

Хроніка

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

● Трьохмісячник української літератури. 1-го квітня в Харкові розпочався трьохмісячник української літератури. В зв'язку з цим Культвідділ харківської окружної ради профспілок влаштував великий вечір читачів, письменників і співробітників газет, на якому зачитано доповідь „Книга і культурна революція“. На вечорі були продемонстровані досягнення української музики. Крім того, Культвідділ організував дві великих виставки, при чому одна з них пересувна.

● Біографії українських письменників. Зважаючи на велику зацікавленість робітників і взагалі суспільства України біографіями українських письменників та їхніми першими кроками письменницької діяльності, видавництво „Пролетарій“ вирішило зібрати ці матеріали і видати в двох томах.

Зараз матеріал видавництво майже цілком збрало, а I-й том біографій та відомостей за письменницьку роботу українських поетів, письменників вже виготовлено до друку.

В більшості матеріали подали сами письменники (біографії, бібліографії тощо).

● Асигнування на збірку пам'яті Квітки-Основ'яненка. Президія Харківської Міської Ради асигнувала 1000 карб. на видання збірки пам'яті Гр. Квітки-Основ'яненка.

● Календар письменника. Мих. Биковець склав угоду з ДВУ на видання календаря письменника, в якому будуть подані детальні інформації про письменників, художників і культурних діячів України і інших республік СРСР.

● Ювілейні марки Михайла Коцюбинського. Вийшли і продаються ювілейні марки Михайла Коцюбинського виготовлені за 4 проектами, ухваленими журі конкурсу на марки. За цим конкурсом як відомо першу премію дістав художник Падалка, другу художник Маренков, третіх премій — 2; дістали їх архітект-художник — В. Кричевський і художник Середа.

Марки випустила ювілейна комісія на вшанування пам'яті Мих. Коцюбинського що утворена при Наркомосі УСРР. Кошти від реалізації марок підуть у фонд на спорудження пам'ятника письменникові у Вінниці.

● Виставка проектів пам'ятника на Шевченковій могилі. 11-го березня в будинку літератури ім. Блакитного Інститут Т. Шевченка відкрив виставку проектів пам'ятника на Шевченковій могилі (Чернечій Горі). На виставці є: півсотні різних фотографій ще дореволюційних проектів — Шіортіно, Беклемішева, Шервуда, Левандовського, Липківського, Більського, Панасюка, колективні роботи Савича П. Ф. та Писаренка Н. Я., Епштейна, Долбіра, Леміша, Юрченка, Холодної, Тригуба та проекти невідомих авторів.

Виставлено також 12 моделей, що вже були на конкурсі 1927 року серед них моделі Л. Блох, Кавалерідзе (автора пам'ятника Артема) та Кратко. Крім цього на виставці є декілька проектів роботи студентів Київського Художнього Інституту — Грицай, Журмана, Борзоловича та інші. Особливу увагу на виставці звертають пляни, аерофотоздймання та геодезичні дослідження (нівелірний плян).

Ці пляни були подані в брошурі до міжнародного конкурсу. Крім проектів на виставці є чимало надбань Інституту Т. Шевченка, картини Шевченкової роботи, привезені з Богоруслана та передані Інститутові Шевченка з лєнінградських музеїв; ілюстрації до кобзаря худ. О. Сластьона.

Виставка тривала декілька тижнів і закінчилась диспутом на тему, який же має бути пам'ятник на Шевченковій могилі.

● Бібліотека єврейських письменників. Останніми роками культурні потреби єврейського населення України значно збільшились. Збільшився також попит на художню літературу єврейською мовою. Для того, щоб задовольнити цей попит, всеукраїнське товариство сприяння єврейської культури „Гезкульт“ і єврейське кооперативне видавництво „Культурліга“ розпочали видання спеціальної бібліотеки „Єврейські письменники“.

До цієї бібліотеки входять класики єврейської літератури (Шолом Алейхем, Менделе Мойхер — Сфорим і Перець) та найталановитіші сучасні єврейські письменники.

Для більшої популяризації бібліотек серед єврейських мас, Народний Комісаріят Освіти запропонував окружним інспекторам народної освіти придбати цю бібліотеку для всіх єврейських культурно-освітніх установ.

● Пам'ятник Шевченкові в Ленінграді. Делегація українських письменників, що була недавно у Ленінграді, подала думку про відкриття в Ленінграді пам'ятника Т. Шевченкові. Тимчасовий пам'ятник Шевченкові тут вже був, але років п'ять як

його знято. Пропозицію делегації зараз обмірковує музей Революції та інші організації й установи.

Пам'ятника думають поставити на вул. Червоних Зор, де раніш був пам'ятник тимчасовий.

МИСТЕЦТВО

● Передачі мистецьких творів Т. Шевченка. З пропозиції Головнауки РСФРР Руський Музей у Ленінграді передає Інституту ім. Шевченка в Харкові мистецькі твори Т. Г. Шевченка, що переховуються у Музеї.

● Українські художники на міжнародній виставці в Голландії. Об'єднання українських художників АХЧУ і АРМУ надіслали на міжнародню виставку в Голландії понад 600 полотен харківських, київських і одеських художників. Українська живопис на цій виставці в усьому відділі СРСР як кількісно, так і якісно представлена повніше від інших союзних республік.

● Виставка німецької графіки. В організації цієї виставки, що її влаштовує Т-во культурного зв'язку з закордоном візьме участь і харківська міська рада. Експонати виставки вже надіслано з Берліна до Харкова.

● Музей українського мистецтва улаштував виставку новітньої української графіки. Потреба такої виставки в столиці України почувалася здавна.

Крім художників, що працюють на Радянській Україні, участь у виставці беруть також

і митці закордону. Крім великого виховного значення така виставка матиме велике значення для видавництва, що зможуть побачити свої досягнення та хиби.

Виставка відкрита в приміщенні Музею Українського Мистецтва 15 квітня.

● Будинок музеїв у Харкові. Народний Комісаріат Освіти звернувся до Ради Народніх Комісарів з проханням видати кошти на збудування приміщень для музеїв, що знаходяться в Харкові. Тепер музеї містяться в приміщеннях зовсім для них не пристосованих, тісних і темних.

Наркомосвіта прохає для керування будовою будинку музеїв утворити при Раднаркомі спеціальну комісію.

● Диспут про графіку. В середині травня в Харкові в буд. літератури ім. В. Блакитного Музей українського мистецтва влаштовує широкий диспут на тему: „Стара та сучасна українська графіка“.

В диспуті візьмуть участь художники й наукові робітники мистецтва: проф. А. Таранушенко, Сліпко - Москальців, Горбенко і інш.

ТЕАТР І МУЗИКА

● До подорожі українських артистів та музиків за кордон. В Т-ві культурного зв'язку з закордоном в березні відбулося засідання музичної секції, на якому розглядалося питання про організацію подорожі за кордон українських музиків та артистів.

Ухвалено прохати Народній Комісаріат освіти командувати за кордон, зокрема до Західної України і Турції, кращих українських музиків. Крім того, група артистів буде командирована за кордон для власного удосконалення.

Перед Народнім Комісаріатом освіти Т-во піднесло також питання про організацію виставки досягнень новітньої української музики.

● Капеля „Думка“ в Парижу. 14-го березня в буд. літератури ім. Блакитного відбулися загальні відкриті збори, на яких т.т. Нестор Городовенко (маестро капели) і Грудина (представник НКО) склали звіт про концертні виступи капели „Думка“ у Франції.

● Подорож першої капели кобзарів. 14-го березня в буд. літератури ім. Блакитного на відкритих загальних зборах

т. Полотай (керівник капели) прочитав велику доповідь про концертне турне першої капели кобзарів по РСФРР, Сибіру та Далекому Сході.

● Лібрета для нових опер. Поет Павло Тичина пише лібрето до опери „Маруся Богуславка“; композиційний план його склав народний артист Лесь Курбас. Музику до опери „Маруся Богуславка“ пише композитор Глієр.

Драматург Яків Мамонтов здав Головному Мистецтву НКО лібрето опери „Золотий обруч“ (за романом Франка „Захар Беркут“). Репертуарний комітет лібрето ухвалив. Тепер на його текст пише музику композитор Лятошинський Б., що вже закінчив перший акт. Опера буде готова до наступного сезону.

● Ювілей Г. Й. Українцевої. Український театр „Музична Драма“ 27 січня 1929 р. урочисто святкував сороклітній ювілей артистичної діяльності акторки українського театру у Москві, Ганни Іосиповни Українцевої.

Шанування при абсолютно переповненій залі, відбулось у великому приміщенні центр. Клубу Комунальників.

Ішла вистава „Сорочинський ярмарок“ в поставленні Д. Олексієнка. Ювілярка обрала для себе ролю Хіври.

Ювілейний комітет серед численного складу налічував такі імення, як М. Заньковецька, А. Яблочкіна, М. Дікова, А. Суходольський, Е. Сагайдачний, А. Суслов, Д. Гайдамака, Ю. Шостаківська й інші.

Перед початком Гн. Стеллецький, в коротенькій промові, ознайомив присутніх з головними рисами життя й вдачі ювілянки.

Г. Й. Українцева розпочала працю на російській сцені, а потім 30 років працювала на українській з Суходольським, Сусловим, Гайдамакою, Воліним... Од Владивостока до Одеси. З 1924 р. працює у Москві, у Олексієнка, у „Муздрамі“. Довгий і широкий її шлях мистецького життя, „густо вспаний гострим камінням та повитий колючим терном“, як висловився Саксганський у своїй привітальній телеграмі.

1929 року минуло 40 літ, як Українцева працює на сцені.

Одержано на адресу ювілянтки велику кількість привітань, як від приватних осіб, як від різних установ.

Гн. Стеллецький

Ювілей першого українського державного театру. У березні

минуло 10 років з дня заснування першого українського державного театру ім. Шевченка. Театр працює тепер в Дніпропетровському. Ювілей його пристосовано до Шевченкових днів. По великих підприємствах зроблено доповіді про роботу театру, крім того була організована ювілейна виставка.

Українські фільми за кордоном. В березні в Празі демонстрували фільм ВУФКУ „Тарас Трясило“ під назвою „Багатири волі“. Фільм користався великим успіхом. Демонстрація його була продовжена, що в Празі спостерігається дуже рідко і виключно для найбільш успішних фільмів.

У Франції на паризьких екранах демонстрували в березні-квітні фільми ВУФКУ „Тарас Трясило“, „Черевички“, „Василина“, „В павутинні“ і „Сплетня“. Ці фільми на прокат випустила французька фірма „Пате-нор“.

Сценарій про Басарабію. Панченко М. Ю. закінчив і подав сюжетний кіно-сценарій „Мостом через Дністер“, що змальовує революцію в Басарабії, окупацію та захоплення Басарабії Румунією. Для сценарія М. Панченко широко використав як друковані так і недруковані матеріали, а також свідчення та оповідання учасників подій.

НАУКОВА ХРОНІКА

З'їзд Всеукраїнської Асоціації Сходознавства. Правління Всеукраїнської Асоціації Сходознавства ухвалило скликати в Харкові другий з'їзд Асоціації на 2 червня ц. р.

Зараз інтенсивно переводиться підготовча робота до з'їзду. Цей другий з'їзд Асоціації буде значно ширший і ґлибший своєю роботою від першого. На з'їзді візьмуть участь закордонні вчені Німеччини, Франції, Туреччини і ін. країн. Крім того на з'їзді будуть представники Східних Радянських Республік, які складуть звіт про розвиток національної культури та про культурне будівництво взагалі своїх Республік.

Сьоме видання правописного словника. Член редакційної комісії словника української живої мови Гр. Голоскєвич закінчує до друку нове сьоме видання свого правописного словника за новим правописом. Словник буде правописно-граматичний із докладними зазначеннями форм та з правописними правилами. Розмір словника — 20 друкованих аркушів. Міститиме він понад 30.000 слів.

Український географічний Інститут. Постановою Раднаркому УСРР р. 1927 — 28 закладено „Український Науководслідчий Інститут географії та картографії в Харкові“.

Наркомос дав Інституту в м. травні минулого року приміщення із 5 кімнат в Будинку Науки (Лібкнехта 33). З того часу Інститут дістав фактичну можливість працювати нормально.

Інститутом керує відомий географ проф. Рудницький, автор підручника по географії України. З ним працює ще 6 наукових співробітників та членів Інституту; окрім того набувають кваліфікації при Інституті ще 7 аспірантів.

Інститут видає свій друкований орган п. н. „Записки Українського Географічного Інституту“. Ще минулого року Інститут виготовив нову карту УСРР і здав на неї замовлення „Книгоспілді“.

Окрім згаданої карти, інститут виготовував політично-економічну карту України, розміром $2 \times 1\frac{1}{2}$ метри. Останнім часом виготовляються карти мінерального багатства України та Світу. Карта „Весь Світ“ у проекції Мольвайзе, має бути розміром 62×122 см., а України — 134×32 см., з додатком Донбасу.

Підготовляють для загального вжитку ще й кишенькову карту України.

Намічено до опрацювання географічний атлас, на взірць крапних німецьких атласів.

Інститут уже набув для використання при роботі відповідну книгозбірню різними мовами з 1500 томів, 50 закордонних журналів та багато карт різних країн.

Slawische Rundschau. Під такою назвою в Чехословаччині почав виходити німецькою мовою журнал, присвячений культурі слов'янських народів. В журналі беруть участь вчені СРСР, зокрема Радянської України. Серед інших запрошено акад. М. Грушевського, проф. Б. Якубського, М. Йогансена та інших.

● Інтернаціональна виставка народної освіти. По згоді з Народніми Комісаріатами всіх Союзних Республік 1-го липня 1929 року на території СРСР буде організована інтернаціональна виставка народної освіти. Точно місце, де буде виставка, виявиться трохи згодом, бо Наркомосвіта РСФРР пропонує влаштувати виставку в Ленінграді, а Наркомосвіта України в Одесі.

В українському павільйоні виставки гадують влаштувати 7 великих відділів з 11 підвідділами. Український павільйон оформлять найкращі художники. Всі експонати намічено дати в історичному розрізі, щоб кожний відвідувач міг порівняти теперішній стан народної освіти на Україні з передреволюційним.

Управа Політосвіти вважає за потрібне після інтернаціональної виставки відкрити в в Харкові з українських експонатів окрему постійну виставку-музей.

● Всеукраїнська виставка профруху. Всеукраїнська рада професійних спілок ухвалила організувати всеукраїнську виставку з питань професійного руху на Україні. До участі в організації виставки притягнені народні комісаріати праці і Вукопспілка, бо спілка буде також висвітлювати, відображати всі етапи розвитку на Україні робітничої кооперації і трудового законодавства.

Виставка має бути пересувна. Насамперед вона обслужить робітників Донбасу, Харкова, Одеси, Києва, Дніпропетровська і Миколаєва.

● Відділ примітивної культури і народної творчості Наук. досл. катедри історії України при ВУАН у Києві.

Праця Відділу (про роботу р. 1928 і за попередніх років див. „Черв. Шл.“, кн. 1) дедалі розгортається й набирає більш організованих форм. Організованість позначається як у плані роботи, що дедалі краще кристалізується—в наслідок послідовної методичної розробки етнологічних проблем, так і в фактичних наслідках цієї роботи, що виявляються в підготуванні аспірантури й наукових праць, які друкуються на сторінках „Первісного Громадянства“.

План праці. На поточний і наступний роки намічено такий план роботи.—Загальні завдання: Розроблення методики збирання. Методологія. Комплексне обслідування України. Історія української етнографії. Пережитки примітивної культури на Україні. Порівняний дослід народної української творчості (Слов'янський ритуал і річний святочний круг). Освітлення соціологічних підстав народної творчості. Спеціальні: Комплексне обслідування Припетського і Десенського Полісся і Дніпрельстану. Примітивний поділ праці і його пережитки на Україні. Пережитки перелогізму і магії. Висвітлення форм народного господарства, як підоснов побуту і творчості. Дослід над слов'янським ритуалом і річним святочним кругом.

Порівняний дослід народної тоніки. Колективні заняття: Над пережитками магії господарської і обрядової. Над організацією поколінних верст. Над відбиттям форм господарства в народній творчості. Над весільним і похоронним обрядом. Над формами народної тоніки.

Крім того намічено низку індивідуальних питань, що їх мають розробити члени Відділу.

Вже сам перегляд тем виявляє, що Відділ у цілому має на меті, як збирання матеріалу, так і його дослідження в соціологічному напрямі. Деякі теми, як ось обслідування Припетського і Десенського Полісся й Дніпрельстану, щільно зв'язані з сучасністю.

Підготовка аспірантури. Як і в першій половині навчального року, для аспірантів і осіб, що готуються до аспірантури, читаються лекції й проводяться з ними практичні заняття.

Практичні заняття з методики збирання розпочаті минулого року керівницею Кабінету Примітивної Культури К. М. Грушевською, закінчилися аж на початку березня. Слухачам подані були методичні вказівки про найновіші наукові досягнення в галузі збирання. Особливу увагу звернено на те, що в селянському побуті повинен фіксувати обсерватор-соціолог і як, конкретно, треба переводити спостереження й записи на місцях. Учасники семінара прочитали низку рефератів: П. Глядковський — про працю Ріверса „The History of Melanesian society, I—II”; Ю. Сербул, Спроба комплексного обслідування с. Богатанки Миколаївської округи; Л. Шевченко, Звіт про одинадцять екскурсій на Києво-Волинське Полісся.

Практичні заняття з історії зах.-евр. етнології в цьому півріччі розпочав Ф. Савченко. (д. чл. катедри). Обсяг курсу — від найдавніших до останніх часів. Слухачі знайомляться з предметом лямбортно, розробляючи на лекціях відповідний матеріал.

У березні розпочав курс під назв. „Вступ до слов'янської етнології“ К. Копержинський (д. чл. катедри). Осередком уваги курсу у цьому півріччі є матеріальна культура й форми суспільного життя слов'ян за найдавніших часів.

А. Степович закінчує практичний курс з слов'янських мов. Рівночасно під проводом кабінету прим. культури проводиться робота студентського етнографічного гуртка при київському ІНО.

Аспіранти Відділу прим. культури у місяці лютому склали кількочисний з історії України найдавнішої доби, з первісної культури і з історії української етнографії.

Наукові засідання. За останній час було прочитано кілька наукових доповідей на різні теми, що входять у план наукової роботи Відділу. Відзначити слід цікавий реферат кубанського вченого т. Лешенка про культурно-історичні ірансько-українські зв'язки.

Видавнича діяльність. У березні ц. р. вийшов друк вип. 2 і 3 „Первісного

Громадянства" за рік 1928 у одній книзі замість двох, що за пляном мали бути видрукувані. Книжка містить статті: К. Копержинського, К. Грушевської, К. Штепи, В. Денисенка, К. Квітки.

К. Танан

● Повне зібрання творів Ломоносова. Академія Наук СРСР ухвалила видати до наступного двохсотлітнього ювілею з дня народження Ломоносова повне зібрання його творів. Це буде перше історично-критичне видання творів Ломоносова.

● Українізація п'яти округів ЦЧО. Облвиконком затвердив плана українізації п'яти округів ЦЧО центральної чорноземної області: Острогорського, Білгородського, Львівського, Борисоглібського та Росошанського. В останньому буде українізований вже цього року весь радянський апарат, кооперативні та громадські організації. В інших округах українізація буде тільки часткова.

● Науковий зв'язок з закордоном ВУАН. Відділ старовини при латвійському міністерстві освіти надіслав до етнографічної

комісії Всеукраїнської Академії Наук 4 свої археологічні збірники латвійською мовою. Відділ старовини разом з тим прохає етнографічну комісію налагодити з ним постійний обмін на наукові видання.

● Зв'язок Всеукраїнської Академії наук з Шотландським Археологічним Т-вом. Встановлено регулярний обмін виданнями ВУАН з Шотландським Археологічним Т-вом в Единбурзі.

● Культурний зв'язок УСРР з Західною Україною. Подорож делегації українських техніків до Львова викликала в колах української інтелігенції Західної України — підсилення інтересу до праці наукових і культурних закладів УСРР. Всеукраїнське товариство культурного зв'язку одержало чимало пропозицій: від Українського технічного товариства у Львові, Львівських сільсько-господарських організацій й інших громадських і наукових організацій Західної України з проханням допомогти налагодити постійний зв'язок з організаціями УСРР.

РІЗНЕ

● Українська дитяча енциклопедія. Найближчим часом Народній Комісаріят Освіти УСРР починає видавати українську дитячу енциклопедію.

Енциклопедія матиме приблизно 200 друкованих аркушів, не числячи малюнків, діаграм, мап та інших ілюстрацій. Передбачається випустити всього близько 20 томів.

До художнього оформлення запрошено видатних художників і ілюстраторів.

Енциклопедія вийде тиражем в 50.000 примірників українською мовою. Вразі потреби вона буде також випущена в перекладі на руську.

До співробітництва запрошено т.т. Скрипника, Приходька, Полоцького, проф. Білецького, проф. Семковського, проф. Попова, Ястрембовського, українського письменника О. Слісаренка та інших. Автори є найвидатніші вчені й педагоги України.

В основу енциклопедії буде покладений громадсько-виробничий принцип, на якому побудовано програму сучасної радянської трудової школи. Українська дитяча енциклопедія охопить основні галузі виробництва і знання: сільське господарство, промисловість, шляхи сполучення і зв'язку, торгівлю, суспільствознавство, природознавство, мистецтво тощо.

Редакція енциклопедії вже має біля 70% рукописів для енциклопедії.

Ціком готовий перший розділ „Нежива природа“, складений за редакцією проф. Федоровського та з участю проф. Пономарьова, Барабашова, Хотинського, Івановського. Готовий також другий розділ „Біологія“ за редакцією проф. Арнольда.

Закінчується підготовка III-го розділу — „Людина“ за редакцією проф. Нагорного.

IV-й розділ — „Індустріальні виробництва“ редагує заслужений проф. Орлов.

V-й розділ енциклопедії — „Сільсько-господарські виробництва“ редагуватиме київський проф. Євтушенко.

Редакцію VII-го розділу доручено професорові Білецькому О.

VIII-й розділ — „Суспільствознавство“ редагуватиме проф. Семковський.

І останній IX-й розділ „Самодіяльність та організація“ редагує т.т. Борисович-Фінкельштейн.

Енциклопедію призначається для дітей старшого віку. Завдання її — вичерпати для дітей віком 13 — 17 років знання в усіх царинах історії, науки, мистецтва та побуту.

Видаватиме енциклопедію Державне Видавництво України.

Поточного — 1929 року передбачається випустити не менш половину всієї кількості томів.

● Вогнище польської культури на Україні. Наприкінці 1928 року минуло трьохріччя Центральної Польської Бібліотеки. Бібліотеку засновано в Києві на початку 1925 року з різних книжкових фондів. Увійшла туди майже цілком велика книгозбірня Леона Ідзиковського і багато націоналізованих книжок з колишніх панських бібліотек. Таким чином на цей час склався поважний книжковий фонд понад 35 тисяч томів польської книжки та ще 1.300 томів російських і 500 українських.

Треба сказати, що не вся польська література бібліотеки придатна тепер для загального вжитку. Старіша література і твори з виразним аристократично-індивідуалістичним напрямком, яких чимало є в польській літературі, становлять так званий архів і служать для наукових студій.

Цей книжковий фонд відсвіжено книжками Центрвидаву.

За три роки свого існування польська бібліотека зробила чималу працю. З невеликим штатом робітників вона увесь час без перерви працювала ці три роки.

Інтенсивно продовжує працювати бібліотека й далі. Вона не задовольняється тими читачами, що мають самі до неї прийти. Вона шукає читача. І тут бібліотека виробила оригінальні методи. В робочі клуби, заводи, в далекі села з польською людністю вона висилає рухомі бібліотеки („колективні абонементи“) і таким чином охоплює в своїй діяльності великий район, з радіусом до 200 верстов, висилаючи книжки поштою. При цій недостатці польської книжки, що в нас є, це до великої міри задовільний засіб. Даючи певну інструкцію й зобов'язуючи на місці переводити певні нотатки про книжку та читача, бібліотека має уяву про успіх книжки і про обличчя читача. В самому Києві бібліотека обслуговує таким способом 24 установи й понад 50 на периферії. Таким же способом бібліотека обслуговує наукові потреби великих міст, крім Києва, — Житомира, Вінниці, Ніжена, Менська („Інститут Білоруської культури“). Крім безпосередньої праці виписування книжок бібліотека веде чималу наукову роботу.

В минулому 1928 році бібліотека видала „Бібліографію польської літератури СРСР за десять років радянської влади з 1917 по 1927 р.“.

Показчика склав директор бібліотеки т. Залевський.

Далі, ведеться праця над „Полонікою“, де зібрано вказівки про все, що торкається Польщі та її літератури в СРСР: всі статті про польське питання, Польщу, її літературу та переклади з польського, що з'явилися мовами українською, білоруською, російською.

Крім того підготовлено і здано до друку матеріали для першого числа „Бюлетеня бібліотеки“.

Щоб популяризувати польську книжку радянського видання, бібліотека 1927 року в день жовтневих свят влаштувала виставку польського друкованого слова за десять років існування СРСР. Для цієї виставки було зібрано цілу низку брошур, листівок, відозв з 1917 — 27 р.

Минулого 1928 року, в листопаді м-ці, в зв'язку з тим, що листопад був оголошений за „місяць польської книжки“, бібліотека влаштувала виставку значно ширшого маш-

табу ніж 1927 року. Вона охопила старовинні друки, починаючи від XV століття і до наших часів. Цілком справедливо і заслужено називають польську бібліотеку у Києві „Вогнищем польської культури на Україні“.

● Культурний похід луганців. Культурний похід Луганців — це другий похід з Донбасу за скарбами української національної культури до столиці УСРР.

Перший похід з Донбасу зробили працюючі Артемівщини, що відрядили до столиці — Харкова 350 делегатів.

Березня 11 дня луганська делегація відідала Народній Комісаріят Освіти, де протягом кількох годин розмовляла з народнім комісаром тов. Скрипником про різні справи культурного будівництва на Україні. Делегати подали тов. Скрипникові понад 100 запитань. Ці питання стосувалися головню справи опанування донбасівським пролетаріатом української культури. У виступах делегати зазначили, що робітництво Донбасу, зокрема Луганщини, досі ще мало ознайомлене з українською літературою, театром та іншими галузями мистецтва. Скаржилися на брак українських шкіл у Луганській окрузі, на брак українських книжок по робітничих бібліотеках.

Тов. Скрипник докладно ознайомив делегатів з основними принципами національної політики й будівництва національної культури на Україні.

Ввечері того ж дня в будинку літератури ім. Блакитного відбулася тепла зустріч луганської робітничої делегації з українськими письменниками та журналістами.

Делегація саме потрапила на вечір пам'яті Шевченка і тому вислухала також низку виступів, присвячених Шевченкові.

● Білоруські письменники в Ленінграді. Слідом за українськими письменниками, на початку березня, в Ленінграді гостювали й письменники білоруські Янка Купала, Якуб Колас, Цішка Гартний, Міхась Зарецький, А. Гурло (кол. ленінградський робітник), Я. Неманський і тов. Сташевич. Делегація відідала деякі місцеві заводи, театри, музеї та наукові установи. Було улаштовано також декілька літературних вечірок. Ленінградське громадянство та преса вітали гостей дуже сердечно.

Редакція з сумом сповіщає про смерть нашого співробітника **Калістрата Анищенка**. Товариш Анищенко, відомий український письменник, автор книжок: „Мироносиці“, „Баланс“ та недрукованого ще роману „Піраміди пролетаріату“ та повісті „Христя з Копачева“, помер в Харкові 28 березня ц. р.

ЗАХІДНЯ УКРАЇНА

Нотатки з мистецького й культурного життя

БУКОВИНА

Боротьба за школу

Можна сказати без перебільшення, що за даної хвилини ціла Буковина живе пропасницею боротьби за відновлення українського шкільництва. Протягом кількох років по окупації румунська влада потрапила цілком знищити 216 українських народніх шкіл та 15 ураквістичних (мішаних), та вісім середніх шкіл, — гімназій, семінарій, — ремісничі школи обернувши їх у румунські. Так само знищено чотири катедри українські в Черновицькому університеті. Сьогодні у Буковині, ані в цілій Басарабії, а ні в Мармарошчині немає ані одної школи, де навчання провадиться виключно українською мовою.

Перед читачем картина стане цілком ясна, коли згадати, що власне в цілій Румунії є не тільки українська меншість, але є суцільна українська територія, заселена переважно українцями. Це — майже дві третини самої Буковини, далі Мармарошчина між Тисою та Золотою Бистрицею (тобто трикутник між Карпатською Україною, Галичиною та Буковиною; і зрештою, — це Північно-західня Басарабія (Хотинщина) та південна Басарабія (Акерманщина).

Згідно з законом українці мають право мати свої школи з українською викладовою мовою, але шкільна влада аж ніяк не числиться з своїми власними законами і тому школу скасовано, учителів вигнано, абож обернено в румунів (яничарів, як тут звичайно кажуть).

Року 1925 людиність збирала нелегально підписи й надсилала їх до найвищої влади; 1926 року знову надіслано петицію до сенату. Але вислідом було те, що тих, хто збирав підписи на петиціях переслідувано, як злочинців, а тих, що підписали, уважано за прихвочених більшовиків. Сенат відкинув усі петиції.

Минулого року дехто з наївних „діячів“ їздив до Женевы з скаргою на утиски, але Ліга Націй також і не думає припинити глузування Румунії з тих усяких пактів та гарантій прав національних меншостей.

Зрештою, перемога націонал-цараністів, що обіцяли задовольнити всі вимоги нацменшостей, окрилила надіями українців і почалася повсюди виступи за відкриття українських шкіл.

Ради громад, або й більші зібрання селян, повсюди винесли постанови про перехід навчання на українську викладову мову. Із 343 громад в Буковині, майже у всіх 129 чисто-українських громадах уже переведено ці ухвали. В інших громадських радах сидять румуни; бо коли є хоч мала група румун на селі, то їх влада садовить до громадської ради; отже тому саме в цих місцях поки важко перевести через громаду постанову про повернення прав українській школі.

Між іншим уже відповідні постанови почали переходити і по деяких басарабських громадах на Хотинщині. Але там ця справа взагалі іде дуже важко, бо адміністрація тримає міцніше в своїх руках усю владу навіть на селі. Крім того національна свідомість в Хотинщині нижча, а інтелігентно-буржуазні верстви на загал або тягнуть за „румунську культуру“ або „за російську мову“ і там навіть ведеться агітація за впровадження до школи серед українців мови російської.

Отже основне домагання українців — це українська викладова мова, а румунська як предмет, почавши з четвертої класи, — стало гаслом цілої кампанії на селі і запалило цілу баталію за культуру.

Проте вже можна тепер сказати, що ціла та акція піде на марно, бо націонал-цараністи і не думають змінити основні засади шовіністичної політики попереднього кабінету, що ставив собі за мету повну румунізацію мільйона українців у Румунії.

Очевидно одинокий вихід, що поставить українське шкільництво Румунії у вільні умови, що приведе українську культуру до повного розквіту — це диктатура пролетаріату і робітничо-селянська республіка.

Увічнення пам'яті О. Ю. Федьковича

Видатний український поет, Осип Юрій Федькович, як відомо, родився і помер на Буковині.

Свого часу О. Федькович брав участь у культурній та освітній роботі, що її почало провадити засноване в Чернівцях 1863 року товариство „Руська Бесіда“, стаючи по стороні тодішнього поступового національного руху проти реакціонерів — „твердих“. Таким робом О. Федькович залишив в історії Буковини наслідки своєї роботи не тільки як поет-мистець, але ще й як культурно-політичний діяч. Тому, здавалось би, що буковинські українці не забудуть свого „вірла“ і „солов'я“ і навіть по смерті подбають за те, щоб, коли не увічнити його пам'ять, то принаймні доглядіти його могилу на цвинтарі в Чернівцях. Та справді воно так не є і коли не згадати за „Народний Дім“ у Вижниці, що має назву від його імені, то в самій Буковині ще мало зроблено для увічнення пам'яті поета.

Щойно цими днями буковинські українці дещо заворушилися та згадали за Федьковича. Різні товариства та українська преса розпочала з нагоди сорок першої річниці смерті поета писати про потребу увічнити чи якось відзначити пам'ять буковинського поета та звернулася з відповідним

закликом до людної і умістила деякі уривки з його творів.

Із газет довідуємося, що могила Федьковича перебуває в стані повного занедбання — знимка в надгробнику розбита, а власне прострілена кулею, написи на надгробнику, уривок з його творів знищили теж якісь румунські шовіністи україножери, що не залишають у спокої навіть могил українців, а навколо могили — бруд і нема ніякої загороди.

Виникла була думка поставити відповідну табличку на будинку „Народного Дому“, але про це чомусь перестали говорити. Натомість підносяться голоси, щоб відкупити родинний дім Осипа Федьковича у Сторонці-Путилові, що тепер перебуває в приватних руках.

Тимчасом в цілій Буковині помітно деякий рух на користь ширшої акції. Збирається гроші, потрібні на епорядкування могили та догляд у майбутньому.

Прострілений на надгробку образ — знимка поета має бути перенесена до українського національного музею Народовідання, щоб і наступні покоління знали, як завоюник-гнобитель поводить ся з могилою найбільшого поета цілої Буковини.

До речі згадати, українська мішанська суспільність несе безперечну вину за це довготривале занедбання. Льокайська природа цих людей тягне їх увесь час на підхлібницьку роботу до румунських бояр. На ділі — то всі оті адвокати й попи, що запобігають ласки румунських можновладців — ніколи не подбали, щоб належно плекати і охороняти буковинські пам'ятки української культури. Буковинці досі не розпочали на всіх землях України акції на будову пам'ятника поетові.

Буковинські українські культурно-освітні товариства

Нормальне культурне українське життя на Буковині припинилося з початком війни. Стан воєнної облоги, арешти й кари, що падали на українську людину з боку й від австрійської влади, наїзди армій російських, виселення українських родин, табори в Оберляндербруні, а далі румунська окупація, сваволя влади й сигуранці, економічний занепад української людної — все це разом привело майже до цілковитого знищення українських товариств, яких було тут колись дуже багато.

Щойно протягом останніх часів почали деякі з товариств оживлюватись або на ново відкриватись в Чернівцях, а на провінції почалась робота за їхнє відновлення. Власне на провінції товариства були знищені владою, тоді як у центрі деякі з них припинили діяльність під ударами загального терору румунської влади, і тільки частину з них безпосередньо знищили окупанти.

Власне говорити за добу „демократичних ілюзій“, що оце опанувала Румунію, можна хіба тільки в сфері такого дріб'язкового товариського та культурного життя, відкриття та можливості засновувати такі товариства.

В сфері політичній та економічній „демократична Румунія“ зісталася така, яка й була — арештування комуністів, високі податки, переслідування шкільництва нацменшостей, румунізація.

Отож останніми днями відновило свою роботу культурно-освітнє товариство „Руська Бесіда“, що було засноване ще 1868 року і відтоді, заступаючи культурні інтереси українського буковинського мішанства, стало фактичним осередком гуртування націонал-демократичної буковинської партії, видаючи одночасно масову літературу в українській мові — політичну, художню й науково-популярну. Його робота тепер поширюється знову на повіті і вже чути, що й там засновуються наново філії товариства.

„Жіноча Громада“ виявляє також певну активність. В Чернівцях вона уряджує серії освітньо-популярних лекцій, ось як: „Про творчість Стефаника“, „Плекання кожухових звірят“, „Новини із світа астрономії“, „Про повстання держави“, або доповіді, як: „Весна в народніх українських віруваннях“.

„Український Музей Народовідання“ в місті Чернівцях — це безумовно цілком нова установа, яка повсталася шойно минулого року. За короткий час існування Музей назбирав уже 1746 експонатів на кінець 1928 року. Чимало селян також дають свої пожертви та дарунки на цей музей. Отак гуцули з села Росток подарували боклаги, барівочки, чашки (Федір Калиняк), потім дерев'яні кліщі для вуликів, пістолі старі, різки тощо.

Український музей має такі відділи: церковне мистецтво, народне мистецтво, нумізматику, рукописи, народні пісні, археологія. В пресі з'являються публікації цього музею, що висвітлюють його працю та інформують загал. Наприклад, статті: „Де лежав старовинний город Хмелів“ — Мирона Кордуби, що сам уперше дослідив місце, де було колись це місто; „Українське народне мистецтво говорить устами Марка Шлегала“ (з малюнками) — Д-ра Володимира Залозецького.

Студентське шовіністичне товариство „Чорноморе“ урядило вечірки присвячені пам'яті Івана Франка та творчості Олеса.

„Українська Народня Книгозбірня“ також почала появляти ознаки життя, так само як „Українська Школа“, хоча це життя виявляється ще досить кволо, бо самої школи як такої ще досі немає.

Українська „Жіноча Громада“ бере жваву участь у буржуазних виступах, що їх уряджують „румунські жінки“, виряджає своїх делегатів до Букарешту, де вони беруть участь у балах та зібраннях, що їх уряджують румуни за протекцією „королеви румунської“ тощо. Жіноча Громада збирається організувати свій часопис, а тимчасом вона має свою сторінку в „Часі“, під назвою „Жіноче Діло“.

Отже по деяких відновлених товариствах іде робота: вистави, хори, концерти, хоча все ще дуже кволо.

В самому місті Чернівцях існує також давнє робітничє товариство „Воля“, що ставить собі, — подібно як і таке саме єврейське

товариство „Моргенрот“— культурно - освітній пілі в дусі пролетарському і в тому напрямку провадить роботу серед українського робітництва в Чернівцях.

Український театр і музика

В Буковині мистецьке життя українське стоїть, можна сміливо сказати, на другому місці, після німецького. Ми не говоримо тут за технічні й матеріальні досягнення, що ними українське міщанство зовсім не може рівнятися навіть з румунами, але за внутрішню інтенсивність мистецької культури, за фактичні й можливі його територіальні впливи, великість народніх мас, що можуть підпадати під його впливи з причини єдності мови (Буковина, Басарабія, Мармарошіна). В цьому не буде нічого дивного, коли пригадати, що такий малий клепоть землі з такою малою людністю видав до цього часу вже стільки письменників—Осип Федькович, Кобилянська Ольга, Володимир Кобилянський, Дмитро Загул і т. д. Крім того, саме старовинне мистецтво на Буковині заринає дуже глибоко в історію краю та українсько - молдавського письменства; маса старовинних актів і документів носить на собі сліди українського письменства й культури.

Українське мистецьке життя нині гуртується навколо трьох осередків, коли брати це просторо: музика має за свій центр „Музичну школу“ товариства „Буковинський Кобзар“; театральне життя концентрується більше в товаристві „Міщанський Хор“; літературне — біля „Руської Бесіди“. Зрештою робітники мають свій окремий культурно - освітній осередок „Воля“. Звичайно оживлене і відживлене останніми часами життя українських дрібно-буржуазних верств знайшло вплив і в поширенні видавничої роботи: виходять деякі книжечки, видається дві тижневих газети, одна щоденна з різними додатками.

Український театр у Чернівцях працює, як згадано, при товаристві „Міщанський Хор“. Це товариство має своє власне, хоча й не зовсім відповідне, приміщення, де й відбуваються репетиції, але вистави відбуваються по різних інших залах. Товариство організує постійний театр, придбало усе потрібне приладдя, декорації, костюми, закликало спеціального режисера Сидора Терлецького. Крім того в трупі беруть участь артисти Лесь Томоруг, Унгур'ян, Сідак, Кобилянський, Стефюківна.

Товариство намагається здобути на свій власний будинок і думає осягнути цілі повільним збиранням засобів, що надходять з вистав.

Перша вистава, що нею розпочав театр свою роботу,—була п'єса „Нещасне кохання“, що збрала повнісіньку залу театру, а потім були всякі інші більші та менші п'єси. Між ними є такі: „Як ковбаса та чарка, то минеться сварка“—Старицького, „Розбите Дзеркало“ комедія на одну дію Терлецького, „Гостинна св. Миколи“ сцен. образ Калитовського;

„Тарас Бульба під Дубном“, драма на 6 дій за Вовченком та Гоголем, написав Терлецький, „Черновецькі Студенти“—Томаруга, „Чарівниця“—Альбіковського, „Денщик“—С. Терлецького, „На перші гулі“—Васильченка і т. д.

Як бачимо, це все старовинний репертуар, побутовщина, нового з цього не видно нічого, крім власної творчости режисера та всяких примітивних компонувань артистів.

Про колосальні досягнення українського театру в УСРР тут ніхто не має найменшого поняття,—бо ніякі вістки сюди про це не доходять.

До характеристики культурно-мистецького життя треба ще згадати, що в ряді міст в інших повітах Буковини театральні вистави до останнього часу було майже неможливо уряджати. Річ бо в тому, що мілітарна влада на основі оголошеного тут від 1918 року воєнного стану, просто забороняє ті вистави, навіть коли цивільна влада їх дозволяє. Таким чином окремі спроби аматорів зробити мандрівку з своїм театром по Буковині кінчаться невдачею.

Аж по знесенні стану облоги,—тобто з кінця 1928 року культурне життя оживалося; відновлюються філії товариства „Руська Бесіда“ по повітах, стали функціонувати „Народні Доми“, почали відкривати „читальні“,—що на Буковині відіграють таку саму роль як „Просвіта“ в Західній Україні. Проте й тут здібється низка перешкод,—майно, будинки багатьох організацій захопили румунські організації або влада; вийшли нові закони, яких ніхто на селах як слід не знає. Все ж таки тепер уряджається чимало вистав по менших містах та селах, концертів тощо.

Треба ще згадати за концерти, що їх уряджує тут буковинець Руснак, ліричний тенор з Кенігсберзької опери, що від часу до часу приїздить до Чернівців, і що користується чималим успіхом як серед української так і неукраїнської аудиторії.

Українське культурне життя в Букарешті

В столиці Румунії в Букарешті є багато буковинців, що з різних причин мусіли там отаборитися. Там існує співоче українське товариство „Бандура“, що цього року перетворилося в мішаний хор; на чолі цього хору мають бути проф. Копанський, Радзівський і С. Зибачинський. Товариство лагодиться урядити урочисті концерти для популяризації української пісні, а також на день Шевченкових свят тощо. Учасники хору — буковинці, але є також і жовто - блакитні емігранти.

Найактивніша організація буковинська в Букарешті — це товариство „Буковина“, що об'єднує урядовців, адвокатів з Буковини (українців) та чимало студентів. Це Товариство почало збіркову акцію на заснування гуртожитку при студентському буковинському товаристві „Бурса“, що між іншим також значить гуртожиток. Пожертви на цю „Бурсу“

збирають не тільки в самому Букарешті, але й на Буковині.

Втім самі Букарешті є ще товариство „Українська Громада“, що складається переважно з емігрантів-петлюрівців.

Цікаве з життя цього товариства є те, що воно почало уряджати, крім деяких націоналістичних концертів та вечорів, також літературні суди.

Минулого року у грудні місяці відбувся „літературний суд“ над Винниченковою п'єсою „Між двох сил“. Драматичний твір прочитано раніше. В суді були захисники і громадські позовники, — на взір публічних судів. Все це здається скопійовано з радянської практики, — але з іншою метою, — щоб виховати аудиторію в жовтоблакитній ідеології в душі петлюрівщини.

До цього треба додати, що петлюрівська еміграція намагається в Румунії пролізти в усі щілини губільного українського культурно-мистецького і політичного життя, щоб тим робом використовувати українську людність (її в Румунії близько 1.100.000, з чого більшість в Басарабії, а частина в Буковині, Мармарошині) — для допомоги Румунії на випадок нападу на Радянський Союз.

Кінотеатри в Чернівцях

В столиці краю кінотеатрів є досить багато, якщо взяти на увагу кількість людності. Бо ж і справді шість кінотеатрів на таке місто як Чернівці, — де ми маємо ледве 150.000 людності, числячи сюди також і довколишні приміські села, що їх приточено також до міста, — це вже не так погано. Крім того, кіновистави також бувають на окремих вечірках та концертах.

Який же це матеріал, що ним годувється центр буковинського культурного життя та що поволі також із цього центра просмикується по цілому краю? Що це за теми й сюжети, що то за творчість, що надає своє забарвлення культурним впливам у Буковині, що тому саме діють на всю українську територію в Буковині та на ті чотириста тисяч української людності, що живе в цьому краю?

Візьмімо, наприклад, репертуар за два тижні в місяці грудні кіна Altes Shtadt-Teater, що знаходиться на одній з головних вулиць — Шкільна вул., (сьогодні страда генерала Презана). Ось вам німецький фільм „Кабінет сміху“, наголовок сам показує зміст; — „Женитися й не сумніватися“, — незвичайні пригоди підчас подорожі медового місяця, п'єса, що „змушує сміятися аж до болю“. Далі маємо „Ідіот“ ніби за відомим романом Достоевського, але справді змодернізовано так, що там беруть участь і червона гвардія і біла гвардія, — головну роль грає Лон Чани; „Дорога всіх пристрастей“ німецький фільм, що його головним актором є Еміль Янінгс, — сценарій за романом Перлі Пур Шіган, переоброблений для кіна від Людвіга Біра. Ось „Терпелива Жінка“, а в ролі її виступає Марія Корода; це „прославлена фільма, що йде

на святах різдвяних“. Ось знову „Сонг“ — брудні гроші, „лірична пісня дівочого кохання, п'єса на 10 актів, за Карлом Фольмеле-ром“. Аж ось і п'єса „Старий Гайдельберг“, за театральним твором Маєра Ферстера, в супроводі оркестри та хору. На новий рік „Несподіванка, говорлива фільма в Румунії“, „Новорічна подорож через Париж“. Далі маємо: „Іван Мозжухін і Луці Вернон грають у великій фільмі „Президент де Коста Нуєва“ (за новелою Людвіга Воля).

Крім того в Чернівцях є ще п'ять кіно-театрів: „Інтім“, „Еліт“, „Централь“, „Пала-тулуй“, кіно „Німецького дому“. Репертуар там не кращий, як і музичні нумери й „атракціони“, що їх супроводять: „в активих перервах виступають три чарівні московські дівчини — гірлі!“ — „Московська танцювальна трупа „Іванов“ з оригінальними російськими та українськими танками“.

А ось друга „сенсація“: „На весь світ сла-на (!) українська трупа „Запоріжжя“, що складається з 16 осіб, (!) — буде співати українські пісні, хор, дуети і соло, — та покаже українські, а також (!) і козацькі танки і т. д. в тому ж дусі. Те саме бачимо і в менших містах Буковини — в Садагурі, Кіцмані, Сторожинці, Радівцях, Кімполонгу, Вижниці, де також ми бачимо більше менше сталі кіно-театри. Властивість репертуару — майже ніде немає румунських п'єс, або п'єс із румунського життя; над усім перемагають картини американського виробництва, і вже друге місце займають німецькі, віденські фільми, французькі тощо.

Тарас Трясило в Буковині

Уперше протягом кількох років на Буковину приходить п'єса радянського українського виробу „Тарас Трясило“. Посамперед щоб характеризувати ефект цієї п'єси, ми наведемо оголошення, як його подано від кіна „Інтім“ у „Форвертсі“: „Фільма з українського героїчного епосу, грандіозна найвидатніша фільма виробу українського фільмового товариства „Вуфку“, — Тарас Трясило, — на 9 актів за романом Сенкевича „Огнем і Мечем“, героїчна боротьба українського народу з польськими магнатами; Військова комунa Запорозьких Козаків є також у цій боротьбі витлуму та жорстокості; наїзд татарів; козацька кіннота в нападах; героїчні діла козацького кошового Тараса та його жахлива смерть. Фільм масовий велетенського розміру з участю 10.000 осіб. Могутній темп; здається чути тисячі кінських копит козацьких коней, і крики допомоги до смерті закатованих; майстерна робота українського товариства ВУФКУ з участю трупи національного (!) театру в Києві — в ролі Трясила — Бучм а. Рецензії на фільм також прихильні. Одвідування численне.

„Час“ між іншим так змалював ефект, що його зробила фільма „Тарас Трясило“, „Фільм „Тарас Трясило“ здобув признання чужої публіки і немає сумніву, що він здобуде при-

знання цілого культурного світу. Розходиться бо тут про оборону культури від жовтої раси з одної, а польські грабіжні пляни з другої сторони. Фільм Отаман Трясило — свідок нашої культури, гордість України, це найвищий здобуток української творчості, української кінофабрики „ВУФКУ“. Тому що в цій фільмі беруть участь українські артисти, то пізнаємо з кожного руху, з кожної навіть незамітної картини питоми українське життя. Справді фільм мав успіх і підчас виконання його був такий натовп, що люди ставали чергою аж на сусідню вулицю „Краєвої Палати“.

Можна без прибільшення сказати, що Тарас Трясило зробив колосальне враження на Чернівці, не тільки тому, що це — перший український фільм на Буковині, але й тому, що це перша в Буковині демонстрація кіно-мистецтва Радянської України.

Єврейський театр

Буковина віддавна принадувала єврейські трупи; зосібна тут великою популярністю користувалася віленська трупа, що так і звалася „віленці“.

„Віленська трупа“ — пише єврейська „Моргенблат“ з 11 листопада 1928 року, „була безперечно видатне явище в історії нашого (єврейського) театрального мистецтва.“

Крім цього середєврейської публіки зажила великої популярності трупа Д-ра Баратова.

В Чернівцях перебуває єдиний на всю Румунію єврейський театр „Павільйон“. Нині в єврейському театрі „Павільйон“ грає постійна єврейська трупа. Цей театр в Чернівцях взагалі став за осередок і центр єврейського театального життя в цілій Румунії. Який же репертуар подає єврейський „Павільйон-театер“? Це — оперети (трупа Сіглера) — „Вельвале Комізер“, „Дер ребе гот гегесен фре-лех зан“, „Чотирі закоханих“, „Мандатен хапер“ (ревю, огляд місцевого життя), „Джек-кале Бльофер“, „Дус Гасекінд“ і т. д.

Друга єврейська оперета Фішзона та Віри Заславської, що грала в Колосеум-театрі, теж викликала чимале захоплення серед єврейської публіки (властиво серед рецензентів); але всі її оперетки це — „Батьки й діти“, „Серце нареченої“, „Евіге Нарунім“, тощо. Це п'єси, що „були на замовлення спеціально для Міші Фішзона і для Віри Заславської написані в Америці“, як характеристично й широко це оповіщено в пресі. Тут є танці, єврейські пісні.

На загал — це все те, що ми знаємо в українському театрі під назвою „малоросійщина“. Отже не дивно, що преса (Моргенблат) пише — „гарно все, тільки заля порожня“ і закликає єврейство цілої Румунії піддержувати одинокий в Румунії єврейський театр у Чернівцях.

В Чернівцях є єврейське культурно-освітнє робітничє товариство „Моргенрот“, що має свій хор; воно почасти теж своїми вистадами, концертами, хорами відіграє свою

хоча й малу роль в мистецькому житті краю. Крім того ще є велике єврейське буржуазне співоче товариство „Газамір“, що часто демонструє єврейську культуру в галузі співу й пісні.

Національний (румунський) Театр

До приходу Румунії в Чернівцях працював великий міський німецький театр, що тягнувся за Віднем і тримав на високому рівні театральне мистецтво в цьому місті. Але румунська окупаційна влада, зайнявши панівне становище в усіх ділянках життя в краю, так само захопила й театральні високості в Буковині, і обернула цей німецький театр на національний румунський театр. Зрозуміла річ, що він утримується на державні кошти. Репертуар цього театру, крім нечисленних румунських п'єс — це класичні європейські автори — „Затоплений Дзвін“, Гавітмана, „Воскресення“, п'єси Шніцлера, а з нових — „Гокус-Покус“ тощо.

Успіху театр не має; головний контингент його одвідувачів — це урядовці, офіцери; єврейська публіка неохоче одвідує його, а про українців — нема чого й казати.

Але румунська частина Буковини, а власне Чернівці, — має вже тому перевагу, що вона належить до державної нації. Це посамперед видко з того факту, що колишня німецька консерваторія в Чернівцях, скоро по приході румунської армії до краю, була перевернена на румунську. Теперішня румунська консерваторія до деякої міри плекає музикальну культуру, заснувала навіть т-во камерної музики, але безперечно Буковина багато втратила від знесення німецької музичної школи.

Німецьке мистецьке життя

За часів австрійського панування на Буковині (1775—1918) мішана людність цього краю ввійшла в річище європейської культури. Не дивно, що й культура німецька, хоча числить тільки сто сорок років впливу, дуже великою мірою опанувала життя краю. До цього приходить ще й те, що німці разом з євреями, що майже цілком живуть німецькою культурою, становлять п'яту частину людності Буковини (німці 8⁰/₁₀, євреї 12⁰/₁₀), і при тім переважно міську частину.

Отже, природно, що на Буковині чимало з'явилося німецьких поетів, скульпторів, малярів і що навіть українська письменниця Ольга Кобилянська спочатку писала німецькою мовою.

Німецьке театральне життя охоплюється діяльністю могутньої організації — „Німецький Черновецький Театральний Союз“, що уряджає вистави, концерти, хорові вечори, свята, — Бетговена, Шуберта.

До цього приходить також велика німецька буковинська організація „німецька народна освіта“ з своїми хорами.

Поза тим Чернівці живуть взагалі переважно німецьким мистецтвом, що заливає місто, мов хвиля, що жене сюди з Відня й Берліна. Крім того, як згадано, перед румунською окупацією в Чернівцях була солідна німецька консерваторія, що тепер обернена на румунську.

Понад те все треба зазначити, що найкраще німецьке мистецьке життя кипить навколо мандрівних артистів, що беззастанно заїздять до Чернівців. Тут буває Олександр Моїсї, Павль Вегенер; були ансамблі віденського бургтеатру, народного театру, Райнгардтового театру, а також і берлінські театри.

Віденська оперета минулого року дала цілу шеренгу вистав.

Чернівці — місто, що десятки років жило віденським мистецьким життям і не дивно, що оперета віденська завжди повна.

Російські артисти

Проте найбільше захоплення, а то просто ентузіазм, викликала „московська трупа Станіславського“ — (закордонна емігрантська, що постала в Празі), розуміється не з РСФРР. Репертуар — „Влада темряви“, „Женитьба“, „Бедність не порок“, та інші.

Про цю трупу український націоналістичний щоденник „Час“ писав: „Вистава глибоких настроїв, тонких переходів душевних переживань, широкі горизонти людських діл — ось картина настрою, зарисована в свідомості кожного глядача, котрий прибув на цю виставу. Акції, жести глибоко простудійовані; театр здобув велике признание в цілому світі“.

Так само „Моргенблат“, „Форвертс“, німецький „Тагеспост“ Алгемайне — всі щоденники німецькі умістили повні подиви й захоплення статті і рецензії.

„Що за палкузненависть почував цей письменник, що родився десь в українському селі (Гоголь), проти міщанства“... але все передали артисти своєю грою, що йшла темпом, який захоплював дух; рухливість, замкненість гри і сцени сягала меж грандіозності. Кожна маска — переживання. Заля була набита до неймовірного“. (Моргенблат)...

Між тими, що навідалися до Чернівців, треба ще згадати за „доч Распутіна“. Ця „артистка“ доказує „документами“, що вона таки Марія Григорівна дочка Распутіна, убитого в Петербурзі, а крім того вона одразу ще циркова артистка, що заробляє на „розпусності й смерті батька“. Її артизм — це звичайне циркове „реву“, з участю багатьох осіб, з танцями, з усякими вибриками, двозначними співами, — одно слово вона кабаре-етна співачка. В оголошенні сказано: „публіку проситься після першої вистави звільнити залю“, це очевидно натяк чи доказ того, що Распутіна не менше за свого батька принадлива і що вона ніяк не може позбутися ласих на її цютливе товариство.

Цього року Чернівці одвідали ще „Донські казаки“, хор, що колись складався з са-

мих козаків емігрантів, з колишніх білогвардійських армій, але пізніше до нього стали приставати взагалі кожний, хто вмів співати. Отак з Буковини пристали до того хору кількох українців з музичної школи — Гишка та Руснак — і подалися з ним блукати по Європі.

До одного з важких чинників мистецького впливу треба зарахувати радіо. Чернівці мають на страді Регеле Фердинад, 15 в пасажі „Дорагоф“ радіодім Вайсмана, звідки щодня подається програма радіоконцертів з таких великих європейських міст, що їх ловлять в Чернівцях: Кенігсберг, Бреслав, Прага, Варшава, Берлін, Відень, Ляйпціг, Будапешт. Тут маємо такі уривки (15/12, 1928): фінський вечір, циганська музика, Арна Бейруттера пісня „Веселе Різдво“ і т. д.

Характеризується мистецьке життя краю двома мотивами: національною і класовою боротьбою. Панування, з одного боку „державної румунської культури“ зв'язане з боротьбою проти неї як єврейської так і німецької та української людности, — кажу людности, бо власне й робітники різних національностей відчувають на собі дошкульні удари „культури“ гнобителів, що закривають клуби, театри, хоріві товариства, як це діється головню з українськими організаціями.

Крім того зміст цієї культури чи румунської, чи української, або єврейської безумовно є переважно коли не наскрізь буржуазний, просякнутий релігійним, реакційним духом. Елементи робітничої інтернаціональної культури дуже слабкі і часто їх треба викривати з загального буржуазного багна.

Рівноправність культур та розквіт української культури очевидно настане на Буковині аж тоді, коли запанує в житті краю робітнича радянська влада, та коли основний напрям цілого культурного життя буде інтернаціональний і пролетарський.

Григорі Григорович

● Альманах закарпатської України. Готується до друку альманах Закарпатської України „Груні — степами“, зладив і передмову написав Олександр Бадан. Альманах містить оповідання і поезії таких закарпатських авторів: Гренджа-Донський, Олександр Маркуш, К. Чуга, Василь Човник, Дем'ян Лука, Олександр Джумурай, Марія Підгірянка, Олександр Полянський, Олександр Попович, Ю. Шугай, Марія Тисяняська, Надія Карпатська, Є. Горіль, Верховігирський, В. Посабчук, Бокшай.

● 25-ти літній ювілей галицької оперової співачки Софії Стаднікової. У Львові 16 лютого святкувала 25-ти літній (1904 — 1929) ювілей своєї артистичної діяльності Софія Стаднікова.

● Нова драма Мирослава Ірчана. Вийшла з друку драма на чотири дії Мирослава Ірчана — „Радій“. Дія відбувається в Америці на фабриці годинників. Подається життя американських робітників, їхню боротьбу з буржуазією та зрадницьку діяльність жовтих профспілок.

● „Сатордей Найт“ — велика буржуазна англійська газета, що виходить в м. Торонто в Канаді і має тираж 780.000, в числі від 16 лютого 1929, надрукувала довезну статтю Чарлса Розліна п. н. „Більшовицька драма Канади“. В статті звернено увагу на творчість українського письменника М. Ірчана, що живе в Канаді, особливо ж на його драматичні твори. Окрім докладних біографічних відомостей, подано аналізу окремих творів Ірчана та підкреслено їхній великий вплив на трудові маси.

Метою Розліна було представити М. Ірчана в очах канадської публіки страшним і кровожерним письменником, що всі питання в своїх творах вирішує „тільки кров'ю“. Для цього написано Ірчанові навіть чужі твори (Я. Мамонтова — „Коли народ визволяється“ тощо).

● Вивчення Куліша у Львові. — З'явився в світ під редакцією академіка К. О. Студинського 148-й том „Записок Наукового Т-ва ім. Шевченка“ у Львові, зміст якого виявляє, як багато уваги Товариство надає вивченню культурного зв'язку України з Галичиною.

Велика книга на 20 аркушів друку цілкомито присвячена П. Кулішеві. Зміст її такий: М. Возняк — Куліш, як редактор „Причепа“ Левицького. Я. Гордінський — Кулішеві переклади драм Шекспіра. М. Возняк — Останні зносини П. Куліша з галичанами (з додатком його листування з Павликом). К. Студинський — Інформативний огляд видань і

розвідок за останні 15 літ про Куліша. „Записки“ й видання Н. Т-ва ім. Шевченка продаються в книгарнях Державного Видавництва України.

● Закриття „Карпатської Правди“. На знак протесту проти закриття „Карпатської Правди“ (часопис Закарпатської України, загарбаної чехами) у закарпатських містах відбулись численні збори. Збори ухвалили гострі резолюції проти чеської буржуазної влади, що намагається знищити всю пролетарську пресу.

В кінці березня в Ужгороді почала виходити нова українська газета „Робітниче-Селянська Правда“.

● Заборона тижневика „Наша Сім'я“. В лютому в Ужгороді поліція, без усяких повноважень від судової влади, заборонила друкувати єдиний у Закарпатській Україні позапартійний український тижневик — „Наша Сім'я“, який виходив уже два роки і ні разу не був конфіскований. Поліція посилається на підозріння, що тижневик має замінити закритий комуністичний орган „Карпатська Правда“.

● „Україна потойбіч“. Недавно видавництво „Західна Україна“ випустило в світ невеличку книжечку Петра Бензі — „Україна потойбіч“. Книжечка ця з'ясовує різні сторони життя й боротьби поміж трьома державами розшматованих і поневолених українських земель: Галичини, Волині, Холмщини, Полісся, Підляшшя, Буковини і Закарпатської України, що разом і становлять, Західну Україну.

КУЛЬТУРНЕ Й МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ КИЄВА

Рационалізацією виробництва захоплені різні шари радянської громадськості. Докладають різних способів, щоб процеси виробництва спростити, машинізувати, поліпшити, а хибі вивести на очі широкого громадянства. Останнього часу до цього доклали рук і співробітники газети „Пролетарська Правда“. Організується „Візна редакція“ на підприємства. Така візна редакція приходить на підприємство, ходить, розпитує, спостерігає й просто слухає, як сперечаються рядові робітники з представниками адміністрації, з замовниками, споживачами тощо. Все це далі подається до відомо широкого громадянства. Як виявляється, такі „візні редакції“ можуть мати величезне значення в справі рационалізації виробництва.

Така „Візна редакція“ перевела обслідування виробництва „Червоний Плугатар“ № 2, що виробляє сівалки. Побувала вона скрізь: і в цехах, і на задвірках, на виробничих нарадах. Спостереження подано на увагу читачам. Виявилось назвичайно багато цікавих подробиць з отих задвірків виробництва, що, можливо, ніколи б не виявилися й не виправилися, а тепер їх виявлено й тим положено початок до виправлення.

На виробничій нараді адміністрація виправдується, що всі пропозиції робітників запро-

ваджує в життя, а робітники фактами доводять, що сили пропозицій не здійснено. Кажуть: „Ми робимо руками те, що на інших виробнях вже кілька років роблять машинами“. На виробню „Клепкий Чавун“ нарікають, що поставляє неточні чи якісно невідповідні деталі до сівалок. Їх доводиться переробляти. Виправдуючись, представники „Клепк. Чав.“ доводять, що на прохання нових моделей не відповідають. З таких пересварок одно виявляється, що „Клепкий Чавун“ рихтує деталь № 72 в один бік, а на „Червоному Плугатарі“ № 2 ту деталь перерихтовують у другий бік.

В справі пожвавлення процесу рационалізації виробництва такі „Візні редакції“ мусять відіграти видатну роль. Послуга тут преси аж надто наочна. Головне, що тут преса не стає в роль судді чи обвинувача, а тільки в роль спостерегача й інформатора. А цього досить, щоб приховане й задушливе вивести, як то кажуть, на чисту воду. Раз це станеться, то можна бути певному, що хибі виправляться. Низове робітництво в даному разі відіграє поважну роль. Воно виявляє високий ступінь уважності й заінтересованості до справи рационалізації свого виробництва.

Само собою зрозуміло, що ступінь заінтересованості та вдумливе відношення до рационалізації тим більший, чим вище стоїть

в культурному розвитку само робітництво. Спинившись на цьому моменті, варто одзначити ті культурні заходи, що йдуть на зустріч тому, щоб підвищити культурний рівень робітництва від варстату. Вже з кінця 1926 року в Києві функціонує Робітничий Університет. Але для такого культурного центру на Україні, як Київ, цього не досить. Бажання серед робітництва підвищити свій культурний рівень таке велике, що в стінах зазначеного Університету могло вміститися менше половини охочих щороку. А рік від року приплив охочих збільшується.

Ідучи на зустріч цих культурних потреб, Секція Наукових Робітників, як і 1926 р., висунула питання заснувати Недільний Робітничий Університет. З постанови президії ОРПС та бюро С. Н. Р. при зазначеному Робітничому Університеті організується Недільний Роб. У-т. Мета його — поширити загальний марксістський світогляд робітників, підвищити їх загальні знання, дати робітникові певні теоретичні знання з його фаху. Університет при двоєрічному курсі навчання матиме відділи: науково-природничий, соц. - економічний, технічний. Розпочалася праця з середини січня цього року. Таким чином для підвищення культурного рівня серед робітництва існує в Києві вже аж три наукових заклади: Комуністичний робітничий У-т, Робітничий У-т і Недільний Роб. У-т. Поминаємо тут вечірні робітничі технікуми та робфаки.

Задовольняти театральними виставами клуби організовано аж 8 драм-колективів

(4 укр. і 4 рос.). Брала участь у цьому і Посередробмис, і Культвідділ ОРПС, і Політосвіта.

Потреба задовольняти інтелігентні кола камерною музикою дуже велика. Минулого року задовольняв цю потребу Дім Учених; тепер він перейшов на родинні суботні вечірки, зате Культкомісія В. Б. У. оголосила цілий цикл концертів камерної музики. Має відбутися 6 концертів, присвячених романтизмові в музиці; такі концерти відбуватимуться в супроводі коротких лекцій і виставок.

Ідучи за цим прикладом, Дім Учених улаштував авторський концерт з творів композитора Левка Ревуцького. Це — вдало, до речі й культурно. Особа композитора Л. Ревуцького стає щоразу помітнішою на музичному обрії. Це один з тих наших композиторів, що, озброївшись всією теперішньою щонайкращою європейською технікою, вводить українську художню музику як повноправного члена в коло досягнень та творчих музичних здобутків інших багатших національних культур. Як викладач Драм.-Муз. Інстит. ім. Лисенка, і як творець нових музичних форм Л. Ревуцький становить собою помітне явище в культурному житті Києва.

На безбарвному й позбавленому яскравості тлі київського концертного життя поточного сезону помітним явищем були гастролі дрезденського квартету Гіндеміта, тепер кияни чекають на концерти Любки Колеси.

Л. Файка

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В ЛЕНІНГРАДІ

(Допис)

Зимовий сезон 1928—29 року закінчується.

Розглядаючи загальний характер театрального сезону цього року, треба найперше відзначити щораз більшу перевагу видовищних постановочних моментів. Театр начебто вертає до свого первісного синкретичного вигляду, долучаючи до явищ „чистого мистецтва“ нововпровадження мистецтва сучасного „технічного“. Таке наприклад побільшене використання кіно-екрану на сцені. Кіно є факт безпосередньо театрального життя. Театр, почавши з кінематографічних способів — грою на світло-тіні — помалу переходить до безпосереднього запровадження екрану до дії. Що до цього, то дуже характерна постановка „Джонні“ Кшенека в Малому оперному театрі. Цілий спектакль побудований за планом гротеску, що загострює соціальні моменти, досить помітно відчуті в лібрето Кшенека. Шарж окремих персонажів і особливо юрби представників сучасної буржуазної Європи, яка показана в сценах в готелі й ресторані, надають спектаклю певної соціальної ваги. Блискучі світлові ефекти, з допомогою яких досягається чисто кінематографічне враження — несподівана поява освітленого ресторану в глетчері, автомобіль, що переїздить містом, поїзд, що з'являється на заскленій плятформі й інш. — утворюють його

естетичну цінність. Нарешті, впровадження гучномовця й кіно-екрану з Джонні посередині, який танцює, показують вихід спектакля до якогось позаестетичного проте дуже до речного ряду. Це нагромадження суто видовищних ефектів одсуває на другий план музику опери, трохи різноманітну, мало органічну, в якій шуми джаз-банда переплітаються з мелодією майже простих, майже старовинних арій головних героїв, що не захоплює сама від себе.

Таке саме тяжіння до видовищності треба відзначити і в низці драматичних постанов: „Человек с портфелем“, „Делец“. „Человек с портфелем“ зовсім суцільний спектакль і тому робить сильне враження, він побудований щодо зовнішнього оформлення на тих самих світлових та конструктивних способах, які наближають сцену до екрану. Усе це разом із драматичним змістом висуває спектакль на одно з перших місць у сезоні. Так само постава „Дельца“ показує на запозичення сучасного театру в кіно-техніки. Якщо колись кіно не вміло знайти своїх власних шляхів розвитку й користалося з готових досягнень театральної культури, то тепер навпаки, театрові доводиться з досягнень кінематографії черпати засоби відсвіження своїх традицій, і шматок екрану, на якому показані: автор

російського тексту „Дельца“ (власне переробки п'єси Газенклевера) — Толстой, сам Газенклевер, режисери й художник, сприймається як частина спектакля. Вдалий гротескний типаж, що підкреслює соціальний бік сатири, створює від цілого спектакля враження гостроти та піднесення.

Щодо загального характеру нинішнього сезону, то на жаль і цього року не перебута ще та репертуарна криза, яка в'язала і в'яже діяльність радянських режисерів.

Більшість п'єс зроблені в цілковитій невідповідності до законів театральної техніки й абсолютно не сценічні. Автори драматурги проводять прозаїчні принципи, що не миряться з театральною технікою і в їх п'єсах „тенденція“ і „проблеми“ ставляться й проводяться так примітивно, що ані старанна гра досвідчених акторів лєнінградських театрів, ані конструктивні спроби режисерів, ані багатство постановочних можливостей не можуть утворити того, що так потрібне драматичному спектаклю — цікавості й художньої ваги. Це можна прикласти майже до всіх новинкових року („Жена“, „Шахтеры“, „Луна слева“ й т. інш.).

Тенденція до видовищного театру здається цілком відповідає попиту з боку глядачів. Тяга до видовищ зростає. Цирк, що показує глядачам Лєнінграду то лєвів, то тигрів, то верховців, то акробатів, завжди повний, об'єднуючи під своїм дахом усі соціальні шари лєнінградської людности. І не випадково, що рік від року найбільший прибуток дають госцирки. Такий самий успіх має і „філіял“ лєнінградського цирку Мюзик-Холл — що цього року відкрився. Не зважаючи на примітивну програму, складену з дуже сумнівним смаком, не зважаючи на гостро негативні думки критики, публіка незмінно сповняла велике приміщення Народного Дому, з охотою сприймаючи і сорок „girl's“ і ілюзіоніста Данте (справді вартій уваги номер). Зате філармонія цього року майже не дає повної оплати й навіть Клемперер, приїзд якого два роки тому викликав великі черги біля каси Філармонії, цього разу не збудив звичайного ентузіазму. Можливо, що коли лєнінградський слухач знов побачить на естраді величезну постать чародія, що про його поки сповіщають тільки афіші, який уміє помахом диригентської палочки злити разом цілу оркестру лєнінградської філармонії, то слу-

хач знову переживе захоплення минулих років. Поки на жаль маса із значно меншим інтересом жде на майбутні десять концертів Отто Клемперера, ніж ждала місяць тому виступу німецької танцюристкі Валески Герт, яку виписав ВОКС.

Валеска Герт, колишня комічна артистка театру Райнгардта виступає тепер в Німеччині з „новим жанром“. Німецький танок не знає сталих хореографічних традицій російського балету. Тому там усяке новаторство не зв'язане ні з якими естетичними посувами й потребує для свого виправдання тільки достатньої якісної висоти. Саме цій умові й не відповідає Валеска Герт. Її лєнінградські виступи супроводив майже провал. Для сучасного західного мистецтва надзвичайно показове є збочення до гротеску, яке дуже помітне й у Валески Герт. Хоч її шаржі й прикріплені до побутового стрижня, але її гротеск не лежить на соціальному ґрунті. До цього ж побутові моменти, які вона вибрала — стара кокотка, боксери й т. інш. не мають ваги й тому бліді. Валеска Герт запроваджує у свій танок і гру, і спів і пантоміну, але комбінація цих усіх елементів не виходить у неї досить довідна. Її бракує глибшого чисто психологічного захоплення, і при цілій своїй вимовності, вона не доходить до глядача цілком, може бути саме тому, що теми її бліді, а елементи сатири, які вона вводить, не досить гострі.

Але вже сам факт запрошення Валески Герт до Радянського Союзу показує на якусь спрямованість естетичних тенденцій цього року, загальне враження від якого залишилося бліде й майже не дає просвітів.

Загалом, лєнінградський глядач не задоволений. У галузі мистецтва він досі холодний. Можливо завинила й люта вперта зима. Можливо самий добір товарів року, що минає, не відповідає смакові лєнінградського жителя. Правда, обиватель завжди нарікає на бідність духового життя, і чим більше він обиватель, тим голосніше його скарги.

Можливо, що на весні, шалька ваги хитнеться й обиватель знов знизить свої вимоги. Може бути остання третина академічного року теж буде щедра й потішить його чим-небудь. Через два місяці можна буде остаточно підсумувати все культурне життя, включаючи сюди й факти літературного життя.

О. Немеровська

ХРОНІКА ЗАКОРДОННОЇ ЛІТЕРАТУРИ

АНГЛІЯ

● Біографія Томаса Гарді. Дружина недавно померлого відомого письменника Томаса Гарді випускає його біографію під назвою „Ранні роки Томаса Гарді“ („Early Life of Thomas Hardy“). Велику частину біографії присвячує вона початкові письменницької діяльності Гарді. Між іншим подає цікавий факт, як декілька видавців відмовились друкувати його перший роман „The Poor

man and the lady“, як твір, що не має ніякої вартості і свідчить про повну неталановитість автора.

● Літературні новини. З літературних новин останніх часів англійська критика відзначає між іншими новий роман Велза „Король, що був королем“ („The King Who Was a King“), новелю молодої письменниці Етель Маннін „Crescendo“, роман-

біографію Клода Аббота — „Життя і творчість Джорджа Дарлея, одна з найкращих біографій, що були написані останніми часами, останній роман Арнольда Бенетта — „Нагода“ (Accident“).

З великої кількості літературних новин, що виходять в Англії, значна частина належить авторам-письменникам. Найулюбленіша форма їх творів це новеля. З новелі починають майже всі молоді письменники. Остан-

німи часами критична англійська преса подає прихильні відозви про новелю Етель Маннін (зовсім молододі письменниці), що вийшла під назвою: „Crescendo“, Новелю „Dear Agritance“ — письменниці Розмари Піс, романи „My Wife, poor wretch“ — Емми Бруннер, „Anne of green gables.“ „Люсі Монгомері“, „The studio crime“ — Джерольд.

БЕЛЬГІЯ

● З культурного життя Фляндрії. В Ницці помер відомий актор і театральний діяч Грюйтер (Cruyter), що майже усе своє життя присвятив справі відродження флямандського національного театру. 1911 року він заснував флямандську театральну асоціацію, яка мала великий вплив на театральне життя країни.

Свої широкі плани щодо нових шляхів флямандського театру Грюйтер почав здійснювати з 1922 року, коли він став директором флямандського театру в Анвері.

Грюйтер також був і дуже талановитим актором.

● Новий флямандський журнал Засновано новий великий двохижневий часопис, присвячений виключно флямандській культурі, під назвою „Сьогодні“. Він виходить під керуванням Германа Тейрлінка (H. Teirlink), в співробітництві з А. Вермейленом (A. Vermeylen), Люде Бекельмансом (Lode Baekelmans), Бомом, (Bom) та іншими найвидатнішими флямандськими письменниками та критиками.

ГОЛЯНДІЯ

● Літературна продукція в минулому році. Голандська преса в літературних оглядах відзначає дуже слабу літературну продукційність за минулий рік. За увесь рік майже не було таких книг, появу яких можна було б вважати за значне явище в літературному житті. Зокрема стосується це до поезії. Щодо прози, то ще

можна вказати на книгу Фелікса Тимермана про Пітера Брюгеля, яка безумовно варта уваги. Голандська ж поезія останніх років майже цілком знаходиться під впливом Поля Валері з його крайнім формалізмом, і із поетів, що вносять до неї живий струмок, можна назвати тільки Антоні Донкера.

ІТАЛІЯ

● Нова книга Бенедетто Крочче. Літературні журнали Італії анонсують, що незабаром вийде нова книга відомого неаполітанського письменника Бенедетто Крочче. — „Історія епохи барокко в Італії“.

● Смерть Марко Прага. Помер відомий італійський драматург і критик Марко Прага, син теж відомого поета і художника Еміля Прага. Марко Прага був одним з представників натуралістичного

напрямку в італійським театрі. Найкращі твори його: „Ідеальна жінка“ („La moglie ideale“), „Заперті двері“ („La porta chiusa“) і „Діви“ (Le Vergini).

● Видання Інституту Джованні Треккані. Інститут Джованні Треккані в Римі (Piazza Paganica. 4. Roma) виготовив до друку і розпочинає видання великої 36-ти томової італійської енциклопедії і італійського словника біографій. Перший том енциклопедії вийшов в березні ц. р.

КУБА

● Літературне життя. Майже зовсім невідома в Європі література Куби налічує досить багато імен та назов, що варі на увагу і чужоземного читача. З письменників Куби на особливу увагу заслуговують: Гернандез Ката (Hernandez Cata), що його психологічний роман „Ангел Содому“ вважають за найвидатніше літературне явище минулого року, Альберто Інсуа (Alberto Insua) письменник з романтичним напрямком, і Мануель Масаль (Manuel Masal), зовсім молодий письменник, перший дебют якого — „Жінка його брата“, подає

багато надій. Варт згадати і Луї Феліпе Родригез з його двома книжками, присвяченими фольклорові Куби.

Поетична продукція велика, але подає менш цікавого. Найвидатніші імена тут: Мануель Наварро Люна (Manuel Navarro Luna), Гектор Поведа (Hector Poveda) з збірником „Фантастичні сутінки“, Маріано Брюль (Mariano Brull) і др. Щодо літературних об'єднань, то слід згадати тут за групу молодих письменників, яка носить назву „Revista de Avance“. На чолі її стоїть талановитий письменник і критик Jorge Manach.

НІМЕЧЧИНА

● Ювілей Альберта Айнштейна. Березня 15 дня минуло 50 років з дня народження відомого професора Альберта Айнштейна, автора теорії відносності, або як її ще називають — теорії релятивності.

● Премія Кляйста. Одну з найважливіших літературних премій, премію Кляйста присуджено цього року Зеґерсові авторові романа: „Aufstand der Fischer son St. Barbara“. Це один з найкращих творів, що вийшли останніми часами в Німеччині.

● Нова біографія Кнута Гамсуна. Біографія Кнута Гамсуна, написана Д. Ландкистом (вид. А. Фішер, Тюбінген) подає з найбільшою повнотою картину життя і творчості норвезького письменника. Автор не тільки крок за кроком подає життя його з малих літ, але й аналізує з тонкістю критика з різних боків його творчість, провадить паралелі між героями його творів і героями інших відомих письменників. Найцікавіша сторінка з цих паралель це порівняння з героями Достоєвського. Особливу цінність надає книзі тісний зв'язок між творчістю і життям письменника, що критик провадить через усю книгу.

● Ювілей Бернарда Келлермана. Відомий німецький письменник Бернард Келлерман святкував цими днями свій 50-літній ювілей. Келлерман один з найвидатніших письменників сучасної Німеччини. Перші ж його романи звернули на себе

увагу тонкістю своєї психології, картинами природи. Це „Естер і Лі“ „Ingeborg“ („Ingeborg“), „Дурак“ („Der Tor“), „Море“ („Das Meer“). Пізніші романи його носять більш соціальний ніж психологічний характер і визначаються широтою відображення, глибиною сюжету. „Туннель“ („Der Tunnel“), „9 листопада“ („Der 9 November“) „Брати Шелленберг“ („Die Brüder Schellenberg“) користуються великим успіхом не тільки в Німеччині, але й по всій Європі. З цих творів в українським перекладі маємо тільки „Туннель“.

● Смерть Вільгельма Боде. В березні ц. р. помер всесвітньо відомий історик мистецтв Вільгельм Боде. Народився він 1845 р. в Бравншвейзі. З 1872 року був асистентом при Королівським музеї в Берліні. З 1890 року — директором Художньої галереї. З 1906 — головним директором Королівського музею в Берліні. Велику частину своєї праці віддав він музейній справі, і Німеччина багато зобов'язана йому упорядкуванням своїх музеїв. В галузі історії мистецтв Боде був один з найкращих знавців італійського плястичного мистецтва Середньовіччя, Ренесанса, голяндського малярства. Багато праць дав він і з прикладного мистецтва (східні килими, італійська мебля). Найважливіші праці його: „Історія німецької пластики“ (1887 р.), „Рембрандт“ (1897—1905), „Флорентин“ (1902), „Майстрі голяндської і флямандської школи“ (1917), „Ботічеллі“ (1922).

ФРАНЦІЯ

● Новий марксістський часопис. У Франції почав виходити новий часопис під назвою „Révue Marxiste“ („Марксістський огляд“). Він має бути незалежним марксістським журналом, що віддасть найбільшу частину свого місця статтям філософського характеру. В першому числі вміщені стаття Деборіна про Спінозу, документи, що стосуються до Леніна тощо.

● Бодлер драматург. Рене Дєрвіль, відомий французький критик і історик літератури умістив в журналі „Septentrion“ цікаву статтю „Драматург Бодлер“. В цій статті він заперечує супроти дуже поширеного погляду, що Бодлер ніколи не писав для сцени. Рене Дєрвіль доводить, що поет не тільки мав багато проєктів п'єс для сцени, назви яких зазначав він в своїх нотатках,

але й закінчив в співробітництві з своїм другом Прароном перший акт драми „Ideolus“. Але при першому ж читанні Бодлер переконався в своїй нездібності писати драми і власними руками подер рукопис. І більш вже ніколи протягом свого життя ні Бодлер ні Прарон не повертались до драматичних творів.

● Новий твір Ромена Ролляна. В розкішному виданні вийшов новий двохтомовий твір Ромена Ролляна, присвячений Бетговену. Біографія охоплює період життя славетного композитора між 1803 і 1806 р.р., себто період утворення „Eroica“ і „Apassionata“. Ця книга, як і раніші твори Ромена Ролляна, має в основі своїй і силу важливих документів і глибокі музичні знання письменника.

ЮГО - СЛАВІЯ

● Сучасне літературне життя Юго-Славії. На літературі сучасної Юго-Славії ще дуже різко відбиваються ті політичні обставини, за яких довелося протягом віків жити національностями, що входять у її склад.

Основну масу сучасних письменників Юго-Славії складає молодше покоління, що

знаходиться головне під впливом Парижу. Але поруч з ними треба назвати і кількох представників старшого покоління, що займають ще велике місце і відіграють чималу роль в сучасній юго-славській літературі. Насамперед це рагузький письменник Войнович, головним чином драматург. На його драмах, майже виключно з історичними сю-

жетами, помітний сильний вплив італійського мистецтва, саме Д'Анунціо з його героїчними трагедіями. „Ekvinocijo“ і „Dubrovačka Trilogia“ перекладені на багато мов. Зокрема відома остання драма з величезним сюжетом, що починається за часів наполеонівських воєн і кінчається боротьбою між сербами і кроатами 90-років минулого століття.

Представником німецького впливу серед старшого покоління письменників є Бегович. Першими творами його були ліричні поезії; але з часом перейшов він до драми. Останніми часами відома його драматургізація великого роману одного з найвидатніших старих письменників Кроатії Женоа (Zepoa).

Символічну лірику репрезентують твори кроатського поета Назона. Крім нього з поетів старшого покоління можна ще назвати: серба Ліована Дучича, Богдана Поповича, Пандуровича, югославського перекладача Шекспіра.

Молодше покоління знаходиться, головним чином, під впливом Парижу і відбиває всі найголовніші течії сучасної літератури.

Серед них насамперед назовемо Манойловича, сербського лірика і знавця італій-

ської культури. Він переклав на сербську мову Піранделло і Нікодемі. Один з найплodючіших письменників Сібе Мілечич, що бере матеріал для своїх поезій і новел з далматського життя. Він написав вже 5 томів поезій і кілька новел. Живий темперамент виявив сербський лірик Дрейнац у своєму останньому збірнику під назвою „Бандит і поет“. Під його впливом пише молода талановита поетеса Десанка Максимович. Треба ще згадати як тонкого лірика Уєвича, якого збірники „Жалоби раба“ мають соціально-політичний зміст.

До групи письменників, що знаходяться під впливом соціалістичної літератури Європи треба віднести Цезарича і Крлежа. Останній де в чому наслідує Барбюса. Крлежа один з проводирів „Руху літературної революції“, що повстав під впливом німецького експресіонізму. Серед творів його переважають драми. Деякий час він видавав дуже лівий часопис „Knjizeva Republika“. Остання його драма „Glembojevi“.

З літературних часописів відзначимо: „Savremenik“, „Hrvatska Revija“, „Kritika“, — в Загребі; „Misao“, „Srpski Knjizevnik Glasnik“ — в Београді.

Бібліографія

Матеріали для культурної й громадської історії Західної України. Видає Комісія Західної України ВУАН. Том I, листування Ів. Франка і М. Драгоманова. Київ, 1928, стор. 508, ц. 4 крб. 75 к.

На сьогодні українська радянська суспільність ще не має змоги читати всю публіцистичну, критичну, науково-дослідчу спадщину таких найвидатніших і найвпливовіших заступників соціально-політичного та національно-культурного українського руху кінця XIX ст. — як М. Драгоманов та Ів. Франко. Щодо Івана Франка, то незабаром читач матиме найновіше повне видання літературно-художньої спадщини його (у виданні „Книгоспілки“). Але Ів. Франко як публіцист, критик та історик літератури є для широкого читача — незнаний.

Щождо М. П. Драгоманова, то тут справа багато гірша. Цей український Герцен, за термінологією тодішньої революційної молоді й „жєневський коновод“ — за термінологією реакційного „Киевлянина“, цей фактичний керівник та ідеолог української революційної молоді 70 — 80 р.р. і досі не має повного видання своїх творів ні навіть докладної, з марксистським висвітленням науково-розробленої й обґрунтованої критично-біографічної монографії, на яку він безперечно заслуговує (популярна брошура Довбищенка „Михайло Драгоманов, його життя, науково-політична діяльність“ та нарис Д. Заславського „М. П. Драгоманов: Критико-биографический очерк“ ні в якій мірі не задовольняють цієї вимоги). Дуже багатий і цінний матеріал (листування, газетні та журнальні статті, міщені в чужоземній пресі, архів у Софії і багато ін.) й досі неприступний або й просто невідомий дослідникові з радянської України.

Тому то треба відзначити видання Комісії Західної України — матеріалів для культурної й громадської історії нашої — листування Ів. Франка та М. Драгоманова. Велике історико-культурне значення мають ці матеріали для дослідника громадсько-культурного руху кінця XIX ст., для дослідника мистецько-літературних та критичних смаків і уподобань минулої епохи. Автори матеріалів (Драгоманов і Франко) стояли сказати б в центрі українського літературно-критичного життя доби. Зокрема М. Драгоманов був основоположником реалістичної критики української, заснованої на засадах європейської позитивістичної філософської думки.

Збірка містить виключно обопільне листування між М. Драгомановим та Ів. Франком. Листи Драгоманова до Ів. Франка і ін. видав був, як відомо, Ів. Франко у 2-х томах: перший 1906 року, другий — 1908. Обидві книжки мали передмови та деякі короткі коментарі Ів. Франка. Листи ж Ів. Франка до Драгоманова з'являються тут уперше. Листи розташовано в хронологічному порядку.

Порівнюючи збірку з згаданим виданням листів Драгоманова 1906 — 8 р.р., треба сказати, що сюди ввійшли всі листи цих двох томів, крім тих, що їх писано не до Ів. Франка, а до інших осіб (лист до Петербуржця, лист до російського українця, до Максим'яка і інш.) та до редакцій різних часописів (до ред. „Прасу“, до ред. „Kurjera Lwowskiego“, до ред. „Друг“ і т. ін.) Не знаємо, чим керувались редактори матеріалів, не вмістивши у збірник всіх цих листів. Коли тим, що їх передбачається незабаром видати окремою книжкою, то можна з цим згодитись; коли ж такої перспективи немає, то факт невміщення щойно згаданих листів треба вважати за велику помилку, бо ці матеріали певною мірою зв'язані з цим листуванням, дещо пояснюють і дещо доповнюють.

Що ж нового дають нам листи для характеристики Франка і Драгоманова та їхніх взаємин?

У своїй передмові до першого тому листів Драгоманова (1906 р.) Ів. Франко писав: „Тільки тепер, прочитуючи їх у цілості, я зрозумів, як мало ті листи дали мені для розширення мого світогляду, а за те як багато важкої муки вони причинили мені. Мені видається, що Драгоманов, певне сам того не знаючи і не відчуючи, робив собі з мене жорстоку гру, мучив, відпихав і знов притягав мене зовсім безцільно, бо ж ані для загальної справи ані для мене самого не принесло ніякої користі“ (підкресл. Г. К.).

Правда найновіші досліді дають нам дещо про Франка цієї пори нове, що до певної міри пояснює причину таких його висловлювань та зменшує їхню категоричність (див. у збірнику „За сто літ“ стат. М. Мочульського „З останніх десятиліть життя Ів. Франка

1896 — 1916*). Але в даному разі нас цікавить питання: що можуть дати для підтвердження, чи заперечення попередньої думки Ів. Франка ці щойно опубліковані матеріали?

Листування це почалося 1877 року 10 січня, коли Ів. Франко мав всього 21 рік і, як громадська та літературна постать, тільки но формувався. Відомо, яке безпросвітне, безвихідне в розумінні культурному і громадському було життя Галичини в 70 роки.

Проти отрухнявілої громадсько-культурної атмосфери тодішньої Галичини виступив з усією властивою йому рішучістю М. Драгоманов у відомій своїй статті „Література російська, великоруська, українська, галицька“ „Правда“ 1873 — 74 р.р., в листах до редакції „Друга“ й багатьох інших літпубліцистичних виступах в російській періодичній пресі („Вестник Европы“, „Киевский Телеграф“). Але крім цих публіцистичних виступів М. Драгоманов, познайомившись з М. Павликом, а через нього з Ів. Франком і побачивши в них надійну й здібну молодь (лист 63, 18 березня 1885 р. ст. 120 Матер.) увійшов з ними (та й з усім студентським львівським кружком через них) в інтенсивне листування, в якому проглядає єдина мета, підготувати ідеологічно й організаційно прогресивно-революційну групу, що витиснула б з громадського життя галицьких клерикалів, народовців, москвофілів і інші реакційні угруповання. У відповіді на лист Франка від 23/ХІІ — 1882 року, де повідомлялось що „У нас тепер крутенке приходить. Сьвіт— (радикальний часопис, що виходив за редакцією Белея при близькій участі Ів. Франка та М. Павлика), бачиться, упаде“ — Драгоманов, дорікаючи за слабодухість і опортунізм Франка та його групи в ставленні до реакційних „Дѣла“, „Зорі“, де Франко перебіями брав участь, різко застерігаючи його від того, щоб „тиняючись по „Дѣлам“ і проституїруючи себе — погинути даремно під тинами“, дає нарешті практичну директиву щодо організаційного й ідеологічного оформлення молоді революційної групи: — „думаю, писав Драгоманов, — що коли б уже видавати далі „Сьвіт“, то треба б поставити йому як с н у програму (підкр. Г. К.) загально-суспільну і спеціально галицько-українську: І Світська наука, політична воля; соціалізм; ІІ — Єдність українців в Австрії і Росії; приязнь до народа польського, румунського, до робочих жидів; хоч самим літературним робом і хоч самою цензурною манерою, а проводити ту програму — щоб хоч виробити в Галичині расу людей з світлою головою, а не опортуністів. Інакше не варто й починати“. (ст. 39 „Матеріяли“...). Це писано 1882 року після п'яти років знайомства й листування з Ів. Франком, а кожний пригадує, що рішучий крок до здійснення цих рекомендацій Драгомановим завдань Франко зробив аж за вісім років. 17/10 — 1890 року Франко в листі повідомляє Драгоманова про організацію русько-української радикальної партії, що її органом стає „Народ“.

З листів видно, як за весь цей час, живучи серед консервативного табору галицьких народовців, Франко, не маючи під собою ні фінансової, ні організаційної бази, не наважувався (та й можливого тут було мало) рішуче порвати зв'язки з тими народовцями, в руках яких були: „Правда“, „Дѣло“, „Зоря“ і навіть наукове товариство ім. Шевченка, й піти власним шляхом літ.-громадської роботи, чого так завзято вимагав Драгоманов. Ряд непорозумінь, таких як друкування з ініціативи Франка у „Дѣлѣ“ реферату (з етнографії) Драгоманова під псевдонімом „Українець“, від чого рішуче застерігав в попередньому листі Драгоманов, відзначення в протоколі етнографічного кружка про реферат якогось „Українця“, видруккування без згоди і з запізненням у „Зорі“ листа Тургенєва до Драгоманова і багато ін. — все це позначено рядом різких листів його до Франка й докорів, що він та його група не цінує себе, не ставить своїх вимог старим народовцям: „Ви даєте на собі виіздити чорт зна кому — писав він і Вашими іменами підпирати підлості, котрі говорять проти Ваших власних союзників, — а, головне, терпите, що діло, котре очевидно, дороге ж для Вас, ведеться в болото, та ще помагаєте принижуватись і без того невисокому уровню своєї інтелігенції, підпираючи приміром своїм опортунізмом, близький до ренегатства (ст. 66 „Матеріяли“).

М. П. Драгоманов, для якого гасло „чистое дело требует чистых средств“ було законом, не міг інакше й оцінювати ту, правда, обумовлену галицькою дійсністю, не цілком виразну позицію Ів. Франка. Але чи значить це, що ці різкі листи, зауваження й корективи таки нічого не допомогли Франкові і „ані для загальної справи“, ані для його самого „не принесли ніякої користі“?

Проф. П. П. Филипович в своїй статті „Шляхи Франкової поезії“ (див. „3 новітнього укр. письменства“ 1929 р. або нов. збір. „Ів. Франко“) дуже обгрунтовано доводить, як теоретичні погляди Драгоманова на літературу, критику та суспільство прийняв молодий Франко, як єдино авторитетний творчий принцип, і як в кожному його літературному факті проглядає ідея (критичні та соціальні принципи) М. Драгоманова. В цих матеріалах ми знаходимо багато зізнань і свідчень самого Ів. Франка, що цілком стверджують ці висновки П. П. Филиповича. В листі кінця 1881 року (лист 19 „Матеріяли“) Франко писав: „А з свого боку ми робимо, що вміємо, і стараємося по своєму, хоч у белетристиці, тикати таких питань, які стоять на черзі“. Що ж це за питання, що стоять на черзі дня? Це, безсумнівно, ті громадські, соціальні ідеї, що їх Франко втілював в своїх тюремних сонетах, в своїх „Думках пролетаря“, в своєму „Борислав сміється“, „Воа Constrictor“ тощо.

Це все те, що створило невмирущу славу Ів. Франкові, як поетові нових соціальних заворушень й споріднило його з нашою революційною епохою. Значить, об'єктивний

історик нашого літературного та громадського руху не може не відзначити, всупереч цитованій заяві самого Франка, того колосального впливу, який мав М. Драгоманов на його своїм листуванням.

Коли ми уважно переглянемо листування, то побачимо, як наукові та культурні інтереси Ів. Франка розвивались весь час за вказівками М. Драгоманова. Не говоримо тут про ту силу бібліографічних вказівок до чергової щоденної роботи Франка, про ті численні зауваження щодо помилок в його публіцистичних та критичних статтях, а вкажемо тільки на характерні: коли Ів. Франко задумав писати свою докторську дисертацію і після довгих торгів з О. Огоновським зупинився на піснях церковних („темі уже невинний з політичного боку“, як писав він), що становили дві темі „1) прослідити вплив богогласника на народ і 2) прослідити генезис богогласника, т. є. зібрати, що можна про джерела пісень авторів і хронологію“, то він перш за все звернувся з проханням до Драгоманова по бібліографію (Листи 154—187). Драгоманов відповідаючи писав, що повної не може дати, бо вся його бібліотека залишилася у Женеві, але з „чистої пам'яті“ дещо дасть і на двох друкованих сторінках „з пам'яті“ вказує на грецькі, латинські, французькі, російські, німецькі, болгарські, сербські, румунські джерела. (лист 188). В листі від 26 квітня 1890 р. Франко посилав проспект першої половини своєї дисертації, що становить 7 розділів і вказує „що ніде досі я не зупинявся на формальностях, а всюди старався добиратися до суспільного ґрунту“ (принцип Драгоманова), але чи добре вийшло, це він має надію довідатись, як скінчить її і перешле на перегляд Драгоманову. В листі від 15/II—1891 року (лист 226) Франко запитує, як стоїть справа у Драгоманова з іст. української літератури. Говорить, що така книжка на часі, пропонує свою співучасть, але тут же застерігає: „Я дуже добре знаю, як багато мені бракує до того, щоб написати справді добрий науковий підручник, та думаю, що при Вашій допомозі, все таки зробив би дещо ліпше від Огоновського, не говорячи вже про Вашу частку, котра, певно, була б помітним фактом у слов'янській науці“.

Коли ми читаємо спогади М. Черемшини (див. М. Черемшина „Верховина“ вибр. опов. кн. II ред. М. Зерова „Книгоспілка 1929), де він розповідає, як вразив його Ів. Франко своїм глибоким знанням історії права, то переглянувши листування (лист 40), нас не здивує це, бо ми побачимо, як багато поклав Драгоманов зусиль і порад, щоб заохотити Франка (й його гурток) до студювання звичаєвого права, що безсумнівно вимагало теоретичної підготовки з історії права взагалі. До речі в листі 40 Драгоманов енергійно вимагає, щоб кружок перш, ніж приступити до студій над звичаєвим правом, уважно простудював Мена, Маурера. І є всі підстави думати, що ці поради не пропали для Франка даремно. Сам Франко у листі від 10/V—1884 р. писав: „Я дуже був би Вам вдячний, якби Ви при спосібності витикали мені хоч важніші блуди в моїх роботах, я ж би бажав учитись і кожне фактичне спростовання прийму дуже вдячно“ (ст. 77). Оце „витикання блуду“ не тільки в літературній, а й в громадській роботі Ів. Франка й було найпослідовнішим завданням М. Драгоманова й воно не раз, можливо, видавалось Франкові гострим і „не педагогічним“ засобом, але в цілому для розвитку і формування його, як громадської постаті, відіграло першорядну роль.

Це добре розумів і сам Ів. Франко і тому не є випадкові такі слова з його другої передмови (1908 р.). „Не можу не висловити тут свого широкого жалю щодо деяких уступів моєї передмови до першого тому листів Драгоманова. Тепер, обіймаючи всю її цілість, я розумію ясно, як мало ми, його ученики, розуміли його за його життя, як мало ми здбні були піднісати на ту висоту знання і поглядів, на якій він стояв і з якої не спускався ніколи. Він був для нас правдивим учителем і вповні безкорисно не жалував праці, писань і упімнень і навіть докорів, щоб наводити нас, лінивих, малоосвічених, виростлих у рабських традиціях нашого глухого кута, на кращі, ясніші шляхи європейської цивілізації. Можна сказати, він за вуха тяг нас на той шлях, і коли з генерації, що більш або менш стояла під його впливом, вийшла яка користь для загального і нашого народного діла, то се в найбільшій мірі заслуга пок. Драгоманова“.

Безперечно рація цих слів Франка стверджується цілком цим листуванням і говорить за випадковість його слів з першої передмови.

Для історика української літератури ці листи цікаві ще й тим, що він може докладно простежити, як росла, як складалася та широка лектура Ів. Франка, і ще раз впевнитись, яку колосальну наукову ерудицію попри свою публіцистичну талановитість, мав М. Драгоманов. Знайде він чимало стислих, але надзвичайно вірних характеристик майже кожного літературного факту останніх десятиліть минулого сторіччя. Про „Юрія Горовенка“ — Ковиського (ст. 126 і стор. 168, лист 94 — „Горовенко — це новий мудрий плод українсьо-фільського консерватизму“), про „Хіба ревуть воли, як ясла повні?“ і відомості про Анатолія Свидницького, про його „Люборацькі“ (лист 76, ст. 154), про Степана Руданського (ст. 156), про Коцюбинського та його гурток (вельми неприхильна характеристика ст. 257), про „Перемудрів“ Мирного (ст. 216), про казку Нечуя „Два Брати“ (друковано у „Ватрі“, що видавав Василь Лукич у Стрию 1887 року ст. 46—60) і багато інших. Поруч з цим маємо інтересну характеристику тих чи інших осіб, що були зв'язані з українським громадським та літературним рухом. Про М. Зібера, про С. Подолінського, М. Костомарова, Куліша, М. Павлика, О. Терлецького, О. Огоновського, М. С. Груше-

вського, В. Б. Антоновича і навіть Д. І. Багалія. В цьому ж листуванні історик громадського та революційного руху на Україні знайде блискучі сторінки, де характеризується соціально-політична та культурна ситуація всієї України другої половини XIX ст. з її консервативними та революційними угрупованнями.

Це все є те нове і цікаве, що дають нам ці сирі матеріяли. Але поза цією своєю внутрішньою, сказати б, цінністю вони щодо видання, та ще й під фірмою Української академії наук, мають надзвичайно прикрі негативні риси.

1) Відсутність будь-яких пояснювальних коментарів, що для історика української літератури та біографа І. Франка чи Драгоманова мали б першорядне значення.

2) Численні прізвища та псевдоніми, що для історика громадського руху мають теж велике значення, залишилися зовсім не розшифровані.

Переглядаючи листування, вкажемо на головніші (безперечно не всі) місця, що становлять собою не абияку цінність, коли їх розшифрувати і не абияку прикрість, коли цього зробити не можна. Напр. з листа Драгоманова (а також Франка) читач бачить, що була якась стаття Драгоманова *Litteratura di una nazione plebea*, вміщена в італійському періодичному журналі „*Rivista Minima*“ але що це за орган, де він видавався, у яких №№ друковано статтю, і, зрештою, чи переклав її хто українською мовою і в який спосіб її можна було б відшукати тепер, — це все для читача абсолютно незнане.

Дуже часто мова йде про „Новий пролом“, „Діло“, „Зорю“ і ін., а що це за органи, хто їх видавав, коли їх видавано, яку громадську лінію вели вони, що їх так лає і Франко і Драгоманов у листах, невідомо, бо цілковите уявлення про ці журнали з листів скласти собі не так легко. В листі Ів. Фравка (за № 157) є згадка статті в англійському журналі про Шевченка, але чи була така стаття, чи ні, читач знати не може. З листа Франка (за № 156) довідуємося, що Драгоманов написав велику рецензію на Стодольського (псевдон. Кониського) до „*Kwartalnika*“. На що саме писав Драгоманов рецензію, яка саме книжка Стодольського (себто Кониського) вийшла тоді?

У листі від 7 вересня 1888 року читаємо... „додам просьбу якнебудь видрати в Петербурзі у Цвйтковського (хто це? Г. К.) статтю „Из народной словесности и старинной письменности“ — а що це за стаття, чи була вона десь друкована, чи так і загинула у Петербурзі, читач з ласки редакторів довідатись не може. У листі Драгоманова від 25 лютого 1889 р. читаємо: „Посилаю ще манускрипт повісти „Недоразумение“ Передайте її в К. Ст., видумавши, якого хочете автора, та тільки накажіть, щоб скоро рішали, чи будуть печатати, чи ні, а як напечатать, то щоб не барились вислати гроші авторові. Коли не схотять, то хай би послали назад, написавши мотиви, чому не хотять печатати“ (ст. 287). В наступному листі від 1/III-1889 р. Франко гумористично відповідає: „Коли автор його (повісти „Недоразумение“ — Г. К.) Маслов Стокіз і коли Ви видаєтесь з ним, то будьте ласкаві, поздоровіть його від мене“... і таке інше, а в листі від 26/IV 1889 р. в Р. С. читаємо: „Недоразумения“ будуть друковані в К. Ст. Я підписав їх В.М.С., та редакція хоче знати настоящу фамилию автора“. Далі слід в листах про цю повість губитись. Можна догадуватись, що автор повісти є сам Драгоманов, але чи справді це так (а нам це дуже було б цікаво знати) і чи видрукувано її в „Київській Старині“, читач знову таки з ласки чи неувважності редакторів знати не може.

На прохання Драгоманова, Франко в листі від 21/IV 1893 року пише: „статтю Вашу „Интерес Галицкой литературы“ я нарешті дістав від Лукича і шлю Вам її“. Чи є дeneбудь тепер ця стаття та чи була вона пізніше видрукувана, незнати.

Не краще, а то й багато гірше стоїть справа з численними прізвищами та псевдонімами, що їх згадано в листуванні. Тут через нерозшифрування того чи іншого прізвища справа доходить до великої заплутаності навіть для найуважливішого і найкраще підготованого читача. Наприклад, декілька разів вживається скорочене прізвище Г-ч, і з тексту видно, що це не одна і та ж особа. В першому випадку це якийсь Григорович, що приїхав з рекомендацією від Винниченка з Києва, в другому — це Ганкевич Володимир, член української громади у Львові, з яким Драгоманов познайомився ще 1873 року. Разом із тим може бути і третій варіант припущень, що це був той Гриневич, що разом з відомим терористом Попком їздив як делегат одеських „укр. рев. народницьких організацій“ на паризький з'їзд народників року 1876 одстоювати українські погляди проти русофільського „Вперед!“ і після невдалого з'їзду, що не привів до погодження поміж центристами й автономістами, поїхав до Драгоманова в Женеву, а звідти заїздить в Галичину, „де нав'яже взаємини з Франком, Павликом та іншими“ („Прапор Марксизму“ 1927 р. № 1. М. Яворський „Емський акт 1876 р.“ ст. 129) Міг же і про нього писати Франко, бо лист саме тоді писано.

Так само дуже часто зустрічаємо замість Павлик, Патрицький, Подолінський тільки перші літери — П. П. П. — і читач або мусить бути уважним, щоб хоч трохи орієнтуватись, або буде без кінця плутатись. Така сама плутанина у вживанні К-ому, що подібуємо декілька разів, в одному випадку це буде — Кониському, в другому — Ковалевському, в третьому — Коновському.

Зустрічаємо в листуванні загадкове прізвище вченого Кузьмичевського, що фігурує в листуванні між Франком і Драгомановим, як третя особа. При уважному читанні виявляється, що це псевдонім Драгоманова, під яким він виступав у російській пресі, що

більше боялась його справжнього прізвища, ніж його статтів. Не будемо наводити більше прикладів, скажемо тільки, що подібних прикостей у листуванні дуже і дуже багато.

Коли за доби українського лихоліття (1906 р.) Франко видавав згадані листи Драгоманова, то подібний огріх свого видання він виправдовував відсутністю сприятливих умов і неможливістю зробити це для нього самого зразу, але вважав, що така робота є обов'язкове завдання майбутнього.

З другого боку, коли ми порівнюємо видання переписки Драгоманова з Павломом 1911 року, що його зладив М. Павлик, і зважимо, що тоді ще не було ні української Академії Наук, ні розгорнутого культурно-громадського життя, то побачимо, що своєю пильністю, уважністю та докладністю коментарів і розшифрувань це видання за редакцією неакадеміка Павлика без порівняння академічніше, ніж це останнє видання під фірмою Української Академії Наук.

Отже перший том видано погано. Хочеться сподіватись, що далші томи цих не часто видаваних і цінних матеріалів матимуть вже справді академічне видання.

Гр. Костюк

Вікна (література, мистецтво, критика). Редагує: В. Бобинський, П. Козланюк, С. Тудор. Львів, ч. 1—12, р. 1928 (1).

Літературно-критичний журнал „Вікна“ виходить раз на місяць у Львові й є орган молодих галицьких письменників революційно-пролетарського фронту.

Сьогоднішня галицька література є в стадії суспільної диференціації. Після війни з Польшею, після політичних розчарувань української буржуазії, настав рівночасно й її повний суспільно-етичний розклад: вагання, політична дезорганізація, безпринциповість, перехід до ворожо-національного табору тощо. Старша генерація письменників емігрувала, або замовкла. Члени „Молодої Музи“ розбіглися також. Організаційними осередками української еміграції були: Відень, Прага, Берлін. Тут під впливом революції на Україні почалися скоріше клясові угруповання між українською інтелігенцією, ніж в Галичині. Наступає поворот до краю, але тут суспільне становище селянства та робітництва змінюється в напрямкові класового розрізу. Галицька інтелігенція та молодь, розчаровані упадком національно-революційного фронту останньої боротьби, мусили рішатись: або вправо — продовжувати національний фронт далі, або вліво — йти на інший фронт пролетарської революції, що йшла зі Сходу. Велика кількість української інтелігенції пішла направо, а з ними і великий гурт письменників. Ми помічаємо тут зараз сильну зорганізовану групу клерикалів та націоналістів під проводом Костельника і журналіста Донцова. Їхня програма: войовничий націоналізм, католицький ідеалізм, гетманські традиції, монархія, націоналістична символіка та містика. Коли проглянути католицько-літературні журнали „Поступ“ і „Логос“, треба дивуватися, як серед тої групи молоді глибоко впало раціональне розуміння найпримітивніших суспільних явищ. Другим таким центром є „Літературно-науковий Вісник“. Із за браку видавництва друкували тут спочатку письменники різних ідеологій та різних мистецьких течій.

Перша письменницька організація в Галичині повстала у Львові — так зв. „Товариство письменників і журналістів ім. Франка“. Воно об'єднує праві й ліві елементи і чезре те не має тривкого суспільного ґрунту.

Безумовно, що думка журналу „Вікна“ про спільну організацію українських письменників всіх західних українських земель на базі робітничо-селянської кляси є на часі.

Коло журналу „Вікна“ гуртуються письменники наймолодшої генерації й тут визначають вони вже різко свою клясово-пролетарську ідеологію. Сюди належать: В. Бобинський, Козланюк, Тудор, Масляк, Галак, Танська, Павлюк, Калимчук, Марчук, Іванчук, В. Левицький, М. Дереш, Бронзівенко, М. Сопілка та інші.

До цієї групи примикають численні шари українського громадянства, що стоять на ґрунті спільної української культури з радянською, в Радянській Україні бачать українську державність і центр цієї культури. Під впливом тої сильної суспільної течії стоять письменники: Стефаник, Гриневичева, А. Крушельницький, Опільський, А. Чайковський, Я. Цурковський та інші. Виявом цього суспільного руху на Буковині є Кобилянська. Ці письменники (а до них приєднуються вже й інші) тримають зв'язки з Радянською Україною, присилають сюди свої твори і тут їх друкують. Стефаник присилає теж свої новели, не тратить еднання з українською радянською літературою і Ольга Кобилянська. Гриневичева надіслала велику історичну повість „Історія пана Білецького“, а Опільський свої історичні повісті. Крім цього прогресивне громадянство Галичини матиме знову змогу групуватися коло нового журналу „Нові шляхи“, що незабаром виходитиме у Львові й стоятиме в тісному зв'язку з сучасним українським радянським життям.

Письменник, якого важко зарахувати до якоїсь групи, а всеж таки і не слід замовчувати, це визначний новеліст європейського масштабу М. Яцків. Коряк (Нарис історії української літератури“, ДВУ, 1929 р., т. II) зазначає правильно, що він завжди стояв в опозиції проти галицького міщанства, завжди був прогресивним елементом і тепер цей „співець галицького інтелігентного пролетаря перебуває в затягнутій творчій кризі“ (сторінка 520). Але безумовно, на нашу думку, ця криза не може довго тривати. Цей

письменник, що ніколи не був політиком і що через нерозважний політичний крок (від якого відрікся, а куди пізніше ступили і „фахові політики“, різниці тільки в часі) його сьогоднішнє „офіційне українство“ викинуло поза свої рямці — цей письменник все таки не може стояти поза облавком української літератури. І коли сьогодні відкрилися широкі горизонти для української культури, за яку він все життя боровся, є надія, що М. Яцків ступить сміло на той шлях і покінчить з своєю творчої кризою¹⁾.

Повертаючись до літературно-мистецького і критичного журналу „Вікна“, найновішої письменницької генерації, треба заздалегідь зазначити, що на тлі того вузько-міщанського духу галицької інтелігенції, що ним переповнені періодичні й неперіодичні видання, — від названого журналу б'є свіжим подувом ширини, юнацьким оптимізмом нового авангарду, радістю із імпульсів життя на Радянській Україні, широкими поглядами на європейські літератури й врешті незломною силою віри в краще майбутнє.

Вже саме слово „Вікна“ набирає для них символічного значення. Ось що пише редакційна колегія: „Вікна... треба нам великих і ясних, треба їх нам багато, треба їх нам негайно, треба їх розчинити навстач, якнайширше, якнайширше! Бо вже довго, дуже довго ми задихалися у важкій затухлій атмосфері, бо вже довго, дуже довго зні не доходить до нашого вуха шум буйного бунтарського житейського моря... стоїмо міцно обидвома ногами на землі. І в тому наша сила. Невеликий той наш гурт, що забирається до такої величезної праці: прорубати вікна для широких мільйонів мас. Але ми знаємо, що між тими масами є багато таких, що так само думають, так само хочуть, так само люблять і так само ненавидять, як ми“ (ч. 1).

І тут перш за все молоді письменники прорубують ці вікна до нової революційної України, стежучи за її культурним розвитком (Хроніка в цьому напрямкові майже в кожному номері надзвичайно багата) та друкуючи прозу і поезію сучасних радянських письменників та критичні статті про них. Бачимо оповідання Панча, Шкурупія, Микитенка, Яновського, Слісаренка, Хвильового, поезії Влизька, Кулика, Бажана, Загула, Шмигельського і інших. (При цьому маленька замітка редакторів, що при порівнанні радянських письменників з іншими треба бути консеквентним: коли напр., Панча ставиться вище від Істраті і пишеться про нього маленьку замітку в хроніці, а про Істраті більшу статтю, чи не впадає це малим дисонансом думки?)

В галузі закордонної пролетарської літератури та мистецтва статті речеві підібрані як ось про Франса, Мезерсея, Істраті, Дж. Джойса, про модерну шведську літературу, ліву літературу Німеччини, далі ряд зразкових оповідань, як Ольбрахта, Волькера, Беккера, Поля, Пакета, поезій — Бехера, Толлера, Гупперта, Гори та інших.

Справді „Вікна“ можуть являтися для сучасної Галичини справжніми вікнами на новий Схід і новий Захід, що змагаються за нове соціальне майбутнє (з цього погляду і стаття Бобинського „Вікна зі Сходу і Заходу“ ч. 6).

Тут треба підкреслити ще відношення редакції до літературної організації на Радянській Україні „Західна Україна“. В номері 7, вона висловлюється: „Маємо застереження, щодо потреби існування „Західної України“, як осібної літературної організації на Радянській Україні (підкреслення редакції „Вікна“), тільки особливо важкі завдання можуть оправдати організаційну особистість письменників західно-українського походження на Радянській Україні“. Лінія безумовно правильна, від якої не можна ухилитися.

З групи галицьких письменників, що працюють в цьому журналі і виявили вже значний свій талант, треба піднести в першій мірі трьох: Бобинського, Козланюка і Тудора.

Бобинський, відомий радянським читачам своєю сильною поемою „Смерть Франка“, виявляє в своїй творчості не тільки силу і глибину слова, юнацьку бадьорість, але й тонкість відчуття психічних заглиблень їхньої ритмічності у зв'язку з професійною працею, що показує поезійка „Швачка“ (ч. II).

Швидко мига стопка
Біга човник швидко
Блискає мишина срібним колесцем
В'ється біла нитка
В'ється і снується
На ткания кладеться
Колінце за колінцем“.

П. Козланюк, що вийшов із школи Стефаніка, дає яскраві картини високої художньої вартості із життя галицького селянства після війни й революції.

С. Тудор, якого незабаром радянські читачі пізнають ближче, бо ДВУ видає його збірку оповідань, визначається у своїй прозі інтересним оригінальним стилем. Підкреслити треба, що і його полеміка має інтересні оригінальні стилеві признаки

Крім цих трьох сильних письменницьких індивідуальностей, пробиваються в галузі драматургії — Галан („Дон - Кіхот із Еттенгайму“) М. Калимчук („Пург“) і Масляк („Епі-

¹⁾ Редакція залишає це твердження на відповідальності автора.

лог"). Жалко, що ці твори не появились окремими виданнями. Таким чином, були б доступніші для читачів. Про ці поезії прийдемо поговорити окремо.

Взагалі можна було з приводу редагування журналу висунути деякі зауваження під дискусію, як ось: 1) зв'язатися ближче з радянськими письменниками, щоб прислали оригінальні твори, на що кожний дуже радо згодився би; 2) подавати більше критичних статтів про культурне становище Галичини, бо радянський читач, наприклад, з „Вікон“ дуже мало дізнається, 3) критично-рецензійний відділ збільшити.

Ці зауваження безперечно можуть мати свої об'єктивні перешкоди, щоб їх провести в життя. Бо ж не треба забувати, що революційні письменники українських західних земель ще в стадії свого організаційного гуртування. Найближчі завдання вони ставлять самі: „Йдемо на розпад українського письменства наверх і низ, ідемо на його єднання по низах. Збирання літературних сил довкола „Вікон“ по цій лінії удару поступає невпинно вперед. Розсипані злиднями по різних кутках нашої й не нашої землі сціплюємось тут на основі пролетарської ідеології. Від цього підем крок уперед. Така механіка нашої ідеологічної позиції, що єдність ідеологічна веде в ній за собою єдність організаційну. Отже створення організації пролетарських письменників на наших західних землях це чергове завдання до виконання“.

Те, що молоді письменники встигли виявити за один рік у своїй творчості й організаційній роботі, вже сьогодні має велике суспільне значення і велику цінність для української нової культури.

М. Качанюк

Ол. Ведміцький. Покуси. Поезії. ДВУ. Київ. 1929. Тир. 2000. Стор. 96. Ціна 90 коп.

Книжку об'являють два вірші з дуже претенсійною тематикою, що б'є на оригінальність не зовсім гарного тону: в початковому автор розповідає про свій особистий роман з революцією аж до найінтимніших подробиць (на цей вірш із відповідними цитатами вже вказувалося в пресі), в кінцевому „учудное“ сюжет Лермонтовської „Незабудки“ перенесенням в площину кохання пана й собаки. Між цими двома міститься сила віршів безпретенсійних, письменних, щодо елементів віршової техніки, революційних змістом, але блідих, нудно-пересічних, позбавлених будь-якого власного обличчя. Бажко навіть вибрати цитати з цих віршів, бо нема в них ні грубих безсмачностей, ні особливих технічних ляпсусів, але мало й такого, що варто підкреслити.

Книжка поділяється на 3 відділи — „покуси“: „Покіс перший“, „Покіс другий“, „Покіс третій“. Тематика першого „покусу“ — переважно спогади громадянської війни, другого — природа, степ і море, третього — сучасне радянське будівництво. Вірші датовано: переважну частину їх писано або 1927 р. (24 вірші), або 1924 (11); 1923 р. — 3 вірші, 1926 — 2, 1925 — 1. Революційні вірші вражають своєю абстрактністю; теми — виключно „парадні“: бої, повстання, перемога, „огні заводу“, „свято снопа“, зорини, октябрини... Не знає автор ні злободенної революційної тематики, лозунгової заостреності, властивої ліфівцям (єдиний вірш на тему політичних подій останніх років — „Страйк“, присвячений німецьким друкарям, та й його писано 1923 р. — отже він не типовий для дальшого шляху поета), ні історичної конкретності в описах громадянської війни (яка типова для Сосюри), ні батальної живописи à la Плужник і Фальківський, ані конкретних малюнків сучасного революційного побуту, що властиві, здається, всім „молодяківським“ поетам; громадянська війна, революційні свята у Ведміцького — „взагалі“.

Така невиразність особливо прикра тому, що Ведміцького не можна вважати за поета примітивної культури (як загальної, так і віршової), і тому можна підходити до нього з більшими вимогами. Треба гадати, що з соціального походження він — селянин (про це свідчить низка місць із його поезій, яким нема підстави не вірити), але на його творчості — певні сліди освіти, значно більшої за звичайну селянську. Він пише сонети („Ідуть жнива“, „Україна“, „Кубань“, „Маки“, „Афродита“, „На Чернечій горі“, „Перемагаємо“ — всі в першому „покусі“), тріолети („Скеля“ — 4 тріолети, 2 тріолети, із шости фрагментів „В полях“); користується складними строфічними формами, винайденими П. Тичиною, цікаво їх варіюючи:

„Пломінних горгоній більше не зустріну:
„Іх поранив ранок — полягло стебло...
„У чії криниці я свій погляд кину?
„Пломінних горгоній полягло стебло“.

Строфічну побудову й розмір взято з віршу П. Тичини: „Подивилась ясно — заспівали скрипки“, але з деякими відмінностями: у Тичини четвертий рядок катрену з цезурного шостистопного хорею утворюють другі половини (після цезури) першого й другого рядків; у Ведміцького — перша половина (до цезури) першого рядка й друга половина (після цезури) другого рядка; цей засіб витриманий у всіх чотирьох строфах

віршу. Зустрічаються в „Покосах“ й інші високо-організовані строфічні форми. Є в книжці зразки класичного словника: Афродита (сонет такої назви — статуя Афродити в панському парку), Камена („У степах — моя Камена“). Венера і Муза тепер відомі кожному фабзайцеві, але Афродита і Камена свідчать про певну начитаність. „Камену“ автор вичитав, мабуть, у Зерова; в книжці помітний вплив Тичини й Рильського; отже, зразки гарного поетичного стилю були в Ведміцького. Відомі йому й завдання та засоби сучасної розрахованої на масу революційної поезії: у нього є цілий вірш, присвячений „Плугові“ (стор. 68); ніяк не можна заперечувати в поета й революційної широти, він не силує себе до писання революційних віршів. У таких умовах відмічена сірість, пересічність, відсутність будь-якої своєрідності вже є важка мистецька провина; поет нібито знає, як треба писати гарні речі й все ж таки гарних речей не пише...

Кращі ті вірші й уривки віршів, що їх присвячено природі. Тут, у цій ділянці поет має деякі риси коли не власного стилістичного, то принаймні власного тематичного обличчя. Він любить природу, любов його ділиться поміж степом і морем, але переважає степ. Степ і море збігаються у нього в кількох віршах, іноді досить вигадливих. Так у віршу „Мідний степ“ (неприємно вражає однаковість образів у багатьох сучасних поетів: у Ведміцького „Мідний степ“, у Масенка „Степова мідь“). З огляду на час видання, не можна казати про запозичення Масенком у Ведміцького, чи навпаки; це — обмеженість, властива поетичній генерації (яку цій генерації треба подолати): „Тут мідний степ під сонячним ударом Рудим конем до моря: о, прилинь“. У віршу „Над морем“: І тихо, тихо спокійне море Кладе мережку на сонний пляж. Стою. Дивлюсь. Душа говорить. В німих словах моїх — земля. І чую владне: співець ти степу І не тобі відчуть глибин“... „...І вже на морі десятини Шумлять пшеницею й вісом“. І коли зіставлення моря й ниви звичайно (дуже звичайно) робиться шляхом порівняння ниви до моря (морських хвиль), то Ведміцький робить я! раз навпаки, називаючи море синьою нивою; це брєнить дуже свіжо. (На цьому прикладі ми бачимо, що тематична самостійність Ведміцького щодо описів природу викликає іноді й самостійність — коли не цілої поезії, то принаймні окремих висловів). Автор, навіть кажучи про свою любов до моря, порівнює його з землею: „Люблю тебе! ти рух невпинний, як і моя черства земля“ (знов гарний своєю несподіваністю образ!) Ті, хто не розуміє краси природи, викликають в автора обурення — як у свій час у Тютчева: „Хто сказав: німий, як гоня, Тихо, як в степу, — Коли тисячу симфоній Нам жита прядуть?!“ У поета трапляються нерідко свіжі, оригінальні, іноді навіть сильні образи природи — найчастіше квіток: „І плями олива — полин“, „...краплини з неба — Мої зажурені і рідні сокирки“, „І чотки в небі — рух галок“. Кращі місця революційної поезії Ведміцького — зв'язані з образами природи: „Тополі в ряд... Шумкі станиці... І голос праці в світлу рань... Оскільки крові і змагань Відбилось в золоті пшениці“. („Кубань“), „На скелі — карби: хвиля пише, І я вже там — в подіях днів“. Непоганий описовий октет сонету: „Ідуть жнива“, хоч трохи нагадує Рильського. Приємне враження залишає вірш „Над покосом“, де малюється селянин, який уже зрозумів силу машини, але поки працює власними натрудженими руками, озброєними тільки косою. Цікавий в формальному відношенні вірш „Кошлата тінь“, — спроба за допомогою народніх назв рослин (нечуй-вітер, сон-зілля, розрив-трава) змалювати нарис революції на селі. Ми бачимо, що в описах природи автор посідає хоч потенціальну своєрідність, хоч шукає самостійного обличчя, клаптики якого йому часом щастить і знайти. Не дурно ж казав він сам про себе:

„В розмай-полях я — волошковий,
„В селі — розфарблений плакат“.

І невміло розфарблений, додамо ми від себе, бо плакатної лозунгової ролі його поезія теж не може виконувати: для цього вона надто статична. Виняток роблять тільки вірш „Май“, який може стати за непогану демонстраційну пісню, та почасти згадуваний „Страйк“.

При відсутності власного стилістичного обличчя нема чого довго зупинятися на формальних особливостях поезії Ведміцького. В синтаксисі почувується вплив Тичини (напр. у композиційній ролі вносних речень), в описових місцях помітний вплив Рильського; іноді почувується Сосюра; зустрічаються й штампи „умовно-поетичної мови“, але не так часто, як цього можна було б чекати. Розміри поета — ямб, хорей, та трьохдольники, які здебільша без певної системи переходять у дольники. Зустрічаються кострубаті рядки, але не можна не визнати за автором вміння користуватися хореем, — чотирьохстопним та шостистопним, — який у нього легкий і вільний. Про складність і культурність авторової строфіки ми вже казали, але авторові витримати всі канонічні вимоги сонета щастить далеко не завжди. Проте вбивче в автора римування. Рима „плакат“ — „ножах“ у автора не випадкова неохайність, а майже типовий зразок. Найнеприємніші такі рими в сонетах, де вони іноді зустрічаються. Час би нашим поетам виробити певну систему римування, назаміну зруйнованої старої.

Які можна зробити висновки? „Покоси“ друга книжка поета, перша книжка якого залишилася майже непомітною; отже, Ведміцький коли не дебютант, то в кожному разі молода людина в літературі. Робити віщування на підставі перших кроків — річ важка й небезпечна, такі віщування звичайно бувають більш ворожою (іноді вдалою), ніж науковим прогнозом. Здається, автор живе десь у провінції; може це негативним способом відбивається на його поезії, залишаючи її осторонь від сучасних поетичних течій. Звичайно, для того, щоб не бути провінціалом, не треба обов'язково жити в столиці, але внутрішній провінціалізм у собі подолати треба. Гарантувати авторові на підставі „Покосів“, що з нього вийде справжній, досконалий поет, ніяк не можна, але й заперечувати можливість цього було б зарано й легковажно. Пригадаємо, що перша книжка Некрасова „Мечты и звуки“ нічим не відрізнялася від масової поетичної продукції того часу, що кілька значних поетів знайшли себе тільки після низки невдалих, болісних спроб. Що автор позбавлений ляпсусів і добре знайомий із елементами поетичної культури — це, кінець-кінцем, зовсім непогана річ. Тематика його віршів не викликає побоювань, що він відрветься від сучасності.

Але ця книжка — невдала.

М. Степняк

Дніпрова Чайка. Вибрані твори. Редакція та вступна стаття М. Івченка. Видавництво „Час“. Київ, 1929, стор. 207, ціна 1 крб. 25 коп.

Книжка ця вийшла якраз на день других роковин смерті письменниці (померла Дніпрова Чайка 13/III — 27). Авторка не визначалася великою продуктивністю в літературі; але все ж таки до цієї збірки ввійшло далеко не все з того, що може претендувати хоча б тільки на „вибраність“. Через це читач, переглядаючи вміщені тут твори, не матиме повної змоги познайомитись на підставі цих творів докладно з літературним обличчям письменниці — з її тематикою, манерою й характером письма бодай тільки прози, бо віршованих творів, поезій хоча б тільки тих, що з'явилися друком давніше, видавці не зачепили зовсім.

Книжку супроводить гарно написаний біографічно-критичний нарис М. Івченка, що добре обізнався з творчістю письменниці і своєрідними для неї мистецькими засобами.

Спершу автор, на підставі того матеріалу, що з'явився в друку після смерті письменниці (на жаль не всього матеріалу!) — спогади Андрія Коношенка в „Україні“ р. 1927, кн. 5-та; некролог, що написав нижчепідписаний в „Червоному Шляху“ р. 1927, кн. 4-та¹⁾ та на підставі рукопису доповіді в Історико-Літературнім Т-ві при ВУАН родички письменниці А. Різниченкової, відтворює перед нами образ цієї талановитої людини, що теж, до певної міри, можна вважати за жертву нашого лихоліття колишніх часів та ще може за жертву того літературного сектантства, що вбиває живу душу в письменника, коли література не вийшла ще на широкий шлях життя, коли вона ще твориться й перебуває в стадії ідейної формації, в стадії вироблення літературних форм, стилю і т. і. А на таке сектантство слабували в минулому навіть кращі розуми з тих, що вели перед своєю критичною думкою та увагою щодо напрямків в українському красному письменстві.

Чи не цим слід пояснити й те, що на протязі більш як тридцятилітньої письменницької праці Дніпрові Чайки, рахуючи час від першого її виступу в літературі (рік 1885) до першого видання двох збірок її творів (р. 1919), про цю письменницю згадують, як не констатує й М. Івченко в своєму нарисі, тільки кількома словами Ів. Франко в своїх літературних оглядах та С. О. Єфремов у своїй історії письменства?..

Зазначаючи, що творчість письменниці „пройшла дуже непомітним струмком в нашій літературній житті“, дарма „що її твори виявляють не абиякі художні досягнення і безперечно оригінальний художній талант“, М. Івченко тут же, на підставі низки творів („Хрестонос“, „Уночі“, „Волтер'янець“, „Чудний“, „Гармонія“, „Плавні горять“, „Шпаки“, „Струмок“, „Усякому своє“, „Певний притулок“, „Образ великого“ та низки імпресіоністично-реалістичних образків, що найбільш відомі в нашому письменстві під назвою „Морські малюнки“) — досить удало змальовує перед читачем духовно-літературне обличчя письменниці, характеризуючи її уривками із згаданих тут та інших творів та констатує як художні досягнення її, так і деякі стилістичні хибі в окремих творах.

¹⁾ М. Івченко не використав для свого біографічно-критичного нарису ще таке джерело: мої спогади про письменницю, видруковані в кн. 2-й „Червоного шляху“ за рік 1928, де подається трохи більше фактичного матеріалу про померлу письменницю. Крім того, мушу на цій місці спростувати свою прикру помилку у некролозі і в згаданих допіру спогадах, — помилку, що спричинилася до повторення її і М. Івченком, а саме: там сказано, що письменниця брала участь „в колективній праці над лібретом до третьої дитячої опери „Коза Дереза“. Тимчасом Андрій Коношенко (А. М. Грабенко), співчасник опрацювання цього колективного твору для дітей, в листі до мене в минулому році пише так: „лібрето „Кози Дерези“ написала вона (Дніпрова Чайка Г. К. - К.) сама, без усякої допомоги С. Ф. Русової, Л. О. Ліндфорс і А. М. Грабенка. Наше співробітництво в цій справі торкалося тільки музики. Ми з О. О. Русовим дали музичний текст і нарис гармонізації, а С. Ф. й Л. О. (Ліндфорс Г. К. - К.) більш-менш придатне оформлення для фортепіано“.

Отже перепрошую тут шановного тов. М. Івченка, що я поспішною своєю роботою й не точною поінформованістю призвів і його до повторення цієї помилки в його біографічно-критичному нарисі.

Г. Ков.-Кол.

Оцінка художньої вартості того чи того твору письменника взагалі багато залежить од індивідуальних уподобань і літературного смаку того, хто береться оцінювати даний твір. Але є такі об'єктивні моменти в творчості справжнього майстра художнього слова, де двох думок бути не може з погляду позитивної оцінки твору. До таких об'єктивно-позитивних моментів у творчості Дніпрові Чайки, до таких абсолютів треба залічити її мовні засоби, мовні властивості, багатий лексичний матеріал, що ним орудує письменниця з умілістю найкращого майстра-мистця.

„Серед інших властивостей її творчості — читаємо в нарисі М. Івченка — слід тут відзначити її мову: водночас і просту й вишукану, точну й барвисту, напоєну силою влучних і свіжих виразів, слів, то гостро-індивідуальних, то слушно викопаних з глибин народного життя“. Автор нарису тут же подає влучно низку таких виразів, видобувши їх із різних творів письменниці.

Спинаючись над окремими творами, що в основу їх письменниця поклала ідею волі, протесту, повстання проти гнобительства не тільки політичного, а й соціального, М. Івченко особливо підносить твір „Плавні горять“ — твір, що його й ми відзначали свого часу (див. „Черв. Шлях“ кн. 4-та 1927 і кн. 2-та 1928), як шедевр у нашому революційному письменстві часів першої революції. І тричі мав рацію і слушність автор нарису сказати, що Дніпрова Чайка за добу першої революції „стає... співцем революції, справжнім провісником соціальної революції“.

Відзначаючи появу цієї книжки, не можемо не пожалкувати об одному: видавці з якихось міркувань переполовинили (дослівно!) увесь доробок письменниці, так: з 36-ти прозових і ритмованих оповідань та образків, що ввійшли в два томики видання „Дзвону“ року 1919-го, потрапило до цієї збірки раптом 18...

Не можна не звернути уваги й ще на один ненормальний, на наш погляд, момент у цьому виданні. А саме: в зазначеному біографічно-критичному нарисі автор каже, що „Дніпрова Чайка ледве чи не перша в нас письменниця-мариністка“. Отже здавалося б, що видавці як найповніше покажуть сучасній молодій громаді творчість письменниці в цій царині, де вона в яскравих барвах змальовує різні легенди, пов'язуючи їх із життям моря, яке вона, до речі сказати, знала досконало й кохалась у ньому. Таких морських малюнків є в неї дев'ять, не рахуючи написаних пізнішими роками, де море також править за певний об'єкт спостережень письменниці (наприклад „Дві крапельки“). І що ж, „Часяне“ й тут переполовинили і з 9-ти прекрасних морських образків умістили тільки 5...

Вони не вмістили, хоч би з пошани до письменниці — минаючи вже високу художню вартість самих творів — її посвяти М. В. Лисенкові („Кобза“), Ганні Барвінок („Вінки“), Б. Д. Грінченкові („Дисонанси“) та М. Вороному („Самоцвіти“ — дуже експресивний революційного характеру твір). Мало того, „Часяне“ не вважали за потрібне вмістити навіть ті невеличкі морські малюнки — „Суперечка“, „Скеля“, „Хвиля“, що ними оперує М. Івченко в своєму нарисі, характеризуючи Дніпрову Чайку, як письменницю-мариністку... Читач мусить отже з розчаруванням приймати на віру все те, що говорить автор нарису, коли цитує цілі уступи з цих трьох творів, коли він інтерпретує на підставі їх художні засоби письменниці.

Наші першорядні видавництва видають тепер цілі корпуси творів давніших українських письменників. ДВУ зокрема видає „Бібліотеку українських класиків“, що їх твори обіймають іноді по кілька грубих томів. Це явище знаменне й не бувало досі в українській видавничій практиці. Видавництво видає корпусами навіть таких авторів, що застосувати їх до класиків досить таки трудно та що силою свого таланту й виявленими мистецькими можливостями ніяк не можуть дорівнювати Дніпрові Чайці, що є, oprіч усього іншого, ще й новаторка в українському письменстві, що до вживання ритмованої прози. Видаючи такі збірки творів, ДВУ додає до них і портрети письменників. Видавництво „Час“ так дбайливо пильнувало економії та, можливо, власної кишені, що не спромоглося видати весь — не такий уже він і великий! — мистецький доробок письменниці; видавці не вважали навіть за потрібне додержатись заведеного іншими нашими видавництвами гарного звичаю — оздобити книжку портретом письменниці...

Г. Ков. - Кол.

Афім Асанга. Чорна хвиля. Негрський роман. З німецької переклав П. Довгопіл. ДВУ. 1929, ст. 195, ціна 30 коп.

Об'єкт цієї рецензії, що витримав 2 російських переклади (Шульговського — „Сеятель“ та Мазуркевича — „Пучина“) і пропонується тепер українському читачеві, належить перу суданського негра, мобілізованого підчас імперіалістичної війни і привезеного до Європи „францезами“ (за авторською транскрипцією); книга побачила світ на німецькій мові, зазнавши обробки від Ф. Більзе, нім. письменника, який надав їй форму роману.

Твір розпочато картиною збудування транс-сахарської залізниці, що має слугувати імперіалістичним намірам метрополії — постачати їй чорне військо. Цей початок одразу ж назначає дві антагоністичні лінії персонажів — колонізованих і колонізаторів: перша втілює

ється на початку в тубільних будівниках залізниці, далі концентруючись на побуті негрів пралісу; другу інтерпретують військові представники уряду та — почасти — залізнична адміністрація. Перманентний перетин цих ліній і становить нескладний сюжет роману: негрського проводиря Заморі покарано за відмовлення з'явитися до губернатора; бажаючи помститися, він удає з себе покірливого і постачає урядові велику кількість негрів, які чинять повстання. За традицією роман не був би романом без любовного елементу, що його подибуємо у відносинах Заморі й білої жінки генерала, яка, забавивши екзотики, їде до пралісу і яку захоплює Заморі; до цієї лінії додано ще й ревнущів Абінджі, одної з численних жінок Заморі, яка зрештою забиває білу коханку свого владаря.

Оцінюючи твір, слід відзначити, що сильний він — відзеркаленням негрського побуту, стилістично поданим у пляні натуралістичного примітиву. Не зважаючи на цей, часом надмірний, натуралізм — як, прим., у картинах похорону куйі, пологів Айші, купівлі жінок Заморі — вони зацікавлюють: почуваш бо, що це не поверховий *conteur locale*, використаний тільки з метою вмотивування екзотичного тла твору і до того ж належно завуальований за вимогою відповідного читачького смаку, що й становить „спразжнього героя повісти“. Ось, прим., резюме нещасливих пологів:

Яка радість, що всі вони вмерли! Не було потреби топити їх. При тому ж це були не дівчатка, за них згодом можна було б одержати гарні гроші. А сама Айша? Хіба вона змогла б колинебудь очиститися від такого сорому: родити близнят. Адже одно з близнят від злого духа (72).

Ось керівний принцип Заморі щодо купівлі жінок:

Як відомо, молоді жінки — золото, трохи старші — мідь, а ті, що прожили тридцять дошових періодів, не варті і мішка земляних горіхів (74).

А ось його дотепи щодо походження жінок:

...Коли Гала створив чоловіків, він виявив, що витратив на них усі хоч трохи цінні речовини. З чого ж утворити жінок?.. Він узяв трохи своєї доброти, додав до неї бундючності павича, округлі щоки сонця, м'якість молодого трави, гнучкість ліяни, ранкову посмішку, настирливість піщаної блохи, змінливість погоди, сльози роси, гороб'ячу мову, жорстокість пантери, лагідний погляд газелі, верескливий голос пантарки, відданість Замбі (прислужника Заморі — Гр. М-т), віроломність французів, балакучість папуги, цікавість кози, лякливість шакала і привабність веселки. Все це Гала змішав до купи, надав облудної форми квітки і подарував її чоловікові (77).

Навіть композиційно-недоладне включення легенди про день і ніч (з невдалою ж спробою регресивної мотивації на ст. 138) стає непомітним — з тих же підстав цікавого матеріалу. З останнього варто згадати й засоби ліку негрів, які не знають великих чисел (77, 106 — 108 та ін.): цей матеріал, загально-відомий з історії математики, набуває на відповідному тлі роману — своєрідної життєвої опуклості.

Інший, не „місцевий“ матеріал твору вражає незрівняно слабше. Постаті другої лінії персонажів надто схематичні. Повстання, хоч і добре вмотивоване, не зовсім вигідно сусідує з попередньою сценою злочину Абінджі (надто вже різні пляни цих сцен — особисто-сексуальний попередньої і цілковито соціальний останньої); можливий ефект контрасту губиться, бо повстанню присвячено тільки одну сторінку (останню в творі): звідси ж і його уявність. Нарешті, здаються старосвітськими авторові втручання в текст — „Я, Афім Асанга...“ (74, 182), що нагадують манеру декого з середньовічних італійських письменників на зразок „Jo, scrittore“... Загалом даремно було б шукати в романі яскраво-виявленої орієнтації на якісь європейські літературні зразки: вага твору — в матеріалі, та не в оформленні.

Щойно згаданий соціальний плян останньої сцени роману дозволяє безпосередньо перейти до оцінки його ідеології: з цього боку в ньому належно висвітлений антагонізм між лініями персонажів, зазначеними вище, а — що найголовніше — назначені й класові прошарування негрського населення, яке не тільки поділяється на бідніші й багатші племена, але й на бідніші й багатші верстви в межах певного племені. Та не можна не підкреслити й ідеологічної непослідовності — якщо не автора, то у всякім разі його героя: звільнившись від омані туземних вірувань у бога Галу, Заморі кориться владі ісламізму, що під знаком останнього проходить і повстання. Ця непослідовність, зрозуміло, пояснюється браком належної культури, а — що найголовніше — чіткої класової свідомості; можливо, база останньої — в тій, ще недосить оформленій, класовій диференціації негрів, що її — можливо, мимоволі — одбиває й твір.

Окремо слід спинитися на перекладі. Не мавши змоги порівняти його до оригіналу, відзначимо, що іноді переклад здається трохи досліпним:

В пильній відповідності до заздалегідь визначеного пляну спорудження виконується тільки один пункт, в якому уряд передбачив „безпощадну приставу і всебічне використання людського матеріалу“ (15).

Та не зважаючи на брак зазначеного порівняння, доцільно звернути увагу на переклад, користаючи з принципів української стилістики. Наведімо відповідні (не вичерпні) приклади.

Насамперед подибуємо чимало порушень евфонії. Так, немилозвучний збіг однакових губних подають словосполучення:

...більшість чоловіків в парадній формі (47);

...капітан проходить в спальню (51).

Какофонічний збіг приголосних дають словосполучення:

...заходив він в села (59);

...вона переходить в запал (86);

...не з'являвся він в звичайний час (163).

Аналогічно в прикладі —

...Це не повинно потрапити в звіти (48) —

дві початкові приголосні останнього слова вимагають зміни „в“ на „у“.

Навпаки, збіг голосівок дає словосполучення:

...улюбленця усіх жінок (69).

Ці огріхи дивують ще й тому, що текст дає й поправні фонетичні конструкції, як:

...жінок у селі (69);

...рознесе в усі країни (48).

Нарешті, викликає заперечення скорочення дієслівного закінчення в реченні:

...Генеральша дуже довго вилежувалась за сіткою від москітів (51);

навіть при умові цезури після дієслова збіг палатального (пом'якшеного) „с“ та „з“ какофонує; це ж легко було б запобігти шляхом повного дієслівного закінчення („вилежувалась“)

З морфологічного боку викликає сумнів форма родового відмінку:

...не до хлосту йдеться (164);

за словником Грінченка, речівник „хлоста“ — жіночого роду, що вимагає відповідної зміни „хлосту“ на „хлости“.

У цьому ж морфологічному пляні не можна виправдати створення дієприкметників тепер. часу на „чий“:

...квітнучі перед хижками дзвіночки (93),

...своїє квітучої весни (185).

З синтаксичного боку викликає заперечення таке накопичення орудних одмінків:

...Решта — в чорних фраках з наскрізь пропотілими високими крохмаленими комірцями і забрудненими мухами пластронами фракчних сорочок (47);

інструменталь чинності — „забрудненими мухами“ — на тлі попередніх орудних одмінків навіть утруднює розуміння фрази.

Таке ж утруднення залежить від браку дієслова та недостатньої пунктуації в головному реченні фрази:

Замість світової війни свого роду світова революція проти нас саме в наслідок того переважного становища, яке ми добули цим договором (38).

Заплутують сенс фрази прислівники „не“:

Безперечно, десь у нетрах лісу Заморі зустрівся з Альмами, якому, ховаючи його, не зв'язали ніг, щоб він не міг вернутися (150).

Непоправний зворот дає речення:

...Так і було зроблено (163);

дієприкметник минулого часу та ще й у формі безособового звороту („зроблено“) вже має значення минулості: тому „було“ — непотрібне.

В аналогічному прикладі —

...Одно око поваленого бога було розбито (171) —

погодження вимагає зміни „розбито“ на „розбите“: тут бо не своєрідний безособовий зворот, а звичайнісінький минулий час страждального стану.

Останні приклади вже межують із стилістикою. В цьому пляні доводиться протестувати проти фрази:

Таким чином, справу було вирішено (45);

крім щойно відзначеної помилки („було вирішено“) звертає на себе увагу „таким чином“; якби навіть не було коми, то й тоді його слід було б замінити на „в такий (цей) спосіб“; та наявність коми конче вимагає сполучника „отже“, як у такому прикладі:

Отже, здійснено найбільше чудо (47).

Як негативні приклади тої ж таки стилістики відзначмо русизми — насамперед у лексичному пляні. Незграбне відтворення рос. виразу дають слова:

...мішаючи отруту у місці з водою (129).

Так само незграбний ужиток слова „чуть“ у розумінні українського „ледве“:

...Чуть помітний початок стежечки (136).

В цьому ж пляні впадає в око „завідатель“ на ст. 55 (треба „завідувач“).

Щодо фразеології, то русизм дає фразу —

...ваші побоювання стосувалися переважно технічного боку здійсненості пляну (32), де використано рос. фразеологічну структуру „касається чого“ (в укр. мові потрібний ще й прийменник „до“); там же (в кінці) маємо немилозвучне накопичення тотожних одмінків, що вимагає загальної перебудови фрази.

Подібний приклад — речення:

Капітан проходив в спальню (51);

де, поруч із вищевідзначеною какофонією приголосних, подибуємо ще й русизм: укр. мовою можна „проходити щось“.

Аналогічний — щодо поєднання стилістичної та евфонічної хиб — приклад:

Це не повинно потрапити в звіти (48);

натомість треба було б „потрапити до“ (прийменник „в“ можливий тут лише в місцевім одмінку), — це ж розв'язує й проблему фонетики.

Нарешті, як друкарські помилки, сприймаються: 1) „мняко“ (126), замість поетичного „м'яко“, та 2) „француз“ (56) замість послідовного „француз“ у всій книзі.

До книги додано: 1) невеличкого словника негрських слів та 2) анонімну передмову, що належно з'ясовує ідеологічну вагу твору, виявляючи водночас деяку спільність із рос. передмовою до вид. „Пучини“ (1926).

Зовнішнє оформлення книги — порядне. Ціна помірна.

Гр. Майфет

О Блоке — Сборник литературно-исследовательской ассоциации Ц. Д. Р. П. Под редакцией Е. Ф. Никитиной. Кооп. из-во писателей „Никитинские субботники“ М. 1929. Тир. 3.000 экз. Стр. 381, Ц. 2 р. 70 к. + 25 к. папка.

„Про Бальмонта говорити тепер неможливо, про Блока — вже трудно“ писав Б. Ейхенбаум 1922 р. Може саме через те так мало доброго написано про Блока останніми роками. І хоч старанні бібліографи занотували вже близько 850 праць, присвячених Блокові (за роки 1923 — 28 близько 350 праць), але з написаного мало що має важливе значення.

Немає важливого значення також і збірка, що її рецензується Непогана давня стаття М. Бекетової, що відкриває збірку, про веселощі та гумор Блока. Після виходу у світ її ж книги „Ол. Блок і його мати“ — ця стаття багато де в чому застарілася і втратила свій інтерес. Проте, кілька цікавих штрихів та рис, що доповнюють образ Блока — у ній знаходимо.

З статті І. Розанова — „Блок — редактор поетів“, добре видно, що Блок, як такий, був явно невдалий. Це ясно показує його редакторська робота над Ап. Григор'євим і Лермонтовим, а коментування ранніх віршів Пушкіна (у вид. за ред. Венгерова) це стверджує цілком безперечно. Невдалий був Блок і як коментатор і текстолог. У статті І. Розанова до цього висновку подано досить матеріалу, а проте самого висновку чомусь не зроблено, а сказати б „змазано“. Чи тут причиною пікет до Блока, чи що інше, але ця обставина майже знецінює статтю І. Розанова.

І. Розанов вказує, що „у примітках до Лермонтова зустрічаються (у Блока С. Р.) також темпераментні місця“ (с. 52). Зустрічаються вони — скажемо від себе — і у І. Розанова: „теоретичне вивчення технічного боку поетичних творів безплідне для поезії і навряд чи важливе та потрібне взагалі“ (с. 46).

Нагадаємо І. Розанову слова другого „справжнього поета і визначної людини, який не була чужа мудрість“ (ib.) Пушкіна — „Шаховський не хотів навчатися свого ремесла і залишився звичайним віршотворцем“ (цит. з пам'яті).

Є окремі цікаві порівняння в інтересній своїм задумом статті В. Д. Ізмайльської — Проблема „Возмездия“. Взаємини батька та сина — особисті і їх відзеркалення у творчості останнього, їх схожості і перекликання у чомусь далекому і неясному — все це тема цікава, але щодо роботи, то вона навіть не виявляє її на всю широчінь та глибину.

Уся друга частина збірки „Блок і... Лермонтов, Ап. Григор'єв, Гейне“... Відзначаємо цікаву статтю Д. Д. Благого. Цікава першою своєю частиною стаття С. В. Шувалова — Блок і Лермонтов. Не можна щоб не погодитися з висновком автора про те, що „здається Лермонтов впливав на Блока більш загальною хвилею своєї поезії, ніж окремими її сплесками. При чому цей вплив помічається звичайно не тільки в психо-ідеологічних та тематичних моментах..., а також і в формально-художньому“ (с. 114).

Зате надто туманні і навряд чи корисні думки автора про ідеалістичний монізм Блока і ідеалістичний дуалізм Лермонтова (с. 118 — 119).

Цікава своїм матеріалом невеличка стаття Є. Ф. Книпович про Блока та Гейне. Це питання вже оброблялося в літературі. Гімназичний реферат Льва Лозовського має заголовок: Блок у оцінці критиків. Подавши велику кількість цитат, здебільшого зовсім не характерних, він приходить до висновку, що: „Дванадцять є органічне завершення всієї творчості Блока“, що „подвійний характер символізму Блока, який нерідко виходить за межі останнього (? С. Р.) виявився у всій творчості поета“, що „потрете світогляд Блока відзначається виразно виявленим діалектичним характером“ (sic! sic! С. С.) (с. 215 — 216).

Але найпікантніше ось що: „В. Жирмунський говорить, що „катахреза у його (Блока Л. Л.) творчості — це постійний і особливо діючий прийом“. Це не формальний поетичний прийом, а наслідок поетичного світогляду Блока (курс. мій С. Р.), що ще раз переконує в „нерозривності і незіляності форми та змісту поетичного твору, їх єдності, але не тотожності. Тому (так чому ж? С. Р.)... Блок

живий і житиме ще довго, не тільки, як факт історичного минулого, а як об'єкт безпосереднього поетичного сприймання" (с. 216 — 217).

"Наука изошряет ум", говорив в таких випадках Кузьма Прутков.

Поруч цієї статті — вміщено статті М. Н. Розанова — "Мотиви світової жалоби в ліриці Блока" та В. Гольцева — "Про музичне сприймання світу у Блока" — одна з серйозніших статей збірки.

Надто невдала спроба А. Ільїної — (Сеферянц) розбити звичайно єдиний комплекс тем поезії Блока на чотири головних: "Любов (теза — Прекрасна Дама, антитеза — незнайомка (? С. Р.), революція, батьківщина та загибель" (с. 306. Стаття "Непостижимая"). Підхід до теми наївний, а аргументація і того слабкіша.

Можна не говорити про статтю Б. Я. Брайкиної "Право на життя". Вона просто невдала. Збірка кінчиться, написаною Є. Блюмом та В. Гольцевим, бібліографією літератури про Блока за роки революції. У ній 842 нумери. Разом з дотеперішніми бібліографіями Блока і робіт про Блока (у книгах К. Гуковського, Є. Никитинової і С. Шувалова та інш.) — вона дає солідний путівник по "Блокіані".

Видано збірку недбало — єсть помилки (с. 146 Дельмаз та інш.), подекуди невірна пагінація (215, — потім 316) і т. д.

С. Рейсер

Разговоры Пушкина. Собрали Сергей Гессен и Лев Модзалевский. Из-во "Федерация" М. 1928. Стр. 311. Тир. 5.000 экз. Ц. 2 р. + 25 к. перепл.

На кінці 1928 року Пушкінові явно не пощастило. Одна за одною виходять дві безнадійно погані книжки. Спочатку Леонід Гросман з своїми листами жінок до Пушкіна, тепер автори названої книги "Разговоры Пушкина". Хтось назвав складачів посмертними Ексерманами, але це, звичайно, не вірно.

Акуратний німецький філістер старанно записував кожну думку (а не слово) вчителя, а Гете міг про всяку річ прочитати цілу лекцію, не сходячи з місця. А С. Гесен і Л. Б. Модзалевський записують (вірніш — переписують), кожне слово Пушкіна і в наслідок маємо:

"дуже гарно" — улюблене прислів'я (sic!) Пушкіна, коли він був задоволений з чогонебудь. (Див. стор. 292).

Пушкін любив повторювати — "щастя буває тільки при спільності поглядів" (ib.) подають автори за "сучасником" Пушкіна П. Бартечевим. Ніби поважний редактор "Російского Архива" сам чув з уст Пушкіна ці слова Шатобріана.

"Публіка — не шіснадцятилітня дівчинка" говорив (?) колись Пушкін (с. 293) переказують автори, посилаючись на "Старину й Новизну". Нагадуємо, що ці слова Пушкін написав в одній з критичних своїх статей, а "говорив" — є тут звичайний у живій мові стилістичний зворот.

І. Д. Якушкін у своїх записках, оголошених 1905 р., подає, що "Ал. Львовича Давидова... Пушкин так удачно назвал Рогоносец величавый" (с. 294). Це "слово" Пушкіна, чудним випадком, однак є і в "Евгенії Онегині".

И недоверчивый старик
И рогоносец величавый
Всегда довольный сам собой
Своим обедом и женой.

Але шедевром розмов та слів Пушкіна є ось яке повідомлення напівграмотного педеля, яке "ничтоже сумняшеся" (навіть без зірочки, яка показує, що автори не цілком довіряють правдивості повідомлення) наводять автори та ще з двома посиланнями — одно з них із "журнала о поведении воспитанников имп. Лицея", тобто із кондуїта, куди заносились зауваження класних вихователів. Наведімо цю прекрасну цитату, що так яскраво малює нам живого Пушкіна і барвність його мовних інтонацій цілком: "Пушкин 6-го числа в суждении своем об уроках сказал: — признаюсь, что логики, я право, не понимаю, да и многие даже лучше меня, оной не знают, потому что логические силлогизмы весьма для него навязны".

Воїстину чудовий уривок! Не вважаючи на довгі, але мало зрозумілі і суперечливі міркування С. Я. Гесена у вступній статті на тему про достоїнність матеріалу — останній подано без всякого толку і розбору. Автори правда відзначають менш вірогідний матеріал зіркою — прим., на стор. 50 — 70, де я перевірив приблизний підрахунок, з 35 наведених цитат 17 відзначено зіркою, себто матеріал на 51% сумнівний. Приблизно таке співвідношення і по всій книзі. Іноді наводиться матеріал в очевидки невірної і давно забракований, наприклад, вигадки А. Фелькнера, що виставляють Пушкіна пошлюю і дивно дурною людиною.

Навряд чи треба серйозно заперечувати вірогідність матеріалу, що подає П. Дидишка (ст. 27 — 28). Тут маємо явну фальсифікацію. З контексту ясно, що автор спочатку винайшов слово істукан, або болван, а потім "забув" його і всіляко імітує цю забудькуватість, намагаючись зробити її достоїнною "или нет, помню еще не так он сказал — не особы, а — читаю — говорит историю одной статуи" і т. і.

Мова йде про євангелію. Фальсифікація дуже невдала. Підставиш слово істукан, або болван, стає зрозумілим обвинувачення в безбожності, що нібито кинула П. Ди-дицька. Інакше уривок безглуздий.

Належало б виявити хоч трохи критицизму, а не обмежуватися всеспасаючою зіркою.

Шлях підробки згадок взагалі майже завжди ясний — спочатку вигадується все, а потім щось пропускається і мотивується з охами та зідханнями „забув“. Тим часом, саме цей провал майже завжди можна заповнити простим міркуванням, виходячи з контексту.

Далі: відомо, що майже неможливо у писаній мові відтворити власні мовні інтонації (переінакшує їх навіть і стенограма). Пушкін у цьому випадку не був винятком. А тому не можна наводити „предполагаемый разговор с Александром I“. „Позволительно думать — пишет С. Я. Гесен, что случись Пушкину говорить с Александром, он говорил - бы именно так“ (с. XV). Можна гадати якраз протилежне.

Наводячи розмову з англійцем про російських селян, треба було б зробити хоч елементарне застереження про те, що „я“ оповідання не є пушкінське я: останнє треба шукати у „англійцеві“. Не роблячи цього застереження, автори омиляють читача.

Хоч з міркувань С. Гесена (стор. XVI—XVII) і повинно б виходити, що дано перевагу матеріялові непрямої мови, як більш вірогідному, однаке складачі „избрали... противоположный принцип подбора материала“ (ст. XVII), з міркувань зовсім невідомих і, в кожному разі, нез'ясованих. І як наслідок — цілі сторінки живих мов, далеких від Пушкіна, як небо од землі. Проста синтаксична аналіза двох уривків, що іноді йдуть один за одним, показує, що обох уривків Пушкін не міг сказати, а ще вірніш не сказав ні одного.

Автори вибрали хронологічний принцип розподілу матеріялу, але явно невдало. Незрівняно цікавіший був би розподіл думок (а не слів) Пушкіна тематично з суворим добором матеріялу. Тоді міг би вийти справді корисний і потрібний звід теоретичних висловлень.

А поки перед нами нудна малощкава книга.

С. Оцетов

Проф. М. Сулима. Українська фраза (коротенькі начерки). Харків 1929 р. ст. 96 ц. 65 коп.

Зміст цієї книжки М. Сулими такий: 1. Про три роди взагалі. 2. Про рід деяких іменників. 3. Слова спільного роду. 4. Професійні назви. 5. Вживання ніякого роду. 6. Значення й уживання однини. 7. Значення й уживання множини. 8. Уламки та заступники форм двоїни. 9. Фрази з числовими назвами. 10. Назовний відмінок. 11. Родовий відмінок. 12. Давальний відмінок. 13. Знахідний відмінок. 14. Орудний відмінок. 15. Місцевий відмінок. 16. Клична форма. 17. Членні й нечленні прикметники. 18. Присвійні прикметники. 19. Другий ступінь прикметників. 20. Третій ступінь прикметників. 21. Про котрий. 22. Про який. 23. Релятивно-сполучне що. 24. Фрази, де могло б бути релятивне що. 25. Уваги до деяких прикметників. 26. Передминулий час. 27. Майбутній час. 28. Наказовий спосіб. 29. Дієприкметники. 30. Переємний стан. 31. Дієслівні форми на но, то. 32. Про було, бувало, буває. 33. Приіменники. 34. Сполучники.

Як бачимо з цього переліку, автор у начерках своїх, крім деяких пунктів на початку книжки, розглядає багато з важливих питань української синтакси, а між ними й чимало питань актуальних, так мовити, бойових або взагалі спірних чи не цілком розв'язаних.

„З приводу мовних фактів, каже автор, що про них говориться в цій книжці, я насмілюся трохи не раз-у-раз і завжди навмисне подавати рецептурні висновки“ (ст. 3). Цілком погоджуючись із автором у багатьох вирішеннях мовних питань, що про них мовиться в книжці, і навіть вітаючи потребу категоричності й рецептурності — звичайно, в тих випадках, де коли на те є підстави — ми проте маємо зробити з приводу праці „Українська фраза“ такі зауваження:

1. Автор „трохи не раз-у-раз і завжди навмисне насмілюся подавати рецептурні висновки...“ (ст. 3). З цього ясно, що й розглядати автор повинен матеріял з погляду відхилень від прийнятої літературної норми типовий, щоб корегувати чи виправляти його своїм рецептом. А тим часом автор іноді подає в своєму викладі явища не загально-літературної мови (в її відхиленнях чи варіантах), а явища діалектичні і цим тільки зби-ває й заплутує читача; напр., він пише: „Старий давальний двоїни на — ма... має значення множини і зберігається в таких словах: очима, плечима, грудима, бровима, дверима. У народніх діалектах форм на — ма звичайно далеко більше, ніж у літературній мові. Поруч із формами на — ма бувають і форми множини на — ми; очами, плечами, бровами, грудьми, дверми...“ (ст. 25). Отже — які форми літературні? — бровими чи бровами, грудима чи грудьми, очами чи очима? Хіба форми бровами, грудьми є діалектичні, як не каже автор!..

2. Так само гадаємо, що автор, даючи свої нормативні вирішення - рецепти, повинен стояти на ґрунті реальних, дійсних і живих мовних явищ і не вносити в книжку архаїчного

баласту. Але, кажучи, напр., про форми кличного відмінка, автор недоречно пише: „У стародавніх народніх думках, піснях, колядках тощо трапляється клична форма (= кличний відмінок — П. Г.) замість назовного відмінка, напр., „Кучерявий дубе на яр похилився...“ (далі багато інших прикладів — ст. 43). Гадаємо, що це є цілком зайве і навіть шкідливе засмічення книжки. За таке ж засмічення (згадуванням про діалектичні і в літературній мові фактично неживані й неісні форми) вважаємо й місце, де автор каже: „Опріч цього, в західних україн. говірках єсть іще й інша конструкція майбутнього часу: буду ходив, будеш робив... У літературній мові таких конструкцій не вживається“ (ст. 69). Коли „таких конструкцій у літературній мові не вживається“, як каже автор, то нащо ж тоді й писати про це авторові нормативних уваг про українську фразу?!

3. Далі ми цілком не можемо пристати на ту категоричність, що на неї скрізь такий сміливий автор. Ця категоричність авторова „занадта“, кажучи його ж новотвором, особливо коли взяти на увагу, що часто автор аргументує тільки посиланням на архаїчність або провінційальність тих чи тих форм або словосполучень. „Ці архаїзми непотрібні“ (ст. 26) — каже автор про форми двоїни; „Замість двісті неможна вживати провінційального двіста“ (ст. 26)... — так одним замахом побиває М. Сулима нелюбі йому явища, хоч йому певно відомо, що в літературних мовах (не тільки українській) існують — і не можуть не існувати, бо мова є живий, а не мертвий організм — часто рівнобіжні форми, слова, словосполучення, і ніякі граматики і додатки до граматики не повинні ставати за прокрустове ліжко для живої мови.

4. Поруч із такою категоричністю в розв'язанні деяких питань (де часом нема і потреби, й підстав на таку категоричність і заборону), іноді дивує й аргументація авторова. За приклад такої дивної аргументації може бути місце про форми двоїни (ст. 28), а особливо про форми знахідного відмінка подібні до назовного (я зламав ніж і я зламав ножа): „Фрази з знахідним, подібним до назовного — каже автор — мають у собі (переважно) більше моментів рішучості, певності, іноді — якої нерухомості...“ (ст. 37). Це — досить оригінальне вирішення психології цієї форми знахідн. відмінка, але таке вирішення, гадаємо, є щонайбільше поетичний надум, або щаслива інтуїція, а не наслідок наукового досліду питання.

5. Крім поданих вище зауважень до праці „Українська фраза“, ми не можемо прийняти деяких авторових рецептів, деяких розв'язань синтаксичних питань, або вважаємо їх за невдалі. За особливо невдалий ми вважаємо розділ про фрази з числовими назвами (§ 9). На початку цього розділу автор пише: „Українська фраза з числовими назвами — дуже нестала. Щодо вигляду іменників, то цю несталість можна ілюструвати такими, напр., фактами: два дуби — два дуба (це — або архаїзм, або росіянізм...)“ (ст. 26). Так форма ж два дуба є просто неукраїнська форма, і не треба простісіньку помилку чи вигадану ад hoc форму брати „під обстріл“ і на ній базувати твердження про „несталість української фрази з числовими назвами“! Розглянувши далі форми різних частин мови при числових назвах, автор каже: „Загальний висновок такий: дієслова - присудки при так званому назовному відм. двоїни мають вигляд множини“ (далі автор дає приклади) (ст. 27). Цей категоричний висновок суперечить і фактам живої мови (народної і літературної), і дослідям (потвердженням найяскравішими прикладами) багатьох авторів, зокрема О. Курилової, що про це каже: „Де в склад підмету входить числівник із речівником або самим числівником, там дієслово може бути або неособового значення у 3-ій особі однини, або особового значення у множині“ (далі цілий гурт прикладів) (О. Курило — Уваги до літерат. мови, ст. 75)... А от другий приклад невірного з'ясування мовного явища: „В народній мові, — каже автор, — дуже поширений іще давальний відм. із дієприслівником. Приклади: Мені обридло лежати... Важко матері таке згадуючи...“ (ст. 39). Ми гадаємо, що тут давальн. відм. (мені, матері) буде не з дієприслівником (тобто залежить не від дієприслівника), а буде з словами обридло (мені), тяжко (матері), бо таким же способом, як і автор, ми могли б довести, що „в українській народній мові дуже поширений давальн. відмінок із неозначеною дієсловною формою“, коли б у тих реченнях її поставили: Мені обридло лежати, Важко матері таке згадувати...

6. Поминувши інші дрібніші помилки або надмірну категоричність у розв'язанні деяких питань, укажемо ще на невірні часом на наш погляд, або невдалі приклади, що ілюструють думки й висновки - рецепти авторові. „Зрідка тут, — каже автор про звороти з числовими назвами, — буває й однина іменника; напр., Лежала недовго щось — Седмиць із три“ (ст. 28). Тут слово седмиць якраз стоїть не в однині, а в множині... Приклад до слова вухо при іменниках числових — Обидва мої вуха не дочувають (може — недочувають? П. Г.) — вважаємо за невдалий: так не говорять (мабуть треба — я недочуваю на обидва вуха).

7. Далі слід ще зазначити, що автор, що дає — і часто дуже категорично — нормативні поради, спинається проте в своїй книзі на звичайних „українізаційних“ помилках: „По-українському неможна сказати — Я був занят. Стіл накрит“ (ст. 43). Це — явище не від української мови, а від службової українізації і не треба такі явища розглядати в „додаткові до підручника мови“, як називає автор свою книжку. Дуже близьке до вказаного місця й друге, де автор з'ясовує різницю між реченнями Вона стис-

нула Вадимові голову і Вона стиснула Вадимову голову (ст. 48). Шкода праці авторової, бо це ясно без пояснення і було б ще ясніше, коли б у другому реченні написати слово Вадимову (голову) з малої літери (автор чомусь написав з великої)...

8. Але коли автор такий прихильник нормативності [навіть слова певний-певен, згодний-згоден, винний-винен, ладний-ладен та інші, що літературна мова вживає рівнобіжно, він радить унормувати, викинувши короткі форми певен, згоден і т. д. (ст. 44)], то нас дуже дивують деякі відхилення від норми в мові, власне в лексиці, самого автора (викладом книжка добра). Насамперед, чому автор уживає слова ця, цю, це, цеє замість звичайних (тобто нормальних) ця, цю, це? Так само чому автор пише: Роздивимося (на кожний рід окремо) (ст. 25), роздивимося (лише на деякі) (ст. 91)? Адже коли взяти слова розглянути (що) і роздивитися (на що), то слово роздивитися (на що) в наведених висловах не може замінити слова розглянути (що), бо воно (слово роздивитися) має відтінок російських расматриваться, присматриваться, всматриваться, глазеть (у словнику Б. Грінченка розглядач = соглядатай). Отже роздивимося буде невдало проти розглянемо. Так само автор чомусь змішує слова означати і означувати і часом слова означувати вживає там, де воно абсолютно не пасує (напр., „дієслово означає рух“ — ст. 40). Невдало автор уживає й слова вказівність (ст. 45) та вказівний (ст. 53) замість указовість, указовий. Негарно й без потреби дає автор такі новотвори, як занадтий (занадта гіпербола — ст. 53) замість надмірний (правда, слово занадтий не є твір М. Сулими — воно, здається,десь уже з'являлося раніше) і цілком нове навпаковий (навпакове значення — ст. 86). Так само недобре й оригінальне здря, що так любить уживати автор, але, мусимо сказати, вживає його відносно таки „здри“: слово це в українських словниках (Грінченка, Уманця, Ніковського) не зафіксоване і є простісіньке собі перекинуття російського зря. Зазначимо ще тут доречі, що слову значний (його пропонує автор не вживати) не буде рівнозначне неабиякий, як каже автор; більше цьому слову (значний) буде відповідати словочималий.

9. Крім зауважень, що вище, треба ще сказати, що автор стає на хибну або принаймні незрозумілу позицію, коли він, щоб з'ясувати якесь українське синтаксичне явище, порівнює його до російського або пояснює прикладом з російської мови. Наприклад, автор пише: „В українській мові немає виразів на взір російського: „Как хороши, как свежи были розы“ або польського...“ (далі польський приклад, невірно надрукований — ст. 56). На нашу думку, ця паралеля до російської (або польської) мови мало що допомагає (до того ж хіба читач повинен знати російську мову, а особливо рос. синтаксис?) і зовсім не з'ясовує самого українського синтаксичного явища, бо не дає зрозуміти внутрішньої суті цього явища... В іншому місці, з'ясовуючи український прислівник одно („одно вона нишпорить, одно вона вчиться“ — ст. 63), автор каже, що він „означає те, що по рос. передають зворотом „не переставая, все время“ (ст. 63). Незрозуміло, чому це треба пояснювати „російським зворотом „не переставая, все время“...

10. Наостанку зазначимо ще й недоробленість деяких питань у автора. Це, між іншим, ми хочемо сказати про слова оскільки, поскільки, наскільки, що про них говорить автор (ст. 94). Цілком приймаючи думку автора, що ці слова в теперішній інтелігентській нашій мові є близькі родичі славнозвісного позаяка (що вже швидко одійшов), ми проте не маємо в авторовому вирішенні про ці слова повної відповіді. Бо ж автор не взяв на увагу всіх значень, що надають цим словам в українській мові, йдучи за мовою російською; напр., який буде відповідний український зворот до слова наскільки (або оскільки) в таких реченнях: Мені треба раніше побачити, наскільки ця робота складна й важка, Мова розвивається залежно від того, наскільки (оскільки) її вживають у громадському житті? (...Ті поради, що подає автор, неповні і вони не допоможуть тут (а, значить, і взагалі не завжди допоможуть) уникнути цього запозиченого наскільки, або оскільки...

Ми подали чимало зауважень до праці М. Сулими „Українська фраза“. Але, дарма що книжка ця, як показали ми, має деякі більші чи менші хибки чи недогляди, ми проте вважаємо її за дуже корисну й потрібну: вона виразно, часом доречі іршуче ставить питання (напр., про сполучні слова який, котрий, про орудний дієвої особи, про речення з дієслівними формами на-но, -то та ін), а так само стисло і свіжими прикладами-ілюстраціями освітлює чимало актуальних питань української синтакси. Тим то подані зауваження на цю працю не зменшують її ваги й користи для тих, хто пильнує розвивати свою мову, наближати її до синтаксичного наладу мови народньої і взагалі очищати її від синтаксичних хиб і помилок.

П. Горецький

Від редакції: Даючи місце цій рецензії, Редакція застерігає, що не погоджується з тим (кінцевим) місцем п. 5-го, де автор заперечує переконаність прикладів проф. М. Сулими, що доводять поширеність в українській народній мові давального відм. із дієприслівником. Так само, закидаючи в п. 9 проф. Сулими порівняння до російських форм, автор сам аргументує подібними порівняннями в п. 8-му.

Стефан Таранушенко. Мистецтво Слобожанщини XVII—XVIII в. в. Харків 1928 р. Видання Музею Українського Мистецтва. Відбиток зі збірника „Мистецтвознавство“ Харківської Секції Науково - Дослідчої Катедри Мистецтвознавства. Стор. 9—XXXVI табл. Ціна 2 карб.

Книжка складається з статті та альбомів. Стаття має на меті ввести читача в матеріал, поданий в альбомі, але разом з тим вона має також глибше значення.

В першій частині автор зупиняється на соціальному корінні Слобожанського мистецтва, при чому автор висловлює думку, посилаючись на угоду між будівельником Дідашенком та мешканцями с. Ворожби, що безпосередньо керування майстра замовцями мало велике значення. Далі автор наводить відомості за художню освіту на Слобожанщині (додаткові кляси Харківського Колегіума).

Автор не перший раз виступає з дослідями над Слобожанським мистецтвом (Покровський Собор, хата на Єлизаветинський вул. і інш.), але від попередніх робіт особливо в другій частині „Мистецтво Слобожанщини“ відрізняється дуже. Попередні роботи або мали принципове значення та установлення певної методології дослідження (хата на Єлизаветинський вул.) або носили публікаційний характер (хати м. Харкова). Вступна стаття до альбому, крім згаданого вже вище, має характер зводу всього, що зробили досі дослідники Слобожанського Мистецтва, та назначає, що треба ще зробити. Зокрема автор зазначає недостатнє дослідження різьбярства, ганчарства та килимарства. З дослідженням будівництва справа стоїть багато краще; авторові пощастило назначити мистецькі школи в Слобожанському монументальному будівництві. Цікаві авторові зауваження про живописно-ілюзійні елементи в українському будівництві.

Альбом складений так, щоб репрезентувати всебічно мистецтво Слобожанщини. В ньому ми знаходимо зразки житлового та монументального будівництва, малярства, текстиля, ганчарства, кераміки. Монументальне будівництво репрезентоване найповніше, бо від нього до нас дійшло найбільше пам'яток.

Оформлена книжка приємно. Обкладинка роботи лідера харківських бойчуків проф. І. І. Падалки. Цікаво зроблений Мамай, вміщений в центрі обкладинки. Обкладинка трохи програє від шрифтів; зокрема зовсім не можна погодитись із вміщенням прізвища автора книги, воно не зв'язане з рештою. Папір добрий, ілюстрації дають цілком явне уявлення за оригінали.

Д. Ч.

Побут. Періодичний орган Всеукраїнського Етнографічного Товариства (ВУЕТ). Рік I. чч. 1 і 2 — 3. Київ, 1928, ціна 20 і 30 коп. (Редакційна колегія: О. Малинка, А. Онишук і Н. Малеча).

Минулого року громадсько-наукову асоціацію, що мала назву „Етнографічне Товариство в м. Києві“, реорганізовано на Всеукраїнське Етнографічне Товариство.

Перетворившись на установу всеукраїнського значення, товариство це zreформувало й свій орган „Бюлетень“ на періодичне видання під назвою „Побут“, що „має стати керівним органом ВУЕТ, має допомагати організаційній і науково-дослідній праці на місцях, знайомити з завданнями й потребами науки етнографії, керувати науково-дослідною працею, вносити уміння відповідно спостерігати й збирати з'явища народного життя, вносити корективи в дослідну працю...“ і т. д. і т. п. Так декларує редакційна колегія „Побуту“ завдання зreformованого органу ВУЕТ і тут же, в перших числах часопису дає низку статей, що повинні бути провідним гаслом і підручним матеріалом для членів ВУЕТ — його активних працівників на місцях. Ось той матеріал, що ми знаходимо в перших двох числах „Побуту“.

А. Онишук констатує в статті „Уваги в справі систематичних дослідів над матеріальною культурою нашого села“, що „в дотеперішній музейній діяльності... яскраво помітно, що зібрані експонати не є результатом систематичної науково-дослідної праці над народним побутом“, що збирачі часто й густо подають тільки вирвані факти, фрагменти з народної матеріальної культури, що не можуть правити за об'єкт наукових студій над народною творчістю.

Відзначаючи дефекти в діяльності наших і закордонних навіть музеїв — брак систематичної науково-дослідницької праці над народною матеріальною культурою, автор каже, що до музеїв повинні попадати речі „тільки як один із результатів науково-дослідницької праці“, „тільки як результат систематичного ґрунтового, вичерпливого і всебічного наукового досліді“ (ч. I „Побуту“).

Цей же автор в 2—3 числі „Побуту“, в статті „Розвідки над народним побутом“, розпочав викладати свої „методичні зауваження“ щодо збирання етнографічного матеріалу, скеровуючи увагу збирачів-дилетантів на науковий підхід до справи, щоб виховати з таких збирачів-дилетантів правдивих наукових дослідників-етнографів, що їх праця відповідала б вимогам сучасної науки за побут людности. Ці методичні зауваження заслуговують на пильну увагу людей, що цікавляться народним побутом, а надто тих осіб, що докладають рук до наукового дослідження й вивчення народного матеріального й духовного життя.

Революція внесла великі зміни не тільки в соціальні відносини людей, а і в сферу духовної культури. Народився так званий „Новий побут“, що його утворює само селянство — нові обрядові, святкові та інші звичаї („червоні родини“, „зорини“, „свято врожаю“, „червоне весілля“, „громадські похорони“ і т. і.), нові пісні, легенди, приказки, оповідання тощо. Дослідям у цій ділянці присвячує невеличку статтю Ніна Заглада — „Систематичні досліді над процесом змін в народньому побуті“, даючи побіжні вказівки, в яких напрямках треба провадити цю етнографічну роботу.

Вплив одної національності на другу в сфері витворення народнього побуту не підлягає сумніву. Тут щоразу відбуваються взаємні запозичання звичаїв одної нації від другої. Маючи на увазі, що Україну рясно залюднюють — чехи, поляки, німці, серби, болгар, греки, румуни, молдавани, росіяни старовіри — Лідія Шульгіна цілком слушно порушує питання в своїй статті — „В справі дослідження національних меншостей“, про потребу побутових дослідів серед згаданих нацменшостей, тим паче, що вся ця різнонаціональна людність ще зовсім недосліджена, бо, каже авторка, „за старих часів тільки державні та пануючі нації мали офіційне право на існування“. Зважаючи на те, що дослідницька праця вимагає знання мови, Л. Шульгіна каже, що цю працю слід зосередити в руках вчених того чи того народу. Тут справді можуть відкритися широкі обрії для наукової дослідницької діяльності, бо ж це поле з давніх-давен лежить незаймане.

Що таке звичаєве право? Чим воно різниться від права — закону писаного? Яка вага звичаєвого права при нормуванні народнього життя в наших радянських умовах писаними законами? Цим питанням займається Вячеслав Камінський (ч. 2 — 3 „П“) в статті „Звичаєве право України та справа його дослідження“. Констатує, що „матеріалів звичаєвого права наука зараз (!) має, порівнюючи з етнографічними, занадто мало, та що „цю прогалину могла б заповнити тільки дружба (!) праця широких кол громадництва за умовою належної до неї підготовки“, автор, на жаль, нічого не дає практичного в своїй статті щодо такої підготовки, пославшись тільки в примітці на дві програми до збирання матеріалів звичаєвого права, а тих програм, до речі нехай буде сказано, знайти на місцях дітям ВУЕТ, що здумали б переводити досліді в цій галузі, годі.

Опріч цих головніших статей, в ч. 1-му „Побуту“ Євген Дзбановський дає замітку про Х. Вовка з нагоди десятиріччя його смерті з портретом небіжчика, а в ч. 2 — 3-му О. Малинка — про М. М. Грінченкову, теж з портретом останніх часів, що упокоїлась минулого літа і що була членом Ради ВУЕТ.

У відділі „Матеріали і розвідки“ подано такі записи (ч. 1 „П“): народні повір'я, що стосуються до корови („перший вигін після зими на пашу“; „женуть корову до бика“; „як корова отелиться“; „нежить“, „перелог“, „пристріт“, „уроки“; „заправляють, направляють корову“). „Гадюка, як укусить“. „Бджоли, щоб велися“ (ч. 2 — 3 „П“): „Замовлення від пристріту (вроки) й переляку“. „У знахарки (як привернути чоловіка, коли покине, або не любить)“.

Відділ „У Всеукраїнському Етнографічному Товаристві“ містить інформаційний матеріал з життя ВУЕТ в центрі й на периферії (в ч. 2 — 3-му подано, між іншим, фото-світлинку етнографічного гуртка в м. Озаринцях на Могилівщині). Хронікального характеру матеріал подається в відділі „Хроніка. Огляд літератури“.

З часу дуже короткого існування в 60-роках „Юго-Западного Отдела Русского Географического Общества“, що його розігнав царський уряд, а деяких членів і позасилав в „места не столь отдаленные“, справа етнографічних дослідів на Україні завмерла, або мала аматорський принагідний характер (Б. Д. Грінченко, О. О. Русов, Малинка підчас земських статистичних описів). Тепер Всеукраїнське Етнографічне Товариство провадить цю справу пляново й систематично, про що виразно свідчить і той чималого розміру Музей Товариства, що його відвідують численні екскурсії (Київ, бульв. ім. Т. Шевченка, 14) і що рік від року поповнюється різними експонатами. Свідчить про це і зреформований орган Т-ва „Побут“. Скромного вія, правда, розміру, але це єсть до певної міри й запорукою, що він не стане тим „метеоритом“, що з'явившись, після першого-другого випуску припиняє своє існування.

Г. Ков. - Кол.

Первісне Громадянство та його пережитки на Україні. Науковий щорічник за ред. Катерини Грушевської, 1928, вип. I, у Києві. (ВУАН), сс. 184—4 не н.

Новий том журналу, видаваного Кабінетом Примітивної Культури Наук.-досл. Катедри історії України при ВУАН, містить у собі два відділи: Розвідки й замітки (3-163) і Критика й бібліографія (164—182).

Перша стаття „Вивчення людини (Антропологія)“ (сс. 3—20) належить перу визначного французького антрополога й американіста Поля Ріве й спеціально надіслана для „Первісного Громадянства“. Термін антропологія автор розуміє так, як його розуміли антропологі старшої генерації, а власне — як широку змістом науку про людину. Стаття торкається питань методологічних і особливо підкреслює потребу комплексного дослідження тих з'явищ, що входять у обсяг етнології. Автор є виразник соціологічного

напрям у етнології і тому появу його статті в радянському науковому журналі слід вітати. Деякий сумнів викликало б з нашого боку уживання у статті терміну антропологія в широкому значенні, бо в теперішній час під антропологією розуміють тільки антропологію фізичну, а для науки про людину в цілому користуються терміном етнологія.

Друга стаття — Є. Кагарова — „Форми і елементи народної обрядовості” (с. 21—55) належить до типу синтетичних і являє собою підсумок прочитаної автором величезної соціологічної літератури про обрядові ритуали різних народів світу. Статтю можна рекомендувати, як корисний довідник, з якого можна дізнатися, які пояснення даються в сучасній науці тій чи тій магичній дії (як дотик, покладання вінка, весільні й інші звичаї). З погляду марксової методи можна б зауважити, що автор, наводячи це чи те пояснення елементів ритуального акту, інколи не бере на увагу обряду в цілому, — того обряду, в якому даний акт є тільки один з складових елементів. Він підходить до аналізу досить абстрактно, тим часом як соціолог повинен кожне з'явище тлумачити в обставинах місця та часу, в якому це з'явище існувало. Поза тим, як систематизація, певного роду каталогізація, ритуальних актів, стаття може бути корисна і для українського вченого і для аматора-етнографа.

Третя стаття — К. Копержинського — „Господарчі сезони у Слов'ян” (с. 57—94) є продовження статті цього автора в попередньому числі „Перв. Гром.” й становить частину розвідки його про новорічний цикл обрядовості. Автор поставив собі завдання виявити господарчу функцію різних сезонів праці у слов'ян, особливо ж спинився на господарчій функції зимового сезону. Багато уваги присвятив він питанню про природні межі різних сезонів у зв'язку з умовами кліматичними й різними формами господарства (хліборобство, ловецтво тощо) і під цим поглядом спробував дати висновки щодо господарчого значення різних дат нового року, відомих у слов'янських землях (1 березня, 1 січня і інш.).

У статті Валерії Козловської „Сторінка з обсягу культів. Свячений дуб слов'ян-поган” (с. 95—104) — дано спробу пояснити ритуальне значення дубового стовбура з заправленими в нього почорнілими кабанячими щелепами. Питання — цікаве, але висновки авторки слід уважати за дискусійні, бо зрештою неясно, чи можна отой дуб уважати за слов'янський, — навіть коли визнати за достатні докази авторки, що він відноситься до слов'янської доби.

Стаття К. М. Грушевської „До нових матеріалів про первісний монотеїзм” (с. 105—118) написана з приводу нової праці П. Шебести про Семангів, що живуть на Маякському півострові. Ця німецька праця вийшла з місіонарських кіл і перебуває в ідеологічному зв'язку з австрійською, клерикального напрям, школою патера Вільгельма Шмідта. Авторка зазначає корисність спостережень Шебести, але, що дуже цінно, виявляє шкідливість для його праці релігійних упереджень, які призвели до того, що обсерватор не спромігся бути об'єктивним і вбачав у Семангів ті поняття релігійної людини, якими захоплювався сам. Одне із таких понять є первісний монотеїзм, — його Шебеста знаходить у дикунів — тому тільки, що хоче його в них знайти.

Стаття К. М. Грушевської має інтерес і для методики спостережень і ширше, принципове значення, — для оцінки шкідливих засад у етнологічних студіях та, нарешті, — для з'ясування самого питання про монотеїзм у примітивних.”

Стаття К. В. Квіткі — „Максимович і Аляб'єв в історії збирання українських мелодій” (с. 119—144) є дослід головним чином про збірку: „Голоса украинских песен, издавныя Михаилом Максимовичем”, 1834 р. Зібравши через своїх кореспондентів мелодії, Максимович притягнув до видання спеціаліста-композитора Аляб'єва. Дослідивши збірник, К. В. Квітка з повною підставністю прийшов до негативних висновків щодо якості роботи. До тексту надрукованих пісень Максимович власне не був причетний, а в записах мелодій є чимало великих хиб. Аляб'єв змінював, редагував музичний текст.

„Голоса украинских песен” тепер є бібліографічний раритет і К. В. Квітка запитує в своїй статті, чи немає цього видання донебудь на Україні (в Києві його немає). На це запитання відповімо, що примірник „Голосів” є в Центр. Наук. Б-ці (кол. Університетська) в Одесі.

Мимо спеціального питання про Максимовича і Аляб'єва в статті побіжно трактуються питання методологічні (про наукове записування, про музичну етнографію й етно-музикологію, як дослід мелодій).

Відділ „Розвідок і заміток” кінчиться статтею Мих. Возняка „З діяльності Ів. Франка, як етнографа” (с. 145—156). До статті додано „Огляд праць над етнографією Галичини в XIX в.” Ів. Франка (с. 157—163). Цей огляд призначений був мабуть для Л. Н. В., але свого часу не був видрукований.

Відділ „Критики й бібліографії” містить сім рецензій, — між іншим і на російський переклад першого тому праці Фрезера „Золотая ветвь”, 1928 (Рец. Є. Кагарова).

Наприкінці додано „Протоколи засідань Каб. Прим. Культ. ... спільно з Культ.-істор. Комісією та Комісією Історичної Пісенности ВУАН”. З цього протоколу читач може скласти собі уявлення про роботу згаданих установ — багатство тем, які в них науково розроблюються.

Загалом новий том соціологічного журналу ВУАН дає великий внесок у науку. Поряд із темами цікавими для фахівця - етнолога обговорюються також питання ширшого громадського, інтересу, — про дійсні, реальні підстави виникнення релігії взагалі, зокрема на Україні, про пережитки примітивізму в народній релігії на Україні — на тлі господарчого розвитку й соціальних умов. Настанову на соціологічні питання і нове соціологічне освітлення культурно-історичних проблем забезпечує увагу радянського суспільства як до самого журналу, так і до питань етнології, — молоді науки, якій тепер доводиться лише завойовувати собі кадри робітничих читачів.

К. Танан

Н. Мирза - Авак'янц. История Украины в связи с историей Западной Европы. Госиздат Украины. Госиздат РСФСР. 1928. Стор. 270 + IV. Ціна 1 крб. 70 коп.

Перед нами цікава спроба дати підручник з історії України в зв'язку з історією Зах. Європи і з історією початкової культури взагалі. На жаль, книжку доведено тільки до XVI в. й історії України присвячено небагато сторінок (192 — 270). З приводу самого матеріалу з історії України слід зробити деякі нотатки. Автор не до кінця розробив питання про значення транзитної торгівлі в історії Київської Русі. Надаючи велике значення шляхові „із Варяг до Греків“, автор не звернув уваги на те, що більшість видатних міст старої України, всупереч тому, що зазначає він (стор. 227), зовсім не лежали на Дніпровому шляхові й мали своє значення незалежно від нього. В зв'язку з цим, перераховуючи торговельні шляхи, автор зовсім забув про дуже важливий торговельний шлях, що від середнього Дніпра йшов на південний схід до Хазарів, на Кавказ і Тматорокань (ст. 211). Не дооцінив також автор значення торгівлі і в розділі про князівську владу та її еволюцію (227 — 230), бо навряд чи звичайним шляхом могла еволюціонувати племінна князівська влада у владу торговельної київської держави. Автор вірно зазначає про значення літописних переказів і вдало обминає „нормандське“ питання (стор. 229 — 230), але далі у висновку йде все ж — і за літописом, і за „норманістами“, коли говорить про „об'єднання українських земель“ і про велику „Київську державу“ X в. (229 стор.); тут автор міг би використати відповідні сторінки про характер київської держави з курсу проф. М. Н. Покровського.

В зв'язку з цим недооцінюванням значення транзитної торгівлі у Київській Русі, стоїть і хитання авторове щодо з'ясування економічного ґрунту боярства і його відносин до князів: з одного боку князі в XI — XII вв. були „преимущественно военными предводителями и покровителями торговли“ (стор. 236), але тісно зв'язане з князями боярство в той же час мало „основанием своего могущества крупное землевладение“ й на нього „опиралось“ „подобно западным феодалам“ (стор. 231). Певний зв'язок з цим має і застарілий погляд автора на негативне значення для київської держави того самого степу, — що вів до моря, — та його мешканців (стор. 212, 214 — 215, 221 — 222).

Далі, говорячи про революційний протикнязівський рух XIII в. (стор. 247 — 249), автор сам зазначає, що „летописец оставил лишь немногочисленные и неясные намеки на него“ (248 стор.); нагадаємо авторові про „болоховських князів“ (Іпат'єв. 1241 р. — порівн. у нього стор. 247) та про київського князя Федора. Прикра помилка про революцію „1125“ року (стор. 246) повторена тричі. Слід також звернути увагу на незгадування автором таких характерних явищ життя литовської доби, як „зем'яни“ та „копне самоврядування“. Не зовсім обережна вказівка на „монеты X в.“ (219 стор.) й особливо на „оружие Хозар“ (стор. 194).

В. Пархоменко

Сказочная Комиссия в 1927 г. Обзор работ под редакцией Председателя Комиссии Академика С. Ф. Ольденбурга. Государственное Русское Географическое Общество. Отделение Этнографии. Ленинград 1928. Стор. 80. Ціна 1 крб. 25 коп.

З деяким запізненням вийшов у світ „огляд робіт“ Казкової Комісії Російського Географічного Товариства за 1927 рік — за тим таки планом, що й два попередні „огляди“ (за роки 1924 — 1925 і 1926)¹⁾. У дуже коротенькому звітномленні (секретаря Комісії Н. П. Гринкової? — О. Н.) зазначено, що діяльність Комісії, як і раніш, йшла в двох головних напрямках: а) збирання казкового матеріалу та б) науково-дослідчої його розробки. Остання виявилася здебільшого в каталогізації нових казкових матеріалів та доповненні й удосконаленні каталога казкових сюжетів Аарне (М. П. Андреев), вивченні окремих казкових жанрів (А. І. Никифоров), вивченні морфології казки та розробці питань, зв'язаних із складанням показників до збірників казок (В. Я. Пропп). Новий казковий матеріал знаходимо в перших п'ятих статтях збірника²⁾. Етнографічна збірка Невзорова

¹⁾ Див. наші на них рецензії в „Черв. Шляху“ за 1927 р. (числа 4 і 12).

²⁾ М. Андреева (Этнограф. сборник Пензенской губ., составленный В. Ф. Невзоровым, с. 7 — 13) В. І. Чернышова („Сказки и сказочники. Пушкинского уголка“, с. 15 — 26), И. Е. Ончукова („Из Уральского фольклора“, с. 27 — 133), М. Едемского („Сказка на севере“, с. 34 — 40) і А. І. Никифорова („Сказочные материалы Пинежья“, с. 41 — 48).

(155 №№ казок, легенд, анекдотів), що її сюжети описав М. П. Андреев, являє значний інтерес у тому відношенні, що з Пензенської губернії майже зовсім нема опублікованих записів. Записи, що влітку 1927 р. зробив В. Чернишов в околицях с. Михайловського („Пушкинский уголок“), дають дуже цікаві спостереження над самими „сказочниками“, над їхнім ставленням до записування (дехто не хотів сказати свого прізвища, боячись, що „попадет в газету или под суд“), над просякненням сучасного життя й нового побуту в традиційний казковий текст, а також у мову. Звичайно, „Пушкинский уголок“ чимало дав таких казок, що їх сюжети використав у свій час великий поет (№№ 1, 7, 10 — „Жених“, № 20 — „О царе Салтане“, № 24 — „О рыбаке и рыбке“, № 34 — „О мертвой царевне“), але іноді траплялися й випадки відворотного впливу: під № 32 зазначено казку про рибалку й рибку, що дає „пересказ, идущий от Пушкина“¹⁾. Взагалі ж, на думку збирача, Псковська губернія може ще дати багато цінного казкового матеріалу — з огляду на „живучість“ місцевої казкової традиції. Стаття Н. Ончукова „Из уральского фольклора“, крім кількох сучасних легенд (про комуністів, про різні „знамення“) та вказівок на своєрідний „тюремный фольклор“ серед мешканців верхотурського „Реформатория“ для дітей злочинців, нічого цікавого не дає, як і стаття Б. Едемського про його розшуки на р. Мезені, де казкова традиція, очевидно, чимало вже підупала („этим у нас нынче не интересуются“, зчаста відповідали збирачеві на його запитання про казки). Проте цілком іншу картину подають матеріали, що їх зібрав А. І. Никифоров у Пінєж'ї: 172 №№ різних варіантів казок і легенд, записаних від 61 оповдача різного віку, досить красномовно свідчать за те, що пінєзька казка „живе інтенсивним і нормальним життям“ (с. 41).

У другій статті — „Народная детская сказка драматического жанра“ — А. І. Никифоров висуває нове питання сучасної фольклористики — про жанрову диференціацію казки. Грунтуючись на специфічних елементах виконання певної групи записаних казок і специфічних особливостях самої структури їхнього тексту, він об'єднує ці казки в особливий казковий жанр, що його називає драматичним. Це — ті дитячі казки, що в їх виконанні знаходимо неодмінні елементи театралізації, а в композиції — діалогічну форму, стилістично-шаблонні повторення основних елементів тощо. Відомий нам український матеріал (дитячі казки в збірниках Рудченка, Чубинського та інші) не суперечить основним твердженням статті А. Никифорова, і ми вважаємо їх за цілком прийнятні.

Нарешті, В. Пропп у статті „О составлении алфавитных указателей к собраниям сказок“ (с. 64 — 78) підніс питання надзвичайної ваги — і з боку наукового, і з боку практичного — про складання таких предметових покажчиків до казкових збірок, що відбивали б справжній характер збірки та давали дослідникові можливість, не витрачаючи дурно часу, швидко орієнтуватися у масі матеріалу та знайти потрібні важливі довідки — систематизовані й точні. Цілком правдиво автор зауважує, що складання покажчика не є лише технічна робота: воно базується на визначенні та розподілі явищ і являє складне (ми б додали: і відповідальне — О. Н.) наукове завдання. Як всі теперішні покажчики казок мають чимало всьляких огріхів, В. Пропп зазначає ті принципи, за якими, на його думку, можна було б скласти покажчики вищої якості. Не входячи в детальну критику пропозицій автора (це могло б бути предметом окремої статті), зазначимо тут тільки, що його проект складання предметового покажчика до збірки казок здається нам перш за все надто складним, а крім того не позбавленим і деяких суперечностей і певного суб'єктивізму, що є чималою хобою й всіх сучасних покажчиків. Оці — складність, непослідовність та суб'єктивізм ми вбачаємо не тільки в запропонованій В. Проппом техніці складання покажчика²⁾, ба й в самих його принципах (див. напр. його власні застереження в кінці § 3, стор. 68, в кінці § 4, с. 69) ... Але величезний плюс статті — сама постава одного з найактуальніших в роботі над казковим матеріалом питань, оригінальний план роботи над складанням покажчика казок, окремі цікаві думки та зауваження. У нас на Україні саме тепер поширюється й поглиблюється збирання, друкування та наукова розробка казкового матеріалу (маємо на оці хоч би величезну й дуже цінну збірку подільських казок та оповідань у записках А. Димінського і С. Руданського, що недавно видав М. Левченко³⁾; заснування при Етнографічній Комісії ВУАН спеціальної Казкової Комісії, — про потребу чого ми писали ще в рецензії на 1-й вип. „Сказочной Комиссии“⁴⁾, — тощо), отже можна сказати, що стаття В. Проппа прийшла надзвичайно до речі, і ми певні, що українські фольклористи не обминуть і мовчки та висловлять з приводу неї свої ірго, і contra.

О. Назаревський

¹⁾ Підкреслення наше.

²⁾ За допомогою спеціальних таблиць для кожного персонажа й предмета — з 10 рубриками та ще й під рубриками в кожній таблиці, — з яких матеріал треба рознести на окремі картки, що вже на підставі їх можна буде скласти покажчика.

³⁾ Збірник Істор. Філол. Відділу ВУАН, № 68, Київ 1928.

⁴⁾ Черв. Щах. 1927. № 4.

Листи до редакції

I

До редакції „Червоного Шляху“

Додаючи до цього „Звіт Київської Філії І-ту Т. Шевченка за 1927/28 рік“ і „Провідник по Буд-Муз.“, з яких цілком виразно видно всю неправдивість інформації т. Гайки, вміщеної в 12 № „Червоного Шляху“ за 1928 рік, Філія просить редакцію вмістити спростовання вказаної безпідставної інформації.

В ній зазначено, що нібито „музей меморіального відділу Київської Філії передається І Державному Музеєві в Києві, а історико-літературна робота Філії переходить надалі до відання Комісії новітнього письменства ВУАН. Київська Філія І-ту Т. Шевченка є частина всеукраїнської установи з центром у Харкові, організаційно незалежної від Академії Наук, установи, що тільки-но розгортається, маючи перед собою в майбутньому великі перспективи всебічного марксистського висвітлення українського історико-літературного процесу шляхом збирання відповідних матеріалів і їх дослідження, а тому думка про передачу роботи Київської Філії до будь-якої Комісії ВУАН позбавлена всякої рації й фактичної підстави.

Будинок-Музей Т. Шевченка становить собою невід'ємну частину меморіального відділу Київської Філії І-ту, є спеціальний ілюстративний музей, що має на меті дати широким масам робітництва й селянства обізнатися наочно (через експозицію ілюстрацій) з життям і творчістю Т. Шевченка. Отже й думка про передачу його до відання меморіального Держмузею в Києві, що має цілком одмінну мету, позбавлена так само рації й підстави.

Керівничий Філії Ол. Дорошкевич

Секретар Б. Навроцький

Президія Шевченківського Ін-ту стверджує цього листа: ніяких розмов, ніяких фактів, що стосувалися б до взаємин між І-том Шевченка і УАН у тому вигляді, як сказано в допису т. Гайки не було. Це хтось вигадав. Просимо ред. „Ч. Шл.“ вмістити спростовання.

Зам. директора І-ту Т. Шевченка Пилипенко

II

Шановний т. редакторе!

У 1 номері Вашого журналу за цей рік уміщена рецензія П. Хвойняка на мою книжку „Мова нашої преси“, де т. рецензент звертається до мене, як до автора, з кількома запитаннями та робить мені кілька цілком неоправданих закидів лінгвістичного характеру, на що я і вважаю за потрібне тут відписати.

Насамперед мене дивує, що т. Хвойнякові доводиться з'ясовувати те, що цілком ясно витлумачено в моїй книжці, а саме хоч би й на стор. 5: „Літературної або інакше культурної мови зафіксованої в письменстві, підпертої практикою повсякденного життя, зв'язаної органічно з усією складною соціальною машиною, з усіма верствами нашого суспільства, ми ще не маємо“.

Отже літературна мова це є власне мова письменства, і т. Хвойняк цілком поправно виводить її ще від Котляревського, але ми розрізняємо „літературну“ й „культурну“ мову, як це видно з усього першого розділу, коли тільки т. Хвойняк його прочитав.

„Літературна мова“ так само, як і „газетна мова“ це є на нашу думку ніби видові поняття однієї „культурної мови“. Та й сам т. рецензент врешті визнає газетну мову за „одну з ділянок цілої літературної мови“. Отже розходження у нас власне в термінології — на мою думку треба звузити поняття „літературної мови“, що його утворила російська буржуазна інтелігенція, бо для неї символом культури була головне „література“, а для нас не менше важать і „газетна мова“ і „наукова мова“ і жива мова наших міських і сільських мас.

Ми орієнтуємося не на витончено-вибагливу уяву письменника, а на реальні потреби культурної революції, дозволяйте ж нам мати й свою термінологію!

Тепер щодо дієслівних іменників. т. Хвойняк закидає мені, що я „не доробив“ цього цікавого й важливого питання. Але я так само „не доробив“ і багато інших синтаксичних, фразеологічних і стилістичних питань, бо моє завдання було зовсім незалежне — подати й проаналізувати прикметні для нашої газетної мови помилки.

Щонайбільше — подати відповідні ілюстрації та показати як практично слід було б зробити.

Отже, я не мав ані часу, ані місця викладати цілі поважні та ще й складні мовні проблеми, та може вони були б і не цікаві для наших робелькорів. На стор. 61 це й відзначено: „не вдаючись у теоретичні міркування, я обмежусь тут тільки конкретним матеріалом, що...“ і т. ін.

Дарма також т. Хвойняк не зауважив на стор. 62: „і тут має силу загальне правило про скорочення підрядних речень, отже часом доводиться залишити й повне підрядне речення...“ далі подано відповідні приклади, а тому т. Хвойняк, не розібравши до ладу справи, робить мені несправедливий закид: „Коли замінимо, як радить автор, то вийде нісенітниця“ (280).

Мушу додати, що коли рецензент не уважно читає автора, то теж „вийде нісенітниця“.

Аналогічне „непорозуміння“ вийшло також і з „безособовими зворотами“ де т. рецензент не розібрався в тому, що „безособовий зворот“ може мати підмет, але не мати суб'єкта дії, цебто залишатиметься й далі реченням безсуб'єктивним.

Тепер декілька фактичних спростовань.

1) т. Хвойняк закидає мені „найсправжніший церковно-слов'янізм“ наросток — тель і питає, чому я пишу „вихователь“, „держатель“. А тому, т. рецензенте, що в словнику акад. т. І стор. 108 на російське „воспитатель“ подано тільки одне українське розв'язання — „вихователь“. Для тих, хто працює над організацією мови це є аргумент поважний та й слово це має вже певну традицію в нашій культурній мові (новотвір „виховник“ ще тільки в педагог. словнику ІУНМ).

2) Слова „держатель“ я не рекомендую, але подаю його після „держальник“, бо це є в відповідній науковій літературі, що там і зазначено.

3) Слово „уявлюваний“ рецензент знайде в акад. словнику т. III стор. 452 „уявлювані речі“.

4) Слово „наближувати“ є в акад. сл. т. III стор. 472.

5) Слово „запозичування“ т. Хвойняк знайде в акад. сл. т. II стор. 28.

Отже читачі самі бачать, як не серйозно виглядає вся аргументація мого рецензента, збудована на тому, що цих слів, мовляв, в укр. мові немає... Дієслово „ставати“ (= рос. „делаться“) керує також і орудним іменником, напр. „Хто стається вівцею, того вовк з'їсть“ (Ном. акад. сл. т. I стор. 208), тим то рецензент помиляється, коли заявляє — „на наш погляд не треба говорити (підкреслення моє. М. Т.): „справа стає складнішою“.

Помиляється рецензент, „закидаючи мені, що я „сам собі суперечу („практично“), коли пишу: „аналізувалося окремі статті“ і т. ін., бож сам подає вище мій протест проти „пасивних конструкцій“ теперішнього та майбутнього часу (а не минулого! М. Г.) з дієслівними формами на — ся.

Що рецензент „не згоджується“ прийняти деякі фразеологічні звороти укр. мови, замість уживаних у теперішній газетній мові, — це річ його лінгвістичного смаку, і про це не варт було б у рецензії казати, а що він пропонує віддавати рос. „рабочий от станка“ українським „робітник при варстаті“ — це нас тільки дивує, бож таких функцій прийменник „при“ у нас не має.

Врешті вважаю за потрібне з'ясувати не тільки для т. Хвойняка, але й для інших читачів зміст цих рядків:

„Так утворилася російська інтелігентська мова, що й після революції мала сильну підпору в російській емігрантській письменницькій масі, в її політичних промовах, у шаблонній мові резолюцій, у виправках з закордонної преси тощо“ (107). Під „російською емігрантською письменницькою масою“ я аж ніяк не міг розуміти ту „новітню еміграцію“, що тепер мандрує по Європі і не має ніякісного впливу на нове культурне життя в СРСР.

Це для мене така очевидна істина, що аж дивним здається потреба з'ясовувати тут, що ми (і українці, і росіяни) мали перед революцією великі кадри найкращих наших культурних і політичних сил за кордоном — починаючи ще з Крапоткіна, Герцена і кінчаючи тою „емігрантською масою“, що з першим подумом революції вернулася до рідного краю, щоб тут разом із нами творити велику революцію.

М. Гладкий

ВЕЛИКИЙ ГРОМАДСЬКО - ПОЛІТИЧНИЙ
І ЛІТЕРАТУРНО - НАУКОВИЙ ЩОМІСЯЧ-
НИЙ ЖУРНАЛ

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

За редакцією: В. Затецького (гол. ред.), В. Корана,
Булика, М. Куліша, С. Пилипенка, П. Тичани, В. Хан-
на, В. Юрчила, М. Скрипника, Р. Азаря

В журналі беруть участь найвидатніші
літературні й наукові сили СРСР, Європи
й Америки

Журнал виходить книжками великого
формату

Адреса редакції: Харків, вул. К. Лібкнех-
та, 81, ДВУ, „Червоний Шлях“

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

1 рік — 18 крб. 50 коп., 6 міс. — 7 крб.,
3 міс. — 4 крб., 1 міс. — 1 крб. 60 к.,
окреме число — 1 крб. 80 к.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

ЛІТЕРАТУРНО - КРИТИЧНИЙ
І МИСТЕЦЬКИЙ МІСЯЧНИК

ЖИТТЯ Й РЕВОЛЮЦІЯ

„Життя й Революція“ подає кращі твори
з української та чужоземної літератури.
Містить критичні огляди поточної укра-
їнської й чужоземної літератури. Освіт-
лює питання образотворчого, театрального
і кінематографічного мистецтва

Відгукується на головні з політично-
економічних і науково-технічних питань

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік	8 крб. — к.
„ 6 міс.	4 „ 25 „
„ 3 „	2 „ 25 „
„ 1 „	— „ 85 „
Окреме число	1 „ — „

ІЛЮСТРОВАННИЙ ГРОМАДСЬКО - ПОЛІ-
ТИЧНИЙ ТА ЛІТЕРАТУРНО - ХУДОЖНИЙ
ЄВРЕЙСЬКИЙ ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

ДІ РОЙТЕ ВЕЛТ

Журнал редагують: М. Кіпер, Л. Квітко,
Г. Козакевич, М. Левітан, Ф. Шпрах.
„Ді ройте Велт“ подає читачеві всі нови-
ни єврейської і всесвітньої літератури,
огляд зовнішньої і внутрішньої події,
а також огляди громадського й економіч-
ного життя

ПЕРЕДПЛАТА:

На рік	8 крб. — к.
„ 6 міс.	4 „ 25 „
„ 3 „	2 „ 25 „
„ 1 „	— „ 85 „
Окреме число	1 „ — „

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ

СЕКТОР ПЕРІОД. ВИДАНЬ ДВУ —
Харків, Сергіївська пл., Московський
район, № 11, уповноважені Період-
сектору ДВУ окрім по Україні